

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

LIELĀ PALĀTA

LIETA D. H. UN CITI pret ČEHIJAS REPUBLIKU¹

(Iesniegums Nr. 57325/00)

SPRIEDUMS

STRASBŪRA

2007. gada 13. novembrī

Šis spriedums ir galīgs, bet tajā var tikt veiktas redakcionālas izmaiņas.

¹ Neoficiālo tulkojumu veicis Latvijas Cilvēktiesību centrs Eiropas Savienības pārējas programmas „Sabiedrības integrācijas veicināšana Latvijā” projekta „Diskriminācijas novēršanas padziļināšana Latvijā” ietvaros. Pārpublicējot un citējot atsauce uz Latvijas Cilvēktiesību centru ir obligāta.

Lietā D.H.un citi pret Čehijas Republiku

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (otrais departaments), izskatot lietu Lielajā palātā sekojošā sastāvā:

Sers *Nicolas Bratza*, *Priekšsēdētājs*,

Tiesneši:

B.M. Zupančič,

R.Türmen,

K.Jungwiert,

J.Casadevali,

M.Tsatsa-Nikolovska,

K.Traja,

V.Zagrebelsky,

E.Steiner,

J.Borrego Borrego,

A.Gyulumyan,

K.Hajiyevev,

D.Spielmann,

S.E.Jebens,

J.Šikuta,

I.Ziemele,

M.Villiger

un sekretāra vietnieks *M.O'Boyle*,

pēc apspriešanās slēgtā sēdē 2007. gada 17. janvārī, šajā datumā pieņēma šādu spriedumu

PROCEDŪRA

1. Iesniegumu (Nr. 57325/00) pret Čehijas Republiku 2000. gada 18. aprīlī tiesā iesniedza astoņpadsmit Čehijas pilsoņi ('iesniedzēji') saskaņā ar Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas ('Konvencija') 34. pantu. Ziņas par iesniedzējiem atrodamas šī sprieduma pielikumā ('Pielikums').
2. Iesniedzējus Tiesā pārstāvēja *European Roma Rights Centre* (Eiropas Romu tiesību centrs) Budapeštā, *Lord Lester of Herne Hill, QC*, *J. Goldston*, advokāts no Ņujorkas, un *D.Strupek*, Čehijas Republikā praktizējošs advokāts. Čehijas valdību pārstāvēja tās pārstāvis *V.A.Schorm*.
3. Iesniedzēji cita starpā apgalvoja, ka viņi pakļauti diskriminējošai attieksmei attiecībā uz viņu tiesību uz izglītību izmantošanu viņu rasu vai etniskās izcelsmes dēļ.
4. Iesniegums tika nodots Tiesas Otrajam departamentam (Tiesas reglamenta 52. panta 1. punkts). Šajā departamentā saskaņā ar

- Reglamenta 26. panta 1.punktu tika izveidota palāta lietas izskatīšanai (Konvencijas 27. panta 1. punkts).
5. Pēc noklausīšanās attiecībā uz lietas būtību un pieņemamību (Reglamenta 54. panta 3.punkts) Palāta ar 2005. gada 1. marta lēmumu atzina, ka iesniegums ir daļēji pieņemams izskatīšanai.
 6. 2006. gada 7. februārī šī departamenta palāta, kas sastāvēja no šādiem tiesnešiem: *J.-P.Costa*, priekšsēdētājs, tiesneši *A.B.Baka*, *I.Cabral Barreto*, *K.Jungwiert*, *V.Butkevych*, *A.Mularoni* un *D.Jočiené*, kā arī departamenta sekretāre *S.Dollé*, pasludināja spriedumu, kurā ar sešām balsīm pret vienu nosprieda, ka Konvencijas 14. pants, skatot to kopā ar 1. protokola 2. pantu, nav ticis pārkāpts.
 7. 2006. gada 5. maijā iesniedzēji lūdza nodot lietu Lielajai palātai saskaņā ar Konvencijas 43. pantu. 2006. gada 3. jūlijā Lielās palātas komiteja apmierināja viņu lūgumu.
 8. Lielās palātas sastāvs tika noteikts saskaņā ar Konvencijas 27. panta 2. un 3. punktu un Tiesas reglamenta 24. pantu. Noslēguma sēdē aizvietotājtiesneši *K.Raja* un *J.Casadevall* nomainīja tiesnešus *C. Rozakis* un *P. Lorenzen*, kuri nevarēja piedalīties lietas turpmākajā izskatīšanā (Reglamenta 24. panta 3. punkts).
 9. Kā iesniedzēji, tā valdība iesniedza rakstiskus paskaidrojumus par lietas būtību. Tika saņemti arī trešo pušu komentāri no dažādām nevalstiskām organizācijām, tai skaitā no *International Step by Step Association* (Starptautiskā 'Soli pa solim' apvienība), *Roma Education Fund* (Romu Izglītības fonds) un *European Early Childhood Research Association* (Eiropas Agrīnās bērnības pētījumu apvienība), *International Minority Rights Group* (Starptautiskā Minoritāšu tiesību grupa), *Interights* un *Human rights Watch*, *European Network Against Racism* (Eiropas tīkls cīņai pret rasismu) un *European Roma Information Office* (Eiropas Romu informācijas birojs), *Fédération internationale des ligues des Droits de l'Homme* (Starptautiskā Cilvēktiesību federācija). Katrai no šīm organizācijām Priekšsēdētājs bija devis atļauju iesaistīties lietā rakstveida procesā (Konvencijas 36. panta 2.punkts un Reglamenta 44. panta 2.punkts). Valdība atbildētāja sniedza atbildes uz šiem komentāriem (Reglamenta 44.5.pants).
 10. Lietas izskatīšana notika atklātā sēdē Cilvēktiesību namā Strasbūrā, 2007. gada 17. janvārī (Reglamenta 59. panta 3. punkts).
Tiesas sēdē piedalījās:
 - (a) No valdības
V. A. Schorm, pārstāvis,
M. Kopsová,
Z. Kaprová,

J. Zapletalová,
R. Barinka,
P. Konůpka - advokāts,

(b) no prasītājiem:

Lord Lester of Herne Hill, Q.C.,
J. Goldston,
D. Strupek – advokāti.

Tiesa noklausījās *Lord Lester of Herne Hill, J. Goldston* un *V. A. Schorm* uzrunas.

FAKTI

I. LIETAS APSTĀKĻI

11. Ziņas par iesniedzēju vārdiem un dzīvesvietu atrodamas Pielikumā.

A. Ieskats vēsturē

12. Eiropas Padomes Romu un klejotāju departamenta interneta mājaslapā pieejamie dokumenti liecina, ka romi sākotnēji nāk no reģioniem, kuri atrodas starp ziemeļrietumu Indiju un Irānas plato. Pirmās rakstiskās liecības par romu ienākšanu Eiropā attiecas uz 14. gadsimtu. Mūsdienās Eiropā dzīvo no astoņiem līdz desmit miljoniem romu. Viņi ir atrodami gandrīz visās Eiropas Padomes dalībvalstīs, bet dažās Centrālās un Austrumeiropas valstīs viņi sastāda 5% no kopējā iedzīvotāju skaita. Vairums runā čigānu valodā, kas ir indoeiropiešu valoda, ko saprot ļoti liels skaits romu Eiropā, neskatoties uz tās daudzajiem variantiem. Parasti romi runā arī attiecīgā reģiona vietējā valodā vai vairākās valodās.
13. Kaut arī romi dzīvo Eiropā kopš 14. gadsimta, lielākā sabiedrības daļa neuzskata tos par pilntiesīgu Eiropas tautu, un romi visā savas vēstures laikā ir cietuši no nepieņemšanas un vajāšanas. Šī vajāšana sasniedza kulmināciju nacistu laikā, kuru mērķis bija iznīcināt romus kā nepilnvērtīgu rasi. Gadsimtiem ilgas nepieņemšanas rezultātā daudzas romu kopienas pašlaik dzīvo ļoti smagos apstākļos, nereti atradamiem marginālu lomā savās mītnes zemēs, un viņu līdzdalība sabiedrības dzīvē ir ārkārtīgi ierobežota.
14. Čehijas Republikā romiem ir piešķirts nacionālās minoritātes statuss, un tādejādi viņiem ir no tā izrietošās tiesības. Čehijas Republikas Nacionālo minoritāšu komisija, kas ir valsts konsultatīva institūcija bez izpildvaras tiesībām, ir atbildīga par nacionālo minoritāšu, tātad arī romu, tiesību

aizsardzību. Kas attiecas uz Čehijas Republikā šobrīd dzīvojošo romu skaitu, tad oficiālie, tautas skaitīšanas, statistikas un faktiskie dati ir stipri atšķirīgi. Pēc datiem, kas minēti Čehijas Republikas valdības Minoritāšu komisijas mājas lapā, romu kopienas locekļu skaits šobrīd svārstās no 150 līdz 300 tūkstošiem cilvēku.

B. Speciālās skolas

15. Pēc Čehijas valdības sniegtās informācijas speciālās skolas (zvláštní školy) tika dibinātas pēc Pirmā pasaules kara bērniem ar īpašām vajadzībām, tai skaitā bērniem ar garīgās veselības vai sociāla rakstura problēmām. Skolēnu skaits šajās skolās turpināja augt (no 23.000 skolēnu 1960. gadā līdz 59.301 skolēnam 1988. gadā. Sakarā ar pamatskolu (zakládny školy) iestāšanās prasībām un ar to saistīto atlases procesu vairums romu tautības bērnu līdz 1989. gadam nokļuva speciālajās pamatskolās.
16. Saskaņā ar šajā gadījumā piemērojamo Skolu likumu (Likums Nr. 29/1984) speciālās skolas ir specializēto skolu (speciālni školy) kategorija, kas domāta bērniem ar garīgās veselības traucējumiem, bērniem, kuri nespēj apmeklēt 'parastās' vai specializētās pamatskolas. Saskaņā ar likumu lēmumu par bērna ievietošanu speciālā skolā pieņēma direktors, pamatojoties uz testu rezultātiem, pēc kuriem nosaka bērna intelektuālās spējas. Šo testu organizēja izglītības psiholoģijas centrs, un lēmums bija jāaskaņo ar bērna likumīgo pārstāvi.
17. 1990. gados notika pāreja uz tirgus ekonomiku, un Čehijas Republikā tika ieviestas ievērojamas izmaiņas speciālo skolu sistēmā. Šīs izmaiņas skāra arī romu bērnu izglītību. 1995. gadā Izglītības ministrija izdeva rīkojumu par papildu stundām skolēniem, kuri obligāto izglītību bija ieguvuši speciālajās skolās. Sākot ar 1996./97. mācību gadu bērnudārzos, pamatskolās un speciālajās skolās tika izveidotas sagatavošanas klases bērniem no nelabvēlīgas sociālās vides. 1998. gadā Izglītības ministrija apstiprināja alternatīvu izglītības programmu romu izcelsmes bērniem, kuri bija ievietoti speciālajās skolās. Pamatskolās un speciālajās skolās tika arī norīkoti romu palīgskolotāji, lai palīdzētu skolotājam un uzlabotu kontaktus ar bērnu ģimenēm. 2000. gada 18. februārī pieņemtie Skolu likuma grozījumi Nr. 19/2000 noteica, ka skolēniem, kuri bija ieguvuši pamatizglītību speciālajās skolās, arī ir tiesības iestāties vidusskolā ar nosacījumu, ka viņi atbilst iestāšanās prasībām izvēlētajā specialitātē.
18. Saskaņā ar iesniedzēju sniegtajiem datiem, kas 1999. gadā tika iegūti, aptaujājot 8 speciālo skolu direktorus un 69 pamatskolu direktorus Ostravā, kopējais speciālajās skolās ieskaitīto skolēnu skaits Ostravā bija

1.360; 762 (56%) no tiem bija romi. Savukārt pamatskolās no 33.372 skolēniem tikai 2.26% bija romu bērni. Kaut gan tikai 1.8% ne-romu bērnu tika ievietoti speciālajās skolās, Ostravā romu bērnu īpatsvars šādās skolās bija 50.3%. No tā izriet, ka Ostravā romu bērnam ir 27 reizes lielāka varbūtība nokļūt speciāla skolā nekā citu tautību bērniem.

Saskaņā ar datiem, kas ir Eiropas Rasisma un ksenofobijas uzraudzības centra (tagad – Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra) rīcībā, vairāk nekā puse romu tautības bērnu Čehijas Republikā apmeklē speciālās skolas. Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja 2005. gada 26. oktobra ziņojumā atzīmēja, ka pēc neoficiālām aplēsēm romi sastāda 70% no speciālajās skolās ieskaitītajiem skolēniem.

Visbeidzot, pēc salīdzinošiem datiem par 15 valstīm, ieskaitot Eiropas, Āzijas un Ziemeļamerikas valstis, kuri apkopoti *International Step by Step Association*, *Roma Education Fund* un *European Early Childhood Research Association* sniegtajos apsvērumos², Čehijas Republika ieņem otro augstāko vietu pēc to skolēnu ar fizioloģiska rakstura traucējumiem skaita, kas mācās speciālajās skolās, un trešo vietu valstu sarakstā pēc to speciālajās skolās ievietoto bērnu skaita, kur mācās bērni ar mācību grūtībām. Turklāt to astoņu valstu vidū, kas bija sniegušas ziņas par bērniem, kuru grūtību pamatā ir sociāli faktori, Čehijas Republika bija vienīgā valsts, kurā ar šiem bērniem strādā speciālās skolas. Pārējās valstīs visbiežāk šādu bērnu apmācība notiek parastajās skolās.

C. Izskatāmās lietas fakti

19. Laika posmā no 1996. līdz 1999. gadam Ostravā iesniedzēji tika ievietoti speciālajās skolās tieši vai pēc tam, kad tie kādu laiku bija mācījušies parastā pamatskolā.
20. No Tiesai iesniegtajiem materiāliem ir redzams, ka iesniedzēju vecāki bija piekrituši vai atsevišķos gadījumos nepārprotami lūguši ievietot viņu bērnus speciālā skolā. Piekrišanu apliecina paraksts uz izpildītās veidlapas. Iesniedzēju, kuri pielikumā figurē ar Nr. 12 un 16, gadījumā datumi uz veidlapām ir vēlāki nekā datumi, kad pieņemts lēmums par bērnu ievietošanu speciālajā skolā. Abos gadījumos datums labots ar roku; vienā gadījumā blakus ir skolotāja piezīme, ka ir notikusi drukas kļūda.

Lēmumus par ievietošanu skolā bija pieņēmuši attiecīgo speciālo skolu direktori, vadoties no izglītības psiholoģijas centru rekomendācijām, kas

² P.Evans (2006), 'Education students with special needs: A comparison of inclusion practices in OECD countries', Education Canada 44 (1): 32-35

balstījās uz psiholoģisko testu rezultātiem. Iesniedzēju personīgajās lietās bija slēdziens par eksāmena rezultātu, tai skaitā testu rezultāti ar eksaminētāju komentāriem, bērnu zīmējumi un vairākos gadījumos – aptaujas lapa vecākiem.

Vecākiem tika nosūtīts rakstisks lēmums par bērna ieskaitīšanu skolā. Tajā bija minēta iespēja pārsūdzēt lēmumu, kuru neviens no iesniedzējiem nebija izmantojis.

21. 1999. gada 29. jūnijā iesniedzēji saņēma vēstuli no skolas vadības, kurā viņi tika informēti par iespējām pārcelt bērnus no speciālās skolas uz pamatskolu. No materiāliem redzams, ka četri no iesniedzējiem (Nr. 5, 6, 11 un 16 pielikumā) sekmīgi nokārtoja spēju pārbaudes testu un turpmāk apmeklēja parasto skolu.
22. Zemāk aprakstītajos pārsūdzības un apelācijas procesos iesniedzējus pārstāvēja advokāts, kuru vecāki rakstiski bija pilnvarējuši.

1. *Lūgums pārskatīt lietu ārpus formālās pārsūdzēšanas procedūras*

23.

1999. gada 15. jūnijā visi iesniedzēji, izņemot pielikumā ar Nr. 1,2, 10 un 12 minētos, lūdza Ostravas Izglītības departamentu (*Školský úřad*) izskatīt no jauna, ārpus formālās pārsūdzības procedūras (*přezkoumání mimo odvolací řízení*) administratīvos lēmumus ievietot viņus speciālajās skolās. Viņi apgalvoja, ka viņu intelektuālās spējas neesot adekvāti pārbaudītas un ka viņu pārstāvji neesot precīzi informēti par sekām, kas izriet no ievietošanas speciālā skolā. Tādēļ viņi lūdza Izglītības departamentu atcelt strīdīgos lēmumus, kuri, viņuprāt, neatbilst likuma prasībām un ierobežo viņu tiesības uz izglītību bez jebkādas diskriminācijas.

24. 1999. gada 10. septembrī Izglītības departaments informēja iesniedzējus, ka, tā kā apstrīdētie lēmumi atbilst likumdošanai, viņu lūgums izskatīt lietu ārpus pārsūdzības procedūras ir noraidīts.

2. *Konstitucionālā sūdzība*

25. 1999. gada 15. jūnijā iesniedzēji, kuri pielikumā minēti ar Nr. 1 – 12, iesniedza konstitucionālu sūdzību, kurā viņi sūdzējās cita starpā par *de facto* diskrimināciju speciālās izglītības sistēmā. Viņi atsaucās cita starpā uz Konvencijas 3. un 14. pantu un 1. protokola 2. pantu. Atzīstot, ka viņi nav apstrīdējuši lēmumus ievietot viņus speciālās skolās, viņi apgalvoja, ka viņiem nav bijis pietiekamas informācijas par šādas ievietošanas sekām, un izvirzīja argumentu (jautājumā par visu tiesisko tiesību aizsardzības līdzekļu izsmelšanu), ka viņu gadījumā ir runa par

turpinātiem pārkāpumiem un jautājumiem, kas pārsniedz viņu personisko interešu robežas.

Pamatojot savu sūdzību, iesniedzēji paskaidroja, ka viņi bija ievietoti speciālajās skolās saskaņā ar vispārēju praksi, pildot likuma prasības. Šī prakse viņu gadījumā noveda pie *de facto* rasu segregācijas un diskriminācijas, par ko liecina divu atsevišķu izglītības sistēmu eksistence. Šīs sistēmas paredzētas dažādu rasu grupu pārstāvjiem – speciālās skolas romiem un ‘parastās’ pamatskolas iedzīvotāju vairākumam. Fakts, ka atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamatojuma, kvalificējams kā pazemojoša attieksme, kuras rezultātā romiem tiek liegtas tiesības uz izglītību (jo mācību programmām speciālajās skolās ir raksturīga zemāka kvalitāte un to audzēkņi nevar atgriezties pamatskolās vai iegūt vidējo izglītību. Vienīgā iespēja esot arodapmācības centri). Apgalvojot, ka viņi ir ieguvuši zemākas kvalitātes izglītību un tikuši publiski pazemoti, iesniedzēji lūdza Konstitucionālo tiesu (Ústavní soud) atzīt, ka viņu tiesības ir tikušas pārkāptas, atcelt lēmumus par viņu ievietošanu speciālajās skolās, uzlikt par pienākumu atbildētājiem (attiecīgajām speciālajām skolām, Ostravas Izglītības departamentam un Izglītības Ministrijai turpmāk atturēties no viņu tiesību pārkāpšanas un atjaunot *status quo ante*, dodot romiem iespēju apmeklēt stundas, lai kompensētu zaudēto.

26. Rakstiskajos paskaidrojumos Konstitucionālajai tiesai attiecīgās speciālās skolas norādīja, ka visi prasītāji bijuši ieskaitīti skolā uz psiholoģijas centra rekomendācijas pamata un ar prasītāju pārstāvju piekrišanu. Turklāt pēc informācijas saņemšanas par attiecīgajiem lēmumiem neviens no pārstāvjiem neesot izteicis vēlēšanos tos apstrīdēt. No skolu pārstāvju teiktā izriet, ka prasītāju pārstāvji bijuši informēti par atšķirībām speciālo skolu un pamatskolu mācību programmās. Skolotāju sanāksmēs skolēnu sekmes esot regulāri izvērtētas, lai noteiktu viņu gatavību pāriet uz pamatskolu. Dažiem no iesniedzējiem (Nr. 5-11 pielikumā) esot teikts, ka pastāv iespēja viņus pārcelt uz parasto skolu. Izglītības departaments savos paskaidrojumos norādīja, ka speciālā skolā ir juridiska persona un ka apstrīdētajos lēmumos bijusi norāde uz iespēju lēmumu pārsūdzēt, bet iesniedzēji nevienu reizi neesot vērsušies izglītības inspekcijā. Izglītības ministrija noraidīju jebkādu diskrimināciju un norādīja uz dažu romu bērnu vecāku tendenciozi negatīvu attieksmi pret skolas darbu. Ministrija apgalvoja, ka ikvienā gadījumā, kad bērns ievietots speciālajā skolā, tas ir noticis pēc bērna intelektuālo spēju izvērtēšanas, un ka izšķirošais faktors bijusi vecāku piekrišana. Turklāt Ostravas skolās esot 18 romu izcelsmes skolotāju palīgi.

27. Savos noslēguma paskaidrojumos iesniedzēji norādīja, ka (i) skolas dokumentācijā nekas neliecina par skolēnu progresu regulāru pārbaudi ar mērķi tos pārcelt uz pamatskolu, (ii) izglītības psiholoģijas centru ziņojumos nav informācijas par rīkotajiem testiem un (iii) viņu rekomendācijas par ieviešanu speciālajā skolā balstījās uz tādiem rādītājiem kā nepietiekošas čehu valodas zināšanas, pārāk liberāla vecāku attieksme vai nelabvēlīga vide. Viņi arī apgalvoja, ka robi zināšanās praktiski neļāva bērņus pārcelt uz pamatskolu un ka ar sociālām vai kultūras atšķirībām nevar attaisnot atšķirīgo attieksmi.
28. 1999. gada 20. oktobrī Konstitucionālā tiesa noraidīja iesniedzēju sūdzību – daļēji kā acīmredzami nepamatotu, un daļēji tādēļ, ka tās izskatīšana nebija tiesas jurisdikcijā. Tomēr Tiesa aicināja kompetentas iestādes rūpīgi un konstruktīvi izskatīt iesniedzēju priekšlikumus.
- (a) Attiecībā uz sūdzību par to, ka ieviešana speciālā skolā pārkāpjot iesniedzēju tiesības, Konstitucionālā tiesa nosprieda, ka, tā kā sūdzībā faktiski minēti tikai 5 lēmumi, Tiesai nav tiesību izskatīt to iesniedzēju lietas, kuri nav apstrīdējuši lēmumus.
- Attiecībā uz tiem pieciem iesniedzējiem, kuri bija iesnieguši konstitucionālo sūdzību par lēmumiem ieviešot viņus speciālajās skolās (pielikumā Nr. 1,2,3,5 un 9), Konstitucionālā tiesa nolēma neņemt vērā to, ka viņi nebija parastajā kārtībā pārsūdzējuši šos lēmumus, jo tiesneši bija vienprātis, ka viņu konstitucionālās sūdzības aptver jautājumus, kas ir plašāki par prasītāju personiskajām interesēm. Tomēr Tiesa nosprieda, ka iesniegtajos materiālos nav nekā, kas liecinātu, ka attiecīgās likuma normas ir tikušas piemērotas vai interpretētas nekonstitucionāli, jo lēmumus bija pieņēmuši direktori, kuriem bija atbilstošas pilnvaras, balstoties uz izglītības psiholoģijas centru rekomendācijām un iesniedzēju pārstāvju piekrišanu.
- (b) Attiecībā uz sūdzībām par nepietiekošu iesniedzēju progresu kontroli skolā un par rasu diskrimināciju Konstitucionālā tiesa norādīja, ka tās uzdevumos neietilpst vispārējā sociālā konteksta izvērtēšana un ka iesniedzēji nav snieguši konkrētus pierādījumus, kas apstiprinātu viņu apgalvojumus. Tā arī norādīja, ka iesniedzējiem bija iespēja apstrīdēt lēmumus par ieviešanu speciālajās skolās, taču viņi to neizmantoja. Attiecībā uz iebildumu, ka nav tikusi sniegta adekvāta informācija par lēmuma sekām, Konstitucionālā tiesa uzskatīja, ka iesniedzēju pārstāvji būtu varējuši iegūt šo informāciju, sazinoties ar skolām, taču lietā nekas nenorāda uz to, ka viņi būtu izrādījuši jebkādu interesi par pāriešanu uz pamatskolu. Tādēļ Konstitucionālā tiesa nosprieda, ka šī sūdzības daļa ir acīmredzami nepamatota.

II. NACIONĀLĀ LIKUMDOŠANA UN PRAKSE

A. Skolu likums Nr. 29/1984, kurš atcelts ar likumu Nr. 561/2004, kas stājās spēkā 2005. gada 1. janvārī

29. Līdz 2004. gada 18. februārim Skolu likuma 19. panta 1. punkts noteica, ka vidējo izglītību ir tiesīgi iegūt tie skolēni, kuri ir sekmīgi apguvuši pamatskolas izglītību.
Pēc tam, kad 2000. gada 18. februārī stājās spēkā grozījums Nr. 19/2000, labotais 19. panta 1. punkts paredzēja, ka vidusskolā var stāties skolēni, kuriem ir pabeigta obligātā izglītība un kuri iestājoties parādījuši, ka viņi atbilst uzņemšanas prasībām izvēlētajā programmā.
30. 31. panta 1. punkts noteica, ka speciālās skolas ir paredzētas bērniem ar garīgo spēju traucējumiem (rozumové nedostatky), kas neļauj viņiem sekmīgi apgūt programmu parastajās pamatskolās vai specializētajās pamatskolās (speciální základní škola), kuras paredzētas bērniem ar sensora rakstura traucējumiem, slimību vai invaliditāti.

B. Skolu likums Nr. 561/2004)

31. Šis jaunais likums vairs neparedz speciālās skolas tajā formā, kādā tās pastāvēja, pirms likums stājās spēkā. Pamatizglītību tagad nodrošina pamatskolas un specializētās pamatskolas, kuras domātas audzēkņiem ar smagām garīgās attīstības problēmām, bērniem ar multipli veselības traucējumiem un bērniem, kas sirgst ar autismu.
32. 16. pants satur normas, kas regulē to bērnu un skolēnu izglītību, kam ir īpašas vajadzības. 1. punktā tie definēti kā bērni ar invaliditāti, veselības problēmām vai sociāla rakstura problēmām. 16. panta 4. punktā noteikts, kā šī likuma izpratnē bērns uzskatāms par sociāli nelabvēlīgu cita starpā tad, ja tas nāk no vides ar zemu sociālu un kultūras līmeni vai arī pastāv sociāli patoloģisku problēmu risks. 5. punkts paredz, ka īpašu izglītības vajadzību esamību nosaka mācību metodiskie centri.
33. Likums cita starpā paredz skolotāju palīgus, individuālus izglītības projektus, sagatavošanas klases bērniem no nelabvēlīgas vides laika posmā pirms obligātās izglītības, kā arī papildnodarbības skolēniem, kuri nav ieguvuši elementāro izglītību.

B. Dekrēts Nr. 127/1997 par specializētajām skolām (atcelts ar dekrētu Nr. 73/2005, kurš stājās spēkā 2005. gada 17. februārī)

34. Dekrēta 2. panta 4.punkts noteica, ka bērniem ar garīgo spēju traucējumiem ir pieejamas sekojošas skolas: specializētās bērnudārzu skolas (speciální mateřské školy), speciālās skolas, palīgskolas (pomocné školy), arodskolas (odborná učiliště), praktiskās apmācības skolas (praktické školy).
35. 6. panta 2. punkts nosaka, ka, ja skolas laikā notiek izmaiņas bērna invaliditātē vai specializētā skola vairs neatbilst invaliditātes līmenim, skolas direktoram ir pienākums pēc sarunas ar skolēna pārstāvi ieteikt ievietot šo skolēnu citā specializētā skolā vai parastā skolā.
36. 7. panta 1. punkts noteica, ka lēmumu ievietot vai pārceļt skolēnu cita starpā uz speciālo skolu pieņem skolas direktors ar nosacījumu, ka ir saņemta bērna likumīgo aizbildņu piekrišana. Saskaņā ar 7. panta 2. punktu priekšlikumu par bērna ievietošanu cita starpā speciālā skolā direktoram var izteikt skolēna likumīgais pārstāvis, skolēna pašreizējā skola, izglītības psiholoģijas centrs, slimnīca vai klīnika, iestāde, kuras kompetencē atrodas ģimenes un bērnu labklājība vai veselības centrs. Ja skolēns nesaņem vietu speciālā skolā, 7. panta 3. punkts uzliek direktoram par pienākumu informēt par to bērna likumīgo pārstāvi un kompetentu skolu vadības iestādi vai pašvaldību, kurā skolēns dzīvo lēmuma pieņemšanas brīdī. Skolu vadības iestāde šādā gadījumā konsultējas ar pašvaldību un iesaka skolu, kurā skolēns varēs iegūt obligāto izglītību. 7. panta 4. punkts nosaka, ka izlītības psiholoģijas centram ir jāsavāc visi dokumenti, kuri nepieciešami sakarā ar pieņemto lēmumu, un jāiesaka skolas direktoram, kāds skolas tips nepieciešams skolēnam.

D. Dekrēts Nr. 73/2005 par bērnu, skolēnu un studentu ar īpašām vajadzībām izglītību

37. Dekrēta 1. pants nosaka, ka skolēni un studenti ar īpašām vajadzībām ir jā māca, izmantojot atbalsta metodiku, kas lielā mērā atšķiras no individuālajām metodēm un paņēmieniem, kas ir pieejami parastajās skolās.
38. 2. pants nosaka, ka bērni, kuru īpašās mācību vajadzības ir noteiktas ar mācību vai psiholoģiska eksāmena palīdzību, ko organizējis mācību metodiskais centrs, saņem īpašu apmācību, ja ir pilnīgi skaidri nepieciešamas vajadzības ievietot viņus speciālā mācību sistēmā.

E. Nacionālā prakse lietas izskatīšanas laikā

1. *Psiholoģiskā pārbaude*

39. Intelektuālo spēju pārbaude mācību psiholoģijas centrā ar bērna likumīgo pārstāvju piekrišanu nebija ne automātiska, ne obligāta. Rekomendāciju, ka bērnam vajadzētu iziet psiholoģisko pārbaudi, parasti izteica skolotāji – bērna sākotnējās uzņemšanas laikā vai gadījumā, ja tika novērotas grūtības mācību procesa laikā -, vai pediatri.
40. Kā apgalvoja iesniedzēji, kuri atsaucās uz šīs jomas ekspertiem, visbiežāk tika izmantoti testu varianti ‘*Wechsler Intelligence Scale for Children*’ [‘Vekslera intelekta skala bērniem’] (PDW un WiSC III), kā arī ‘Stanford-Binet Intelligence Test’ [‘Stenforda-Binē intelektuālo spēju tests’]. Citējot dažādus viedokļus, tai skaitā skolotāju un psihologu, kā arī Čehijas Izglītības ministrijas speciālo skola departamenta vadītāja viedokļus 1999. gadā, iesniedzēji apgalvoja, ka testi nebija nedz objektīvi, nedz ticami, jo tie bija izstrādāti čehu bērniem un nebija nesen standartizēti vai oficiāli apstiprināti romu bērnu vajadzībām. Nebija arī nekādu instrukciju, kas ierobežotu brīvību testu organizēšanā un rezultātu interpretēšanā. Iesniedzēji arī vērsa uzmanību uz 2002. gada ziņojumu, kurā čehu skolu inspekcija norādīja, ka speciālās skolās joprojām tiek ievietoti bērni bez nopietniem garīgās veselības traucējumiem.
41. Ziņojumā, kuru 1999. gada 1. aprīlī iesniedza Čehijas Republika saskaņā ar Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 25. panta 1.punktu, norādīts, ka psiholoģiskie testi paredzēti iedzīvotāju vairākumam un tajos nav ņemta vērā romu specifika. Konvencijas Konsultatīvā komiteja 2002. gada 25. janvārī pirmajā ziņojumā par Čehijas Republiku atzīmēja, ka, kaut arī šīs skolas ir domātas garīgi atpalikušiem bērniem, tajās tika ievietoti arī daudzi romu bērni, kam nebija garīgās attīstības traucējumu, pamatojoties uz patiesām vai iedomātām atšķirībām starp iedzīvotāju vairākuma un romu kultūru un valodu. Komiteja pasvītvoja, ka ‘šādi bērni būtu ievietojami speciālās skolās vienīgi tad, kad tas ir absolūti nepieciešams, un vienmēr pamatojoties uz konsekventu, objektīvu un visaptverošu testu rezultātiem.’ Savā otrajā ziņojumā 2005. gada 26. oktobrī Konsultatīvā komiteja rakstīja sekojošo: ‘Testi un metodes bērnu intelektuālo spēju izvērtēšanai, stājoties skolā, jau ir pārstrādāti tādā veidā, lai tos nevarētu izmantot pret romu bērniem.’ Taču komiteja izteica bažas, ‘ka psiholoģisko testu pārstrādāšana nav devusi vērā ņemamus rezultātus. Pēc neoficiāliem aprēķiniem romi sastāda līdz 70% [speciālo] skolu skolēnu, un tas, ņemot vērā romu īpatsvaru Čehijā, vedina apšaubīt testu objektivitāti un attiecīgo metodiku, kas tiek lietota praksē’.

42. Ziņojumā par Čehijas Republiku, kas publicēts 2000. gada 21. martā, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI) norādīja, ka romu bērnu novirzīšana uz speciālajām skolām nereti notiek gandrīz automātiski. Pēc ECRI domām, vājos rezultātus, ko šie skolēni uzrāda pirmsskolas pārbaudēs, varētu skaidrot ar to, ka Čehijas Republikā vairums romu bērnu neapmeklē bērnudārzu. ECRI tādēļ uzskatīja, ka prakse, ka romu bērnus novirza uz speciālajām skolām garīgi atpalikušiem bērniem, būtu rūpīgi jāpārbauda un jāpanāk, ka jebkura testēšana notiek godīgi un bērna spējas tiek objektīvi novērtētas.

Savā nākošajā ziņojumā par Čehijas Republiku, kas publicēts 2004. gada jūnijā, ECRI norādīja, ka tests, ko izstrādājusi Čehijas Izglītības ministrija bērna intelektuālo spēju novērtēšanai, nebija obligāts un tas bija tikai viens no instrumentiem un metodēm, kas ir rekomendētas metodiskajiem centriem.

43. Savā gala ziņojumā par situāciju ar romu, sinti un klejotāju cilvēktiesībām Eiropā 2006. gada 15. februārī Cilvēktiesību komisārs teica: 'Romu bērni nereti tiek ievietoti klasēs bērniem ar īpašām vajadzībām bez adekvāta psiholoģiska vai pedagoģiska izvērtējuma; patiesie kritēriji ir saistīti ar viņu etnisko izcelsmi.'

44. *International Step by Step Association, Roma Education Fund* un *European Early Childhood Research Association* savos apsvērumos norādīja, ka valstīs austrumu Centrāleiropā un dienvidaustrumu Eiropā parasti nav definēts jēdziens 'invaliditāte' (saistībā ar bērnu ievietošanu speciālajās skolās), un tās lietoja tādas definīcijas, kurās kāda invaliditātes forma bija piesaistīta bērna sociālajam un kultūras kontekstam, tādējādi radot priekšnoteikumus diskriminējošai praksei. Dati par bērniem ar invaliditāti pārsvarā tika ņemti no administratīviem avotiem, nevis iegūti, balstoties uz patieso bērna īpašību izvērtējumu. Tādējādi 1990. gados bieži tika realizēta segregācijas prakse un organizēts viens vienīgs tests.

Apsvērumos apgalvots, ka izvērtēšana, uz kuras pamata Ostravas rajonā romu bērni tika ievietoti speciālās skolās, neatbilst efektīvas izvērtēšanas kritērijiem, kuri bija labi zināmi 1990. gadu vidū, piemēram, kritēriji, kurus bija publicējusi *National Association for the education of Young Children* (Jaunāko bērnu izglītības nacionālā asociācija (ASV)). Šie kritēriji tagad bija saistīti ar *Global Alliance for the Education of Young Children* (Globālā jaunāko bērnu izglītības alianse), kurā ietilpa dalīborganizācijas Eiropā un, konkrēti, Čehijas Republikā. Šajos kritērijos ietilpa: izvērtēšanas procesa ētiskie principi; izvērtēšanas instrumentu izmantošana paredzētajiem mērķiem atbilstoši

profesionālajiem kvalitātes kritērijiem; izvērtēšanas atbilstība vecuma grupai un citiem bērnu raksturojošiem lielumiem; atzinums, ka tas, kas tiek vērtēts, ir nozīmīgi no bērna attīstības un izglītības viedokļa; vērtējuma rezultātu izmantošana, lai izprastu un uzlabotu mācību procesu; izvērtēšanas faktu vākšana reālā vidē un situācijās, kas atspoguļo bērnu patieso sniegumu; dažādu datu avotu izmantošana laika gaitā atkārtotai izvērtēšanai; pastāvīga kontrole, kā mainās skrīninga laikā novērotais; individuāli piemērotu, uz normām balstītu testu izmantošanas ierobežošana; kā arī adekvātas informācijas sniegšana izvērtēšanas procesā iesaistītajam personālam un ģimenēm.

Jāatzīst, ka Ostravas rajonā romu bērnu novērtēšana notika, neņemot vērā bērnu valodu un kultūru, viņu iepriekšējo mācīšanās pieredzi, viņu neinformētību par testēšanas prasībām. Tika izmantoti atsevišķi fakti, nevis faktu kopums. Testēšana notika vienu reizi, vēlāk neatkārtojot izvērtēšanu. Dati netika iegūti reālā vai autentiskā vidē, kur bērni varētu parādīt savas prasmes. Pārāk liels akcents tika likts uz standartizētu testu izmantošanu, kas bija paredzēti citām iedzīvotāju grupām.

Šie novērojumi (*UNICEF, Innocent Insight (2005); 'Denied future: the right to education of Roma/Gypsy and Traveller children'; D.J.Losen and G.Orfield (2002), 'Introduction: Racial inequity in special education'*(Cambridge, MA: Harvard Education Press) liecina, ka neproporcionāla noteiktu skolēnu grupu ievietošana speciālajās skolās saistīta ar vairākiem faktoriem, tai skaitā ar „skolu vadošo iestāžu neapzinātiem rasu aizspriedumiem, lielu resursu nevienlīdzību, neattaisnojamu paļaušanos uz IQ testu rezultātiem un citiem vērtēšanas instrumentiem, izglītības darbinieku neadekvātu reakciju uz spiedienu, kas saistīts ar augstu likmju testiem, un nevienlīdzīgo spēku samēru, kas ir par labu skolu amatpersonām, nevis minoritāšu vecākiem”. Tādējādi var teikt, ka ievietošana skolās, balstoties uz psiholoģisku testēšanu, nereti atspoguļoja sabiedrībā valdošos rasu aizspriedumus.

45. Atbildētājvaldība norādīja, ka pašlaik izstrādāšanas stadijā ir Eiropas psihologu izmantojamo normu unificēšana un ka valsts varas iestādes ir darījušas visu nepieciešamo, lai psiholoģiskos testus vadītu atbilstoši sagatavoti eksperti ar augstāko izglītību, izmantojot jaunākos profesionālos un ētiskos standartus šajā jomā. Turklāt čehu ekspertu pētījumi 1997. gadā, kas tika veikti pēc Izglītības ministrijas lūguma, parādīja, ka romu bērni standarta testā (WISC III) uzrāda tikai nedaudz zemākus rezultātus nekā čehu bērni (viens punkts IQ skalā).

2. *Piekrišana ievietot bērnu speciālajā skolā*

46. Dekrēta Nr. 127/1997 7.pants par specializētajām skolām noteica, ka likumīgo pārstāvju piekrišana ir *sine qua non* nosacījums bērna ievietošanai speciālajā skolā. Prasītāji norādīja, ka čehu likums nenosaka, ka piekrišanai jābūt rakstiskā formā. Nav arī iepriekš jāsniedz informācija par speciālo skolu mācību procesu vai par bērna ievietošanas speciālajā skolā sekām.
47. 2000. gada marta ziņojumā ECRI norādīja, ka romu bērnu vecāki nereti atbalsta viņu bērnu ievietošanu speciālajās skolās. Daļēji tas izskaidrojams ar viņu vēlmi pasargāt bērnus no aizskārumiem parastajā skolā un izolācijas no pārējiem romu tautības bērniem un daļēji ar salīdzinoši zemu interesi par izglītību.
2004. gada jūnija ziņojumā par Čehijas Republiku ECRI konstatēja, ka, izlemjot jautājumu, atļaut vai neatļaut ievietot bērnu speciālajā skolā, romu bērnu vecākiem 'joprojām trūkst informācijas par ilgtermiņa iespējamajām sekām, ja bērni tiek ievietoti šādās skolās, kuras nereti vecākiem tiek pasniegtas kā iespēja bērniem nodrošināt īpašu uzmanību un iespēju būt kopā ar citiem romu bērniem'.
48. Spriežot pēc informācijas, ko FIDH ieguvusi no savas čehu dalīborganizācijas, daudzas skolas Čehijas Republikā nevēlas uzņemt romu bērnus. Tas izskaidrojams ar citu tautību vecāku reakciju. Ir gadījumi, kad vecāki izņem bērnus no integrētām skolām, jo baidās, ka sakarā ar romu bērnu uzņemšanu skolas līmenis kritīsies. Otrs iemesls ir vienkārši aizspriedumi pret romiem. Tieši šādā kontekstā romu bērni tiek testēti, lai varētu pārbaudīt viņu spējas sekot līdzī mēcībām parastajā skolā. Pēc testēšanas romu bērnu vecākiem iesaka sūtīt savus bērnus speciālajās skolās. Vecāku izvēle sūtīt bērnu speciālajā skolā pilnībā atbilst skolu vadības vēlmei nepieļaut situāciju, ka pārējo bērnu vecāki izņem savus bērnus no šīs skolas.

3.Sekas

49. Skolēni speciālajās skolās mācās pēc īpašas mācību programmas, kas esot pielāgota viņu intelektuālajām spējām. Pabeidzot obligātās izglītības kursu šāda tipa skolā, bērniem ir izvēle: turpināt mācības arodapmācības centros, vai kopš 2000. gada 18. februāra – citās vidējās mācību iestādēs (ar nosacījumu, ka viņi ir spējīgi uzņemšanas procesa laikā pierādīt, ka viņu līmenis atbilst izvēlētajās mācību iestādes uzņemšanas prasībām).
- Bez tam dekrēta Nr. 127/1997 6. panta 2.punkts noteica, ka, ja mācību gaitā mainās skolēna invaliditātes raksturs vai arī specializētā skola vairs neatbilst viņa invaliditātes līmenim, skolas direktora pienākums ir pēc sarunas ar bērna vai skolēna likumīgo pārstāvi rekomendēt bērnu ievietot citā specializētā skolā vai parastā skolā.

50. Savā gala ziņojumā par romu, sinti un klejotāju stāvokli saistībā ar cilvēktiesībām 2006. gada 15. februārī Cilvēktiesību komisārs norādīja: 'Novirzīšana uz speciālajām skolām vai klasēm nereti nozīmē, ka šiem bērniem jāmacās pēc zemākas kvalitātes programmas nekā parastajās klasēs, kas ierobežo tālākas izglītības un vēlāk arī darbā iekārtošanās iespējas. Šāda politika apzīmogo romu bērnus kā mazāk spējīgus skolēnus. Tai pašā laikā segregācija izglītībā liedz gan romu, gan pārējiem bērniem iespēju iepazīt citam citu un mācīties sadzīvot kā līdzvērtīgiem pilsoņiem. Tā izslēdz romu bērnus no pamatsabiedrības pašā viņu dzīves sākumā, palielinot marginalizācijas risku.'
51. Vispārējās konvencijas nacionālo minoritāšu aizsardzībai Konsultatīvā komiteja savā otrajā ziņojumā, kas datēts ar 2005. gada 26. oktobri, norādīja, ka ievietošana speciālajās skolās 'ierobežo romu bērnu piekļuvi citu līmeņu izglītībai, tādējādi samazinot viņu iespējas integrēties sabiedrībā. Kaut arī likums vairs neliedz bērniem pāriet no 'speciālajām' uz parastām vidusskolām, zināšanu līmenis, ko nodrošina speciālās skolas, parasti neļauj šiem bērniem tikt galā ar vidusskolu prasībām un rezultātā viņi 'izkrīt' no sistēmas.'
52. Pēc novērojumiem, ko iesniedza *International Step by Step association*, *Roma Education Fund* un *European Early Childhood Research Association*, bērnu ievietošana atšķirtās (*segregated*) speciālajās skolās ir piemērs, kā agrīnā stadijā novirzīt bērnus, šajā gadījumā – ieviejojot bērnus, kuriem šķietami ir 'zemas spējas' vai zems 'potenciāls', speciālajās skolās pavisam mazā vecumā. Šāda prakse palielina izglītības nevienlīdzību, jo tā negatīvi iespaido to bērnu panākumu līmeni, kuri nāk no nelabvēlīgas vides (skatīt cita starpā vēstuli Padomei un Eiropas Parlamentam par 'efektivitāti un vienlīdzību Eiropas izglītības un apmācības sistēmā' (COM/2006/0481, 2006. gada 8. septembris). Ilgtermiņā skolēnu dalīšana nozīmē, ka tos novirzīs uz mazāk prestižām skolām un daudzi pārāgri pārtrauks skolas gaitas. Sociālā kontekstā tas nozīmē neveiksmi.
53. Savos Tiesai iesniegtajos apsvērumos organizācijas *Minority Rights Group International*, *European Network Against Racism* un *European Roma Information Office* norādīja, ka bērni speciālajās skolās apgūst vienkāršotu mācību programmu, kas tiek uzskatīta par piemērotu viņu zemākam attīstības līmenim. Piemēram, Čehijas Republikā bērniem speciālajās skolās nav obligāti jāzina alfabēts un nav obligāti jāmak skaitīt līdz desmit līdz trešajai vai ceturtajai klasei, kamēr viņu vienaudži parastajās skolās apgūst šīs zināšanas pirmajā mācību gadā.

III. EIROPAS PADOMES AVOTI

A. Ministru Komiteja

Ministru Komitejas Rekomendācija (2000) 4 dalībvalstīm par romu, čigānu bērnu izglītību Eiropā (pieņemta 2000. gada 3. februārī ministru vietnieku 696. sanāksmē)

54. Rekomendācijā teikts sekojošais:

‘Ministru Komiteja saskaņā ar Eiropas Padomes Statūtu 15.b panta nosacījumiem,

Uzskatot, ka Eiropas Padomes mērķis ir panākt lielāku vienotību starp tās dalībniekiem un ka šo mērķi var sasniegt, izveidojot kopīgu rīcības plānu izglītības jomā;

Atzīstot, ka ir jāveic neatliekami pasākumi, lai izveidotu jaunu pamatu nākotnes izglītības stratēģijai attiecībā uz romu/čigānu tautu Eiropā, īpaši ņemot vērā augsto analfabētisma vai daļēja analfabētisma līmeni viņu vidū, augsto skolēnu ‘atbiruma’ līmeni, nelielo to audzēkņu skaitu, kuri pabeidz pamatizglītību, kā arī zemo skolas apmeklētību;

Apzinoties, ka grūtības, ar kurām saskaras romi/čigāni izglītības jomā, lielā mērā ir pagātnes mantojums – politika, kas noveda pie romu/čigānu bērnu asimilācijas vai segregācijas skolā uz tā pamata, ka viņi ir ‘sociālajā un kultūras ziņā ierobežoti’;

Uzskatot, ka romu/čigānu nelabvēlīgo situāciju Eiropas sabiedrībās nevar mainīt uz labu, ja romu/čigānu bērniem netiek garantētas vienlīdzīgas iespējas izglītības jomā;

Uzskatot, ka romu/čigānu bērnu izglītībai jāklūst par prioritāti nacionālajās romu/čigānu politikās;

Paturot prātā, ka politikai, kas vērsta uz romu/čigānu problēmām izglītības laukā jābūt visaptverošai, pamatojoties uz izpratni, ka romu/čigānu bērnu izglītības jautājums ir cieši saistīts ar plašu citu faktoru un priekšnoteikumu spektru, sociālo un kultūras aspektu, kā arī cīņu pret rasismu un diskrimināciju;

Atceroties, ka izglītības politikai par labu romu/čigānu bērniem ir jāiet roku rokā ar pieaugušo izglītības un profesionālās izglītības politiku; ...

Rekomendē, ka izglītības politikas realizācijā dalībvalstu valdībām:

- jāvadās pēc principiem, kas izklāstīti šīs rekomendācijas pielikumā;
- jādara zināms šīs Rekomendācijas saturs attiecīgajām valsts iestādēm katrā valstī, izmantojot atbilstošus izplatīšanas veidus.'

55. *Rekomendācijas R (2000) Pielikuma atbilstošajās sadaļās noteikts:*

„*Vadošie principi romu/čigānu bērnu izglītības politikā Eiropā*”

I. *Struktūras*

1. Romu/čigānu bērnu izglītības politikas realizācijai nepieciešami adekvāti resursi un fleksiblas struktūras, lai varētu apmierināt Eiropas ļoti dažādās romu/čigānu populācijas vajadzības, ņemot vērā, ka eksistē romu/čigānu grupas, kuras piekopj klejojošu vai daļēji klejojošu dzīves veidu. Šeit varētu pievērsties tālmācībai, kas balstās uz jaunajām komunikāciju tehnoloģijām.
2. Galvenais ir labāk koordinēt starptautisko, nacionālo un vietējo līmeni, lai varētu izvairīties no pūļu dekoncentrācijas, veicinot sinerģiju.
3. Šim nolūkam dalībvalstīm ir jāpanāk, ka izglītības ministrijas apzinās romu/čigānu bērnu izglītības problēmas.
4. Lai padarītu skolu pieejamu romu/čigānu bērniem, ir plaši jāattīsta un jādara viņiem pieejamas pirmsskolas izglītības shēmas.
5. Īpaša uzmanība pievēršama labākai komunikācijai ar vecākiem, vajadzības gadījumā izmantojot romu/čigānu kopienas starpniekus, kam varētu būt iespēja pieejai specifiskas karjeras iespējām. Vecāki jānodrošina ar speciālo informāciju un konsultācijām par izglītības nepieciešamību un par pašvaldību iespējām sniegt ģimenēm atbalstu. Starp skolu un vecākiem jāpastāv savstarpējai sapratnei. Vecāku izslēgšana, zināšanu un izglītības trūkums (nereti analfabētisms) arī neļauj bērniem pilnībā baudīt izglītības sistēmas priekšrocības.
6. Ir jāizveido atbilstošas atbalsta struktūras, kas, īpaši ar pozitīvu rīcību, palīdzētu romu/čigānu bērniem realizēt vienlīdzīgas iespējas skolā.
7. Dalībvalstis tiek aicinātas nodrošināt vajadzīgos resursus, lai varētu īstenot augšminēto politiku un pasākumus, kas likvidētu plaisu starp romu/čigānu un iedzīvotāju vairākuma bērniem.

II. *Mācību programmas un mācību materiāli*

8. Izglītības politika, kas vērsta uz romu/čigānu bērnu situācijas uzlabošanu, ir realizējama plašākas starpkultūru politikas ietvaros, ņemot vērā romu kultūras īpatnības un daudzu romu/čigānu nelabvēlīgo situāciju dalībvalstīs.
9. Tādēļ visumā mācību programmas un mācību materiāli jāveido tā, lai ņemtu vērā romu/čigānu bērnu kultūras identitāti. Romu vēsture un kultūra ir jāiestrādā mācību materiālos, lai tā atspoguļotu romu/čigānu

bērnu kultūras identitāti. Ir jāsekmē, lai romu/čigānu kopienas pārstāvji palīdzētu izstrādāt mācību materiālus par romu/čigānu vēsturi, kultūru un valodu.

10. Tomēr dalībvalstīm jānodrošina, ka tā rezultātā netiek izveidotas atsevišķas mācību programmas un būtu jāveido atsevišķas klases.
11. Dalībvalstīm arī jā rūpējas, lai mācību materiālu izstrādes pamatā būtu labas prakses paraugi, kas palīdzētu skolotājiem ikdienas darbā ar romu/čigānu bērniem.
12. Valstīs, kurās runā romu valodā, romu/čigānu bērniem jādod iespēja skolā mācīties dzimto valodu.

III. Skolotāju atlase un sagatavošana

13. Ir ļoti svarīgi nākošos skolotājus apbruņot ar īpašām zināšanām un prasmēm, lai viņi labāk varētu izprast romu/čigānu bērnus. Tai pašā laikā romu/čigānu bērnu izglītošanai jābūt vispārējās izglītības sistēmas neatņemamai sastāvdaļai.
14. Ir jāiesaista romu/čigānu kopiena šādu mācību programmu sagatavošanā, īpaši informācijas sniegšanā nākošajiem skolotājiem.
15. Jāatbalsta skolotāju teorētiskā un praktiskā sagatavošana no romu/čigānu vidus.

B. Parlamentārā Asambleja

1.Rekomendācija Nr. 1203 (1993) par čigāniem Eiropā

56. Parlamentārā Asambleja cita starpā atzīmēja:

„Viens no Eiropas Padomes mērķiem ir veicināt patiesas Eiropas kultūras identitātes izveidošanos. Eiropa ir mājas daudzām kultūrām, un tās visas, arī minoritāšu kultūras, bagātina Eiropas kultūras dažādību.

Īpaša vieta minoritāšu vidū pieder čigāniem. Kaut arī viņi ir izklaidēti pa visu Eiropu un viņiem nav valsts, ko viņi varētu saukt par savu, viņi ir īsta Eiropas minoritāte, tomēr tāda, kas neiekļaujas nacionālo vai lingvistisko minoritāšu definīcijā.

Būdami neteritoriāla minoritāte, čigāni dod lielu pienesumu Eiropas kultūras dažādībai. Dažādās Eiropas daļās tie sniedz atšķirīgu ieguldījumu – valodā, mūzikā vai amatnieku darinājumos.

Tagad, kad Centrālās un Austrumeiropas valstis ir dalībvalstis, čigānu skaits, kas dzīvo Eiropas Padomes teritorijā, ir stipri palielinājies.

Neiecietība pret čigāniem ir eksistējusi gadsimtiem ilgi. Tomēr arvien biežāk vērojamas rasu vai sociālā naida izpausmes, un saspīlētās attiecības starp kopienām tikai pasliktina to nožēlojamo stāvokli, kādā dzīvo vairums čigānu mūsdienās.

Lai būtiski uzlabotu viņu situāciju, ir jāpanāk cieņa pret čigānu tiesībām – individuālām, pamattiesībām un cilvēktiesībām un viņu kā minoritātes tiesībām.

Vienlīdzīgu tiesību, vienādu iespēju, vienlīdzīgas attieksmes nodrošināšana un situācijas uzlabošanas pasākumi ļaus atdzīvināt čigānu valodu un kultūru, līdz ar to bagātinot Eiropas kultūras dažādību.

Ir būtiski garantēt čigāniem reālas iespējas baudīt tiesības un brīvības, kas minētas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pantā, jo tas ļaus viņiem saglabāt savas individuālās tiesības.

...”.

57. Izglītības sakarā Rekomendācijā teikts sekojošais:

„Īpaša uzmanība jāpievērš sievietes izglītošanai un īpaši mātēm kopā ar viņu mazgadīgajiem bērniem;

Jāatbalsta jaunu talantīgu čigānu mācīšanās, lai tie kļūtu par čigānu starpniekiem.;

...”.

2.Rekomendācija Nr. 1557 (2002): ‘Romu tiesiskā situācija Eiropā’.

58. Šajā rekomendācijā cita starpā teikts sekojošais:

”....

3. Pašlaik romi vēl joprojām tiek pakļauti diskriminējošai attieksmei, marginalizācijai un segregācijai. Diskriminācija ir plaši izplatīta visās publiskās un personīgās dzīves sfērās, tai skaitā publisku vietu pieejamībā, izglītībā, nodarbinātībā, veselības aprūpē un mājokļu politikā, kā arī robežu šķērsošanā un patvēruma procedūru pieejamībā. Romu marginalizācija, kā arī ekonomiskā un sociālā segregācija pāriet etniskajā diskriminācijā, kas parasti skar vājākās sabiedrības grupas.

4. Romi veido īpašu minoritātes grupu, jo viņiem ir divkāršs minoritātes statuss. Viņi ir etniska kopiena, un vairums no viņiem pieder pie sociāli nelabvēlīgām sabiedrības grupām.

...

15. Eiropas Padome var spēlēt un tai jāspēlē nozīmīga loma romu tiesiskā statusa, līdztiesības līmeņa un dzīves apstākļu uzlabošanā. Asambleja aicina dalībvalstis izpildīt sešus pamatnosacījumus, kas ir būtiski romu situācijas uzlabošanai Eiropā.

...

c. garantēt vienādu attieksmi pret romu minoritāti kā pret etnisku vai nacionālu minoritātes grupu izglītības, nodarbinātības, mājokļu, veselības aprūpes un sabiedrisko pakalpojumu jomā. Dalībvalstīm pirmām kārtām vajadzētu:

- i. veicināt vienlīdzīgas romu iespējas darba tirgū;
- ii. nodrošināt romu studentiem iespēju piedalīties visu izglītības līmeņu programmās no bērnudārza līdz universitātei;
- iii. izstrādāt pozitīvus pasākumus romu iesaistīšanai tādos sabiedriskos pakalpojumos, kas tieši skar romus, piemēram, pamatskolās un vidusskolās, sociālās labklājības centros, vietējos primārās veselības aprūpes centros un vietējā pašpārvaldē.
- iv. izskaust jebkādu segregācijas praksi romu bērnu izglītošanā, īpaši viņu novirzīšanu uz speciālajām skolām bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem;

d. izstrādāt un īstenot pozitīvu rīcību un labvēlīgu apstākļu radīšanu sociāli nelabvēlīgiem sabiedrības slāņiem, ieskaitot romus kā sociāli nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošu kopienu, izglītības, nodarbinātības un mājokļu politikas jomā...;

e. veikt īpašus pasākumus un izveidot speciālas institūcijas romu valodas, kultūras, tradīciju un identitātes aizsardzībai.

ii. mudināt romu bērnu vecākus sūtīt savus bērnus uz pamatskolām, vidusskolām un augstskolām, ieskaitot koledžu vai universitāti, un sniegt viņiem adekvātu informāciju par izglītības nepieciešamību;

...

v. pieņemt darbā romu tautības skolotājus, īpaši rajonos ar lielu romu īpatsvaru;

f. apkarot rasismu, ksenofobiju un neiecietību, nodrošināt nediskriminējošu attieksmi pret romiem vietējā, reģionālajā, nacionālajā un starptautiskajā līmenī.

...

vi. pievērst īpašu uzmanību romu diskriminācijas parādībai, īpaši izglītības un nodarbinātības jomā;
...”.

C. Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību

1. *ECRI vispārēji politiskā rekomendācija nr.3: ”Cīņa pret rasismu un neiecietību attiecībā pret romiem/čigāniem” (pieņemta 1998. gada 6. martā)*

52. Attiecīgajās šīs rekomendācijas sadaļās teikts sekojošais:

”Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību;

...

Atceroties, ka rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un neiecietības apkarošana ir cilvēktiesību aizsardzības un veicināšanas neatņemama daļa, ka šīs tiesības ir universālas un nedalāmas un ka visi cilvēki, neskatoties ne uz kādām atšķirībām, ir pilntiesīgi baudīt šīs tiesības;

Uzsverot, ka rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un neiecietības apkarošana pirmām kārtām ir neaizsargātāko sabiedrības locekļu tiesību aizsardzība;

Pārliecībā, ka jebkurā rasisma un neiecietības apkarošanas pasākumā par svarīgāko jāizvirza cietušais un viņa apstākļu uzlabošana;

Atzīmējot, ka romi/čigāni visā Eiropā cieš no joprojām pastāvošiem aizspriedumiem pret viņiem, ka viņi ir upuri rasismam, kas dziļi iesakņojies sabiedrībā, ka dažkārt viņi ir vardarbīgu rasisma un neiecietības izpausmju objekts un ka viņu pamattiesības pastāvīgi tiek pārkāptas vai apdraudētas;

Atzīmējot arī, ka pret romiem/čigāniem pastāvošie aizspriedumi noved pie viņu diskriminācijas daudzās sociālās un ekonomiskās dzīves jomās un ka šāda diskriminācija ir galvenais faktors sociālās izstumtības procesā, kas skar daudzus romus/čigānus;

Pārliecībā, ka iecietības principa veicināšana garantē tādas atklātas un plurālas sabiedrības aizsardzību, kas pieļauj mierīgu līdzāspastāvēšanu;

Rekomendē dalībvalstīm sekojošo:

...

- garantēt, ka diskriminācija kā tāda, kā arī diskriminējoša prakse tiek apkarotas ar atbilstošas likumdošanas palīdzību un lai civilā likumdošana šajā sakarā tiktu ieviesti speciāli nosacījumi nodarbinātības, dzīvesvietas un izglītības jautājumos;
- ...
- enerģiski apkarot visu veidu segregāciju skolās attiecībā uz romu/čigānu bērniem un panākt, lai viņi varētu pilnībā baudīt vienlīdzīgas tiesības uz izglītību;
- ...”.

2.ECRI vispārēji politiska rekomendācija nr.7 Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai (pieņemta 2002. gada 13. decembrī)

60. Šīs rekomendācijas mērķiem tiek lietotas sekojošas definīcijas:

- a) “rasisms” nozīmē pārliecību, ka tāds iemesls kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība vai nacionālā vai etniskā izcelsme attaisno necieņu pret personu vai personu grupu, vai ideju par pārkumu pār personu vai personu grupu.
- b) “tieša rasu diskriminācija” nozīmē jebkuru diferencētu izturēšanos, balstoties uz iemesliem kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība, nacionālā vai etniskā izcelsme, kam nav objektīva vai saprātīga attaisnojuma. Diferencētu izturēšanos nevar attaisnot ar objektīvu vai saprātīgu iemeslu, ja tas nekalpo likumīgam mērķim vai nepastāv saprātīgas proporcionalitātes attiecības starp lietotajiem līdzekļiem un sasniedzamo mērķi.
- c) “netieša rasu diskriminācija” nozīmē gadījumus, kad šķietami neitrāls faktors, kā, piemēram, noteikums, kritērijs vai prakse nevar tikt piemērots attiecībā uz personu grupu, kura atšķiras pēc tādiem iemesliem kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība vai nacionālā vai etniskā izcelsme, vai arī tā cieš no neizdevīga stāvokļa, ja vien šim faktoram nav objektīva un saprātīga attaisnojuma. Šāds attaisnojums varētu būt gadījumā, ja ir likumīgs mērķis un ja ir saprātīgas proporcionalitātes attiecības starp izmantotajiem līdzekļiem un sasniedzamo mērķi.

61. Šai rekomendācijai ir skaidrojošs memorands, kurā norādīts (8.punkts), ka tiešas un netiešas rasu diskriminācijas definīcijas Rekomendācijas 1.b un 1.c punktā formulētas, balstoties uz definīcijām Padomes Direktīvā 2000/43/EC par to, kā īstenojams vienādas attieksmes princips pret personām neatkarīgi no viņu rases

vai etniskās izcelsmes, kā arī uz Padomes Direktīvu 2000/78/EC, kurā ieskicētas vadlīnijas vienādei attieksmei nodarbinātības un darba jautājumos, kā arī uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi.

3. *Ziņojums par Čehijas Republiku (publicēts 1997. gada septembrī)*

62. Ziņojuma sadaļā par izglītības un arodapmācības politikas aspektiem, ECRI norādīja, ka sabiedriskā attieksme nereti ir visai negatīva pret noteiktām grupām, īpaši pret romu/čigānu kopienas, un rekomendēja veikt turpmākus pasākumus, kas pievērstu sabiedrības uzmanību rasisma un neiecietības problēmām un veicinātu tolerantas attieksmes veidošanos pret visām sabiedrības grupām. Tā piebilda, ka ir nepieciešami īpaši pasākumi attiecībā uz minoritāšu grupu pārstāvju izglītību un sagatavošanu, īpaši romu/čigānu kopienā.

4. *Ziņojums par Čehijas Republiku (publicēts 2000. gada martā)*

63. Savā ziņojumā ECRI norādīja, ka nelabvēlīgā situācija un pastāvošā diskriminācija, ar ko saskaras romu/čigānu kopienas izglītības jomā, rada nopietnas bažas. Ziņojumā minēts, ka romu/čigānu bērnu īpatsvars ir nesamērīgi liels speciālajās skolās un ka viņu novirzīšana uz speciālajām skolām bieži vien notiek gandrīz automātiski. Romu/čigānu vecāki parasti piekrīt šādam risinājumam. Daļēji tas notiek tāpēc, ka vecāki vēlas pasargāt savus bērnus no pārējo bērnu neiecietības izpausmēm, kā arī nevēlas nošķirt savus bērnus no pārējiem romu/čigānu bērniem. Otrs iemesls ir tas, ka vecāki salīdzinoši maz interesējas par izglītību. Rezultātā vairums romu/čigānu tautības bērnu tiek nosūtīti uz mācību iestādēm, kas paredzētas citiem mērķiem. Tādējādi romu bērniem ir ierobežotas iespējas apgūt zināšanas un iegūt praktiskas iemaņas un tātad arī vājas izredzes mācīties tālāk un konkurēt darba tirgū. Romu/čigānu bērni reti tiek tālāk par pamatskolas līmeni.

64. Vadoties pēc šiem apsvērumiem, ECRI uzskatīja, ka prakse novirzīt romu/čigānu bērnus uz speciālajām skolām, kas paredzētas bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, ir rūpīgi jāizvērtē un jāpanāk, ka jebkāda veida testēšana ir godīga un atspoguļo bērna patiesās spējas. ECRI arī pauda viedokli, ka svarīgi ir palīdzēt vecākiem izprast regulāras skološanas nepieciešamību. Kopumā ECRI uzskatīja, ka ir nepieciešama lielāka romu/čigānu kopienas locekļu iesaistīšanās jautājumos, kas attiecas uz izglītību. Pirmām kārtām atbildīgajām iestādēm jāparūpējas, lai romu/čigānu vecāki tiktu pilnībā informēti par veicamajiem pasākumiem un piedalītos lēmumu pieņemšanā par viņu bērnu likteni.

5. *Ziņojums par Čehijas Republiku (publicēts 2004. gada jūnijā)*

65. Jautājumā par to, cik lielā mērā izglītība ir pieejama romu/čigānu bērniem, ECRI norādīja, ka joprojām nav kļiedētas bažas par to, ka romu/čigānu bērni tiek virzīti uz speciālajām skolām, kur notiek nošķiršana (segregācija) no sabiedrības kopumā un šiem bērniem tiek radītas nelabvēlīgas iespējas viņu turpmākajā dzīvē. Izglītības ministrijas izstrādātais standarta tests bērna intelektuālā līmeņa izvērtēšanai nav obligāts, un tas bija tikai viens no daudzajiem līdzekļiem un metodēm, ko rekomendē psiholoģijas centri. Kas attiecas uz otru prasīto elementu, kas nepieciešams, lai bērnu ievietotu speciālajā skolā, - bērna likumīgo pārstāvju piekrišanu – ECRI pārliecinājās, ka vecākiem, kam nākas pieņemt šādus lēmumus, trūkst informācijas par šāda soļa ilgtermiņa sekām. Vecākiem tiek teikts, ka tā ir iespēja viņu bērniem saņemt specializētu palīdzību un atrasties kopā ar citiem romu bērniem. ECRI arī atzina, ka ir saņēmusi ziņojumus, ka romu/čigānu vecākiem parastās skolas atsaka.

ECRI arī norādīja, ka Skolu likums bija stājies spēkā 2000. gada janvārī, garantējot speciālo skolu audzēkņiem iespēju pieteikties vidusskolās. Vairāki avoti liecina, ka tā bija un palika vienīgi teorētiska iespēja, jo speciālā skola nebija nodrošinājusi tādu zināšanu līmeni, kas ļautu sekot programmas prasībām vidusskolā. Nebija paredzētas papildu nodarbības, kas ļautu bērniem atgūt iekavēto un sagatavoties mācībām parastā vidusskolā.

ECRI bija saņēmusi ļoti atzinīgas atsauksmes par ‘nulles cikla kursu’ jeb sagatavošanas klasi pirmsskolas līmenī, kas palielina romu bērnu īpatsvaru parastajās skolās. Tomēr Komisija izteica bažas par jauno tendenci saglabāt nošķirtu izglītību, tikai citā formā – proti, speciālajām klasēm parastajās skolās. Jaunais skolu likums ļāva vēl vairāk izstumt romus, paredzot speciālas programmas ‘sociāli nelabvēlīgiem’ bērniem.

Visbeidzot, ECRI norādīja, ka, neskatoties uz Izglītības ministrijas iniciatīvām (skolotāju palīgi, kursi skolotājiem, pamatskolas programmas korekcija), ECRI otrajā ziņojumā izklāstītā problēma saglabājas – joprojām ļoti maz romu mācās vidējās un augstākās mācību iestādēs.

D. Vispārējā konvencija nacionālo minoritāšu aizsardzībai

1. Ziņojums, ko Čehijas Republika iesniedza 1999. gada 1. aprīlī saskaņā ar Vispārējās konvencijas nacionālo minoritāšu aizsardzībai 25. panta 1. punktu

66. Ziņojumā teikts, ka valdība ir veikusi zināmus pasākumus izglītības jomā, kas vērsti uz piemērotu apstākļu radīšanu, īpaši bērniem, kas nāk no sociālā un kultūras ziņā nelabvēlīgas vides, sevišķi romu kopienas, atverot sagatavošanas klases sākumskolās un speciālajās skolās. Tika norādīts, ka ‘romu bērni ar vidējām vai augstākām intelektuālām spējām nereti tiek ievietoti šādās skolās, balstoties uz psiholoģisku testu rezultātiem (tas vienmēr notiek ar vecāku piekrišanu). Šie testi ir

izstrādāti iedzīvotāju vairākuma bērniem, neņemot vērā romu specifiku. Turpinās darbs pie šo testu pārstrādes.’ Dažās speciālajās skolās romu bērni veidoja 80-90 % no kopējā skolēnu skaita.

2. Čehijas Republikas ziņojums 2004. gada 2. jūlijā

67. Čehijas Republika atzina, ka romi tiek vairāk par citiem pakļauti diskriminācijai un sociālai izstumšanai, un paskaidroja, ka Čehija plāno ieviest visaptverošus pretdiskriminācijas instrumentus, kas ļautu realizēt Padomes Direktīvā noteikto vienlīdzīgas attieksmes principu. Jauno likumdošanu bija paredzēts ieviest 2004. gadā (šis likums Nr. 561/2004 tika pieņemts 2004. gada 24. septembrī un stājās spēkā 2005. gada 1. janvārī).

Romu izglītības jomā saskaņā ar ziņojumu valsts bija veikusi dažādus pozitīvas rīcības pasākumus, lai varētu radikāli mainīt romu bērnu situāciju. Valdība uzskatīja, ka liela romu bērnu skaita novirzīšana uz speciālajām skolām ir nepamatota. Pozitīva rīcība nepieciešama ne tikai romu bērnu sociālā un kultūras rakstura problēmu dēļ, to prasa visas izglītības sistēmas raksturs un tās nespēja adekvāti ņemt vērā atšķirības kultūrā. Jaunā Skolu likuma projektam vajadzētu mainīt speciālās izglītības sistēmu, pārveidojot ‘speciālās skolas’ par ‘speciālām pamatskolām’, tādā veidā garantējot bērniem speciāli orientētu palīdzību viņu sociālā un kultūras handikapa pārvarēšanā. Šo izmaiņu rezultātā tiktu ieviestas sagatavošanas klases, pirmsskolas izglītības pasākumi, skolotāju palīgi no romu vidus un īpašas skolotāju sagatavošanas programmas. Tā kā viena no smagākajām romu bērnu problēmām ir vājās čehu valodas zināšanas, Izglītības Ministrija par labāko un reālāko risinājumu uzskatīja sagatavošanas klases pirmsskolas posmā, kuras apmeklētu bērni no nelabvēlīgas sociālās un kultūras vides.

Ziņojums arī atsaucas uz vairākiem projektiem un programmām, kas realizētas šajā jomā nacionālajā līmenī (‘Atbalsts romu integrācijai’, ‘Programma romu integrācijas/multikulturālas izglītības reformai’ un ‘Romu speciālo skolu audzēkņu reintegrēšana pamatskolās.’

3. Vispārējās konvencijas nacionālo minoritāšu aizsardzībai Konsultatīvās Komitejas atzinums (publicēts 2002. gada 25. janvārī)

68. Konsultatīvā Komiteja norādīja, ka speciālās skolas paredzētas bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, taču tajās ievietoti daudzi romu bērni, kuriem nav garīgās attīstības traucējumu. Tas noticis sakarā ar reālām vai iedomātām valodas un kultūras atšķirībām starp romiem un iedzīvotāju vairākuma bērniem. Komiteja puda viedokli, ka šāda prakse nav savienojama ar Konvencijas nosacījumiem, un uzsvēra, ka bērnus var ievietot šādās skolās tikai tad, kad tas absolūti nepieciešams, un pamatojoties uz konsekvētiem, objektīviem un visaptverošiem testiem.

69. Speciālo skolu prakses dēļ romu bērni tika pakļauti arvien lielākai segregācijai, bet romu kopienas izglītības līmenis bija zems. Čehu valsts varas institūcijas atzina, ka tas tā ir. Gan valdības, gan sabiedrības pārstāvji bija vienprātīgi, ka nepieciešama liela reforma. Taču viedokļi par to, kādai tai jābūt, dalījās. Nebija vienotas nostājas arī jautājumā par nepieciešamajiem resursiem un reformas ieviešanas termiņiem. Konsultatīvā komiteja aizstāvēja viedokli, ka čehu varas iestādēm ir jāīsteno reforma, konsultējoties ar cilvēkiem, kurus tā skar, ar nolūku nodrošināt vienlīdzīgas iespējas mācīties skolā romu bērniem un vienlīdzīgas tiesības uz standarta izglītību saskaņā ar principiem, kas izklāstīti Ministru Komitejas Rekomendācijā Nr.(2000) 4 par romu/čigānu izglītību Eiropā.

70. Konsultatīvā Komiteja atzinīgi novērtēja iniciatīvas dibināt t.s.nullas klases, kas ļautu romu bērniem sagatavot pamatizglītības iegūšanai, cita starpā, pilnveidojot viņu čehu valodas prasmes, un aicināja varas institūcijas padarīt šīs iespējas vairāk pieejamas. Atzinīgi tika novērtēta ideja par skolotāju palīgu izraudzīšanos no romu vidus, kas bija pilsoniskās sabiedrības iniciatīva un neapšaubāmi pozitīvs solis. Konsultatīvā Komiteja aicināja valsts varas institūcijas atbalstīt šādu amatu izveidošanu. Nākamais būtiskais uzdevums varētu būt panākt, lai lielākam romu skaitam būtu nodrošināta piekļuve vidējai izglītībai un iespēja to sekmīgi pabeigt.

4. Konsultatīvās Komitejas atzinums par Čehijas Republiku (publicēts 2005. gada 26. oktobrī)

71. Šajā dokumentā Konsultatīvā Komiteja atzina, ka atbildīgās institūcijas ir patiesas apņēmības pilnas uzlabot romu bērnu izglītības situāciju un ka tās veic dažādus pasākumus, lai realizētu šo mērķi praksē. Tā norādīja, ka vēl ir pārāgri spriest, vai ar jauno Skolu likumu (Nr.561/2004)) izveidotā pārstrukturētā izglītības sistēma spēs radikāli mainīt pašreizējo situāciju, kad romu bērnu īpatsvars speciālajās skolās vai speciālajās klasēs ir nesamērīgi liels.

72. Šajā ziņojumā Konsultatīvā Komiteja norādīja, ka varas institūcijas pievērsī īpašu uzmanību nepamatotai romu bērnu ievietošanai speciālajās skolās. Testi un metodes, ko izmanto bērnu intelektuālo spēju noteikšanai, ir jau pārstrādāti, tā lai tos nevarētu izmantot pret romu bērniem. Ir ieviestas speciālas mācību programmas, lai palīdzētu romu bērniem pārvarēt grūtības. Piemēram, ir paredzēts atcelt mācību maksu par pirmsskolas izglītības pēdējo gadu, realizēt elastīgāku attieksmi pret skolēnu minimālo skaitu klasē, individuālu pieeju mācībās, norīkot skolotāju palīgus (galvenokārt romus), kā arī izstrādāt metodiskās vadlīnijas un materiālus skolotājiem, kuri strādā ar romu bērniem. Ir organizētas arī sagatavošanas klases romu bērniem, kas strādājušas veiksmīgi, kaut arī nelielā apjomā. Lai spētu palīdzēt visiem bērniem, kam tas nepieciešams, šie pasākumi ir jāievieš plašākā mērogā. Konsultatīvā Komiteja arī atzīmēja speciālās atbalsta

programmas, kas nodrošinātu romu bērniem piekļuvi vidējai un augstākai izglītībai, kā arī centienus izveidot kvalificētu romu skolotāju un skolotāju palīgu tīklu.

73. Tomēr Konsultatīvā Komiteja norādīja, ka, lai gan pastāvīga romu bērnu situācijas uzraudzība un izvērtēšana ir viena no valdības prioritātēm, Valsts ziņojumā maz teikts par to, cik lielā mērā viņi šobrīd ir integrēti skolās, kā arī par daudzu īstenotu pasākumu efektivitātes līmeni. Komiteja izteica bažas par to, ka pasākumi ir maz ko uzlabojuši un ka vietējā vara neīsteno sistemātiski valdības skolu atbalsta shēmu un tai ne vienmēr pietiek apņēmības darboties efektīvi šajā jomā.

74. Konsultatīvā Komiteja ar bažām konstatēja, ka pēc nevalstisku organizāciju datiem joprojām ievērojams skaits romu bērnu tiek ievietoti speciālajās skolās pavisam mazā vecumā, un ka mācību programmu pārstrādāšana nav devusi vēra ņemamus rezultātus. Pēc neoficiālām aplēsēm romu bērni veido līdz 70% no šo skolu audzēkņu skaita, un tas, ņemot vērā romu iedzīvotāju īpatsvaru valstī, vieš šaubas par testu objektivitāti un metodoloģiju. Situāciju pasliktina fakts, ka līdz ar to ir apgrūtināta romu bērnu piekļuve citiem izglītības līmeņiem, kas mazina viņu iespējas integrēties sabiedrībā. Kaut arī likums vairs neliedz bērniem pāriet no speciālajām uz parastajām vidusskolām, speciālo skolu sniegtās izglītības līmenis ir pārāk zems, lai romu bērni spētu tikt galā ar vidusskolas prasībām. Rezultātā viņi mācību gaitā izkrīt no izglītības sistēmas. Kaut arī dati par romu bērniem, kas palikuši ārpus skolu sistēmas, atšķiras, tomēr neapšaubāms ir fakts, ka tie bērni, kuri apmeklē skolu, reti tiek tālāk par pamatskolu.

75. Konsultatīvā Komiteja arī norādīja, ka, neskatoties uz Izglītības ministrijas centieniem celt sabiedrības informētības līmeni, daudzus romu bērnus, kuri apmeklē parastās skolas, pārējie bērni un arī skolotāji nodala, bet dažkārt viņi pat tiek ievietoti atsevišķās klasēs. Tajā pašā laikā jāatzīst, ka dažās skolās romu bērni veido lielāko skolēnu grupu, jo skolas ģeogrāfiski atrodas romu blīvi apdzīvotās vietās. Pēc citiem avotiem materiālā bāze daudzās skolās, kur šie bērni mācās, ir vāja, un izglītība, kuru viņi saņem, joprojām nav pietiekami pielāgota viņu situācijai. Svarīgi panākt, lai arī šajās skolās bērni saņemtu pilnvērtīgu izglītību.

76. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka galvenais akcents ir jāliek uz romu bērnu ievietošanu parastajās skolās, uz sagatavošanas klašu izveidošanas veicināšanu un atbalstīšanu, kā arī palīgskolotāju piesaistīšanu. Lielāka uzmanība jāpievērš skolotāju personāla izraudzīšanai no romu vidus, kā arī jāpanāk, lai viss mācību personāls labāk izprot romu bērnu specifiskās vajadzības un velta viņiem lielāku uzmanību. Pēc iespējas aktīvāk jaunā Skolu likuma īstenošanā jāiesaista vecāki, kas ir nosacījums *sine qua non* vispārējai romu izglītības situācijas uzlabošanai. Un beidzot, ir aktīvāk jācīnās pret romu bērnu atšķirtību gan parastajās, gan speciālajās skolās. Ir nepieciešamas precīzākas nostādnes, kā arī instrukcijas un tūlītēja rīcība visos līmeņos, lai pieliktu punktu romu bērnu nepamatotai novirzīšanai uz

speciālajām skolām, kas paredzētas bērniem ar garīga rakstura traucējumiem. Vienai no atbildīgo institūciju prioritātēm jābūt efektīviem uzraudzības mehānismiem, lai novērstu nepamatotu bērnu ievietošanu speciālajās skolās.

E. Cilvēktiesību komisārs

Alvaro Žila Roblesa (Alvaro Gil-Robles) gala ziņojums par romu, sinti un klejotāju cilvēktiesību situāciju Eiropā (datēts ar 2006. gada 15. februāri)

77. Ziņojuma trešajā sadaļā, kas veltīta diskriminācijai izglītībā, komisārs atzīmēja, ka lielais romu bērnu skaits, kuriem ir liegta pieeja laba līmeņa izglītībai, kādu bauda pārējie iedzīvotāji, lielā mērā ir diskriminējošas prakses un aizspriedumu rezultāts. Līdzīgs stāvoklis attiecībā uz segregāciju izglītībā ir daudzās Eiropas Padomes dalībvalstīs. Dažās valstīs pastāv nošķirtas (segregated) skolas atsevišķās nošķirtās apdzīvotās vietās, citās izveidotas speciālas romu klases parastajās skolās vai romu bērnu īpatsvars klasēs, kas domātas bērniem ar īpašām vajadzībām, ir nesamērīgi liels un nepieciešamība šos bērnus ievietot šajās klasēs nebalstās uz nopietnu psiholoģisku vai pedagoģisku izvērtējumu. Ir skaidrs, ka galvenais kritērijs bijis bērnu etniskā izcelsme. Speciālajās skolās vai klasēs bērni ir spiesti saņemt zemāka līmeņa izglītību, salīdzinot ar parastajām skolām, kas mazina viņu iespējas turpināt izglītību un arī atrast darbu nākotnē. Automātiska romu bērnu ievietošana klasēs, kas domātas bērniem ar īpašām vajadzībām, uzliek romu bērniem mazāk spējīgu bērnu zīmogu. Turklāt nošķirta izglītība liedz romu un pārējo tautību bērniem iespēju iepazīt citam citu un mācīties sadzīvot kā līdztiesīgiem pilsoņiem. Tas izslēdz romu bērnus no sabiedrības kopumā pašā viņu dzīves sākumā, palielinot risku nokļūt marginalizācijas apburtajā lokā.

78. Čehijas Republikā komisāru informēja, ka romu/čigānu jaunieši veido neproporcionāli lielu daļu speciālo skolu un klašu audzēkņu, kur būtu jāmacās bērniem ar viegliem garīgās attīstības traucējumiem. Tomēr komisārs piebilda, ka ir padomāts par romu skolotāju palīgu ieviešanu parastajās klasēs, kā arī ir izveidotas sagatavošanas klases. Viņš uzteica šīs iniciatīvas, kas var dot labus rezultātus, taču pagaidām tikai nelielā apjomā resursu trūkuma dēļ. Galvenais akcents esot likts uz sagatavošanas klasēm bērniem no sociāli nelabvēlīgas vides, lai novērstu pārāk liela romu bērnu skaita novirzīšanu uz speciālajām skolām. Čehijas varas iestādes uzskata, ka īpaši veiksmīga bijusi sagatavošanas klašu izveidošana bērnudārzos, jo tā ļauj atvieglot romu bērnu integrēšanos parastajās skolās. 2004. gadā Čehijas Republikā bija 332 skolotāju palīgi, kuri nodarbojās ar romu bērnu specifiskajām vajadzībām.

79. Tika norādīts, ka speciālās klases vai speciālās mācību programmas romiem bijušas izstrādātas ar labiem nodomiem. To mērķis bija pārvarēt valodas barjeru, kā arī to faktu, ka romu bērni neapmeklē bērnudārzus. Protams, tas bija svarīgs

uzdevums, taču romu bērnu segregācija vai sistemātiska ievietošana klasēs ar vienkāršotu mācību programmu, kas noveda pie atšķirtības no citiem bērniem, nepārprotami bija izkropļota politika. Segregācijas vietā būtu liekami tādi pasākumi kā pirmsskolas un skolas mācību un lingvistiska rakstura atbalsta programmas, kā arī skolu nodrošināšana ar skolotāju palīgiem. Atsevišķās kopienās bija svarīgi paaugstināt romu vecāku informētību. Šiem vecākiem, iespējams, pašiem nebija iespēju savulaik iegūt izglītību, tādēļ viņiem jāskaidro, ka adekvāta viņu bērnu izglītošana ir nepieciešama bērnu nākotnes nodrošināšanai.

80. Noslēgumā komisārs izteica vairākas rekomendācijas attiecībā uz izglītību. Vietās, kur pastāv segregācija izglītībā, ir jānodrošina parasta integrēta izglītība. Nepieciešamības gadījumā segregācija jāaizliedz ar likumu. Jāiegulda atbilstoši līdzekļi pirmsskolas izglītībā, valodu mācīšanās un skolotāju palīgu sagatavošanā, lai varētu pārvarēt segregācijas praksi. Pirms bērnu ievieto speciālā klasē, ir jāveic nopietna izvērtēšana, lai vienīgais kritērijs būtu bērna vajadzības, nevis viņa etniskā izcelsme.

IV. EIROPAS KOPIENAS TIESĪBU AKTI UN PRAKSE

81. Diskriminācijas aizlieguma un vienlīdzīgas attieksmes princips ir nostiprināti vairākos Kopienas tiesību aktos, pamatojoties uz Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 13. pantu. Šī norma ļauj Padomei ar vienbalsīgu lēmumu, pamatojoties uz Komisijas priekšlikumu/rekomendāciju, un pēc konsultēšanās ar Eiropas Parlamentu, veikt pasākumus, kas vērsti uz diskriminācijas apkarošanu dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai ticības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ.

82. Tā 1997. gada 15. decembra Padomes Direktīvas 97/80/EC par pierādīšanas pienākumu diskriminācijas gadījumos, kad pamatojas uz dzimumu, 2. panta 2. punkts paredz: ‘...netieša diskriminācija pastāv tad, ja acīm redzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda neizdevīgākā stāvoklī proporcionāli ievērojami lielāku daudzumu viena dzimuma pārstāvju, ja vien šis noteikums, kritērijs vai prakse nav atbilstīga un vajadzīga un to var attaisnot ar objektīviem faktoriem, kas nav saistīti ar dzimumu’. 4. pants, kurā ir runa par pierādīšanas pienākumu, nosaka: ‘Dalībvalstis saskaņā ar to tiesību sistēmām veic visus vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka gadījumos, kad personas, kuras uzskata, ka tām nodarīts kaitējums, nepiemērojot vienādas attieksmes principu, tiesā vai citā kompetentā iestādē paziņo faktus, pēc kuriem var uzskatīt, ka ir notikusi tieša vai netieša diskriminācija, atbildētājam ir uzdevums pierādīt, ka vienādas attieksmes princips nav pārkāpts’.

83. Arī 2000. gada 29. jūnija Padomes Direktīvas 2000/43/EC, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, un 2000. gada 27. novembra Padomes Direktīvas 2000/78/EC, ar ko

nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, mērķis ir aizliegt attiecīgajā sfērā jebkāda veida tiešu vai netiešu diskrimināciju uz rasu vai etniskās piederības, reliģijas vai ticības, vecuma vai sociālās orientācijas pamata. Šo Direktīvu preambulās teikts: ‘Tādu faktu novērtēšana, pēc kuriem var spriest, ka notikusi tieša vai netieša diskriminācija, ir jautājums izskatīšanai valsts tiesu iestādēs vai citās kompetentās iestādēs saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktu noteikumiem vai praksi. Jo sevišķi šādās normās var paredzēt netiešo diskrimināciju, ko nosaka ar jebkuriem līdzekļiem, to skaitā, pamatojoties uz pierādījumiem, ko sniedz statistika’ un ‘Jāpieņem noteikumi par pienākumu pierādīt, ja ir ticams diskriminācijas gadījums un, lai nodrošinātu efektīvu vienādas attieksmes principa piemērošanu, pienākums pierādīt jāvērs pret atbildētāju, ja ir sniegta liecība par šādu diskrimināciju.’

84. Konkrēti Direktīva 2000/43/EC 2. pantā (Diskriminācijas jēdziens’) un 8. pantā (‘Pierādīšanas pienākums’’) paredz:

2. pants

‘1. Šajā direktīvā vienādas attieksmes princips nozīmē to, ka nav ne tiešas, ne netiešas diskriminācijas rasu vai etniskas piederības dēļ.

2. Šā panta 1. punkta mērķiem:

a) tiek pieņemts, ka tiešā diskriminācija iestājas tad, kad salīdzināmā situācijā pret vienu personu izturas, ir izturējušies vai izturētos sliktāk nekā pret otru personu rasu vai etniskas piederības dēļ;

b) tiek pieņemts, ka netiešā diskriminācija iestājas tad, kad acīmredzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda kādas rasu vai etniskas piederības personas īpaši nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar citām personām, ja vien šāds noteikums, kritērijs vai prakse nav objektīvi attaisnojams ar tiesisku mērķi un ja vien tas nav proporcionāls un vajadzīgs šāda mērķa sasniegšanas līdzeklis.’

8. pants

‘1. Dalībvalstis veic tādus pasākumus, kādi saskaņā ar attiecīgo valstu tiesisko sistēmu ir vajadzīgi, lai nodrošinātu to, ka gadījumā, ja personas, kuras uzskata, ka viņas saskārušās ar netaisnību, jo pret viņām nav piemērots vienādas attieksmes princips, tiesā vai kādā citā kompetentā iestādē uzrāda faktus, pēc kuriem var secināt, ka ir bijusi tieša vai netieša diskriminācija, tad atbildētājam jāpierāda, ka nav noticis vienādas attieksmes principa pārkāpums.

2. Šā panta 1. punkts neliedz dalībvalstīm ieviest tādas pierādījumu normas, kuras prasītājiem ir vēl labvēlīgākas.

3. Šā panta 1. punktu nepiemēro kriminālprocesiem.

...

5. Dalībvalstīm 1. punkts nav jāpiemēro procesiem, kuros lietas faktus izmeklē tiesa vai kompetentā iestāde.’

85. Saskaņā ar Eiropas Kopienu tiesas praksi diskriminācija, kura saistīta ar atšķirīgu noteikumu piemērošanu salīdzināmās situācijās vai viena un tā paša noteikuma piemērošana atšķirīgām situācijām, var būt atklāta vai slēpta, tieša vai netieša.

86. EKT savā 1974. gada 12. februāra spriedumā lietā 152/73 *Giovani Maria Sotgiu pret Deutsche Bundespost* (11. punkts) atzina:

‘noteikumi par vienlīdzīgu attieksmi ... aizliedz ne vien atklātu diskrimināciju pilsonības dēļ, bet arī visus slēptas diskriminācijas veidus, kuri, pateicoties citu atšķirīgas attieksmes kritēriju piemērošanai, faktiski noved pie identiska rezultāta.’

87. 1986. gada 13. maija spriedumā lietā 170/84 *Bilka-Kaufhaus GmbH pret Karin Weber von Hartz* (31. punkts), Tiesa konstatēja:

‘...Universālveikalu sabiedrība ir pārkāpusi Eiropas Kopienu dibināšanas līguma 119. pantu, izslēdzot daļēja laika strādniekus no darbavietas pensiju shēmas, turklāt šī izslēgšana daudz lielākā mērā skar sievietes nekā vīriešus, ja vien sabiedrība nevar pierādīt, ka šāda izslēgšana ir attaisnojama ar citiem objektīvi pamatotiem faktoriem, kam nav nekāda sakara ar diskrimināciju dzimuma piederības dēļ.’

88. 1999. gada 9. februāra spriedumā lietā C-167/97 *Regina pret Secretary of State of Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith un Laura Perez* (51., 57., 62., 65. un 77. punkts) Tiesa atzina:

‘... valsts tiesa mēģina noteikt juridiskos kritērijus, kas ļautu konstatēt, vai dalībvalsts pieņemtais pasākums atšķirīgi ietekmē vīriešus un sievietes tādā mērā, ka tas veido netiešu diskrimināciju...

Komisija ... ierosina ‘statistiskā nozīmīguma’ testu, saskaņā ar kuru statistikas datiem ir jābūt piemērotam salīdzināšanas parametram un valsts tiesai jāraugās, lai tos nedeformē attiecīgās lietas specifiskie aspekti. Statistiski nozīmīgu pierādījumu pastāvēšana ir pietiekama, lai atzītu, ka pastāv disproporcionāla ietekme, un šķietami diskriminējošā pasākuma autoram uzliktu pienākumu pierādīt, ka tas ir pamatots...

Valsts tiesai arī jānovērtē, vai situāciju raksturojošie statistikas dati ... ir ticami un var tikt ņemti vērā, proti, vai tie attiecas uz pietiekamu personu skaitu, vai tie nav vienkārši gadījuma rakstura vai īslaicīgu parādību izpausme un vai vispārēji tie šķiet esam nozīmīgi (skat. 1993. gada 27. oktobra spriedumu lietā C-127/92 *Enderby, Recueil*, I-5535. lpp., 17. punkts).

...

Tādējādi ... lai noteiktu, vai dalībvalsts pieņemts pasākums atšķirīgi ietekmē vīriešus un sievietes tādā mērā, ka tas veido netiešu diskrimināciju Līguma 119. panta izpratnē, valsts tiesai jāpārlicinās, vai pieejamie statistikas dati norāda uz to, ka ievērojami mazāks procents sieviešu nekā vīriešu spēj izpildīt šajā pasākumā paredzēto nosacījumu. Ja tas tā ir, pastāv

netieša diskriminācija dzimuma dēļ, ja vien šo pasākumu nepamato objektīvi faktori, kuriem nav nekāda sakara ar diskrimināciju dzimuma dēļ. ...

... gadījumā, ja ievērojami mazāks procents darbinieču sieviešu nekā darbinieku vīriešu spēj izpildīt apstrīdētajā normā paredzēto nosacījumu..., dalībvalstij kā par diskriminējošu prezumētās normas autorei ir jāpierāda, ka šī norma atbilst leģitīmam tās sociālās politikas mērķim, ka šim mērķim nav nekāda sakara ar jebkādu diskrimināciju dzimuma dēļ un ka izvēlētie līdzekļi bija piemēroti šī mērķa sasniegšanai.’

89. 2003. gada 23. oktobra spriedumā apvienotajās lietās *Hilde Schönheit pret Stadt Frankfurt am Main* (lieta C-4/02) un *Silvia Becker pret Land Hessen* (lieta C-5/02) Tiesa 67.-69. un 71. punktā atzīmēja sekojošo:

‘... ir jāatceras, ka Līguma 119. pants un 141. panta 1. un 2. punkts nosaka principu, ka vīriešiem un sievietēm ir jāsaņem vienāda samaksa par vienādu darbu. Šis princips izslēdz ne tikai tādu normu piemērošanu, kas noved pie tiešas diskriminācijas dzimuma dēļ, bet arī tādu normu piemērošanu, kas ļauj realizēt atšķirīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm darbā, piemērojot kritērijus, kas nebalstās uz dzimuma piederību, gadījumos, kad šādu atšķirīgu attieksmi nenosaka objektīvi faktori, kam nav sakara ar dzimumu diskrimināciju.

Nav strīda, ka apstrīdētās BeamtVG normas nav saistītas ar diskrimināciju, kas tieši balstās uz dzimuma piederību. Tādēļ ir nepieciešams noteikt, vai tās neveido netiešu diskrimināciju.

Tādējādi jānoskaidro, vai pieejamie statistikas dati norāda uz to, ka BeamtVG normas, kas paredz samazināt civildienesta darbiniekiem, kas ir strādājuši iestādē nepilnu darbalaiku vismaz daļu no savas darbadzīves, piešķirtās pensijas lielumu, skārušas ievērojami lielāku daļu sieviešu nekā vīriešu. Šāda situācija nepārprotami norādītu uz dzimumu diskrimināciju, ja vien šīs normas nevarētu attaisnot ar faktoriem, kas nekādā veidā nav saistīti ar diskrimināciju dzimuma dēļ.’

90. Lietā *Debra Allonby pret Carrington & Rossendale College and Others, Education Lecturing Services ... un Secretary of State for Education and Employment* [pret Izglītības un nodarbinātības valsts sekretāru] (2004. gada 13. janvāra spriedums, lieta C-256/01, Tiesa argumentēja (81.punkts):

‘... ir jāatzīst, ka sieviete var atsaukties uz statistikas datiem, lai pierādītu, ka kāda likuma norma valsts likumdošanā ir pretrunā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 141. panta 1. punktam, jo tā diskriminē sieviešu dzimuma darbinieces...’.

91. Visbeidzot, 2005. gada 7. jūlija spriedumā lietā C-147/03 Eiropas Kopienu Komisija pret Austrijas Republiku Tiesa atzīmēja (41. un 46.-48. punkts):

‘Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru vienlīdzīgas attieksmes princips aizliedz ne tikai atklātu diskrimināciju pilsonības dēļ, bet arī visas slēptās diskriminācijas formas, kas, piemērojot citus atšķirības kritērijus, noved pie tāda paša rezultāta (skat. it īpaši 1974. gada 12. februāra spriedumu lietā 152/73 *Sotgiu*, *Recueil*, 153. lpp., 11. punkts, iepriekš minēto 2004. gada 1.

jūlija spriedumu lietā Komisija/Belģija, 28. punkts, un 2005. gada 15. marta spriedumu lietā C-209/03 *Bidar*, Krājums, I-2119. lpp., 51. punkts).

...

... attiecīgie tiesību akti nostāda nelabvēlīgā situācijā kādā dalībvalstī, kas nav Austrijas Republika, iegūto vidējās izglītības diplomu īpašniekus, jo viņi nevar iegūt pieeju Austrijas augstākajai izglītībai ar tādiem pašiem nosacījumiem kā līdzvērtīga Austrijas diploma īpašnieki.

Tādējādi ... pants, lai arī tas ir piemērojams visiem studentiem bez izšķirības, var ietekmēt vairāk citu dalībvalstu nekā Austrijas pilsoņus, tādējādi ar šī noteikuma iedibināto atšķirīgo attieksmi veidojot netiešu diskrimināciju..

Līdz ar to attiecīgā atšķirīgā attieksme var tikt attaisnota tikai tad, ja tā pamatota ar objektīviem apsvērumiem, kas nav atkarīgi no skarto personu pilsonības un ir samērīgi ar mērķi, ko valsts tiesības leģitīmi tiecas sasniegt (1998. gada 24. novembra spriedums lietā C-274/96 *Bickel un Franz, Recueil*, I-7637. lpp., 27. punkts, un iepriekš minētais spriedums *D'Hoop*, 36. punkts)..’

ATBILSTOŠI ANO MATERIĀLI

A. Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām

92. Pakta 26. pants paredz:

‘Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, un viņiem ir tiesības bez jebkādas diskriminācijas uz vienādu likuma aizsardzību. Jebkura diskriminācija jāaizliedz ar likumu, un likumam jāgarantē visām personām vienāda un efektīva aizsardzība pret jebkādu diskrimināciju - neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem.’

B. ANO Cilvēktiesību komiteja

93. Savu 1989. gada 10. novembra Vispārīgo Komentāru par nediskrimināciju 7. un 12. punktā Komiteja puda sekojošu viedokli:

‘... Komiteja uzskata, ka termins ‘diskriminācija’ Konvencijas izpratnē nozīmē jebkuru atšķirību, izslēgšanu, ierobežošanu vai priekšrocību, kura balstās uz tādiem pamatiem kā rase, ādas krāsa, dzimums, valoda, reliģija, politiskā vai citāda pārliecība, valstiskā piederība vai sociālais statuss, un kuras nolūks vai rezultāts ir atcelt vai pasliktināt visu tiesību un brīvību atzīšanu, baudīšanu vai realizēšanu visiem cilvēkiem uz vienlīdzīgiem pamatiem.

... kad dalībvalsts pieņem tiesību aktu, tam ir jāatbilst 26. panta prasībai par to, ka likuma saturs nedrīkst būt diskriminējošs.’

94. Savos 1995. gada 31. jūlija apsvērumos par iesniegumu Nr. 516/1992, kas attiecas uz Čehijas Republiku, Komiteja atzīmēja:

‘Komisija tomēr uzskata, ka likumdevēja nodoms nav vienīgais noteicošais faktors, lai noteiktu, vai ir pārkāpts Pakta 26. pants. Politiski motivēta atšķirīga attieksme diez vai būs atbilstoša 26. pantam. Taču arī likums, kura pamatā nav politiski motīvi, var būt pretrunā 26. pantam, ja tam ir diskriminējošas sekas.’

C. Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu

95. Šīs Konvencijas 1. pants nosaka:

‘... jēdziens "rasu diskriminācija" nozīmē jebkuru atšķirību, izņēmumu, ierobežojumu vai priekšrocību, kuri pamatojas uz rases, ādas krāsas, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās principiem un kuru mērķis vai sekas ir iznīcināt vai mazināt cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai jebkurā citā sabiedrības dzīves jomā, kā arī šo tiesību un pamatbrīvību izmantošanu vai realizēšanu uz vienlīdzības pamatiem.

... ‘

D. Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja

96. Savos 1993. gada 22. marta Vispārējos ieteikumos Nr. 14 par diskriminācijas definīciju Komiteja cita starpā atzīmēja:

‘1. Atšķirība ir pretrunā Konvencijai, ja tās mērķis vai sekas ir noteiktu tiesību vai brīvību aizskārums. To apstiprina 2. panta 1. punkta c) apakšpunktā dalībvalstīm uzliktais pienākums atcelt likumus vai praksi, kas rada diskrimināciju vai sekmē tās turpināšanos. ...

Lai noteiktu, vai pasākumam ir sekas, kas ir pretrunā Konvencijai, [Komiteja] pārliecināsies, vai šim pasākumam ir nepamatota atšķirīga ietekme uz grupu, ko raksturo rase, ādas krāsa, izcelšanās, nacionālā vai etniskā izcelsme.’

97. Savos 1995. gada 18. augusta Vispārējos ieteikumos Nr. 19 par rasu segregāciju un aparteīdu Komisija noteica:

‘Lai gan dažās valstīs pilnīgas vai daļējas rasu segregācijas apstākļus var būt radījusi valsts politika, daļējas segregācijas situācija var būt radusies arī kā privātu personu darbību nejaušs rezultāts. Daudzās pilsētās iedzīvotāju sadalījumu pa dzīvojamiem rajoniem ietekmē ienākumu līmeņa atšķirības starp dažādām grupām, kam dažreiz pievienojas rases, ādas krāsas, izcelšanās un nacionālās vai etniskās izcelsmes atšķirības, tā ka iedzīvotāji var tikt stigmatizēti un personas tikt pakļautas diskriminācijai, kurā rase kā diskriminācijas pamats ir sajaukusies ar citiem pamatiem.

Komiteja tādējādi apstiprina, ka rasu segregācijas situācija var rasties arī bez valsts iestāžu iniciatīvas vai tiešas iesaistīšanās. ...’

98. 2000. gada 16. augusta Vispārējos ieteikumos par romu diskrimināciju Komiteja cita starpā attiecībā uz izglītības jomu ieteica:

’17. Atbalstīt visu romu izcelsmes bērnu iekļaušanu skolu sistēmā un spert soļus, lai mazinātu atbirumu, jo īpaši romu meiteņu vidū, un šai nolūkā aktīvi sadarboties ar romu vecākiem, asociācijām un vietējām kopienām.

18. Pēc iespējas novērst un izvairīties no audzēkņu-romu segregācijas, tai pat laikā saglabājot bilingvālas izglītības vai izglītības dzimtajā valodā iespēju; šai nolūkā censties paaugstināt izglītības kvalitāti visās skolās un mazākumtautību bērnu sasniegumus skolās, piesaistīt skolas personālu no romu kopienu locekļiem un sekmēt starpkultūru izglītību.

19. Apsvērt iespēju pieņemt pasākumus izglītības jomā romu bērnu labā sadarbībā ar viņu vecākiem.’

99. Savos 1998. gada 20. marta noslēguma komentāros pēc Čehijas Republikas ziņojuma izskatīšanas Komiteja cita starpā atzīmēja:

’13. Ar bažām tiek atzīmēta romu kopienas marginalizācija izglītības jomā. Fakts, ka disproporcionāli liels romu bērnu skaits ir ievietoti speciālajās skolās, kas noved pie *de facto* segregācijas, un ka viņu dalības līmenis vidusskolas un augstākajā izglītībā arī ir ievērojami zemāks, rada šaubas par to, vai Konvencijas 5. pats tiek pilnībā īstenots.’

E. Bērna tiesību konvencija

100. Konvencijas 28. un 30. pants nosaka:

28. pants

’1. Dalībvalstis atzīst bērna tiesības uz izglītību, un nolūkā pakāpeniski panākt šo tiesību realizēšanu uz vienādu iespēju pamata tās konkrēti:

a) ievieš bezmaksas un obligātu pamatizglītību;

b) stimulē vidējās izglītības - tiklab vispārīgās, kā arī profesionālās - dažādu formu attīstību, nodrošina tās pieejamību visiem bērniem un veic tādus nepieciešamos pasākumus kā bezmaksas izglītības ieviešana un, ja nepieciešams, finansiālās palīdzības sniegšana;

c) nodrošina augstākās izglītības pieejamību visiem atbilstoši katra spējām, izmantojot visus nepieciešamos līdzekļus;

d) nodrošina informācijas un materiālu pieejamību izglītības un profesionālās sagatavošanas jomā visiem bērniem;

e) veic pasākumus, lai sekmētu skolu regulāru apmeklēšanu un samazinātu to skolēnu skaitu, kuri atstāj skolu.

2. Dalībvalstis dara visu nepieciešamo nolūkā nodrošināt, lai skolas disciplīna tiktu

uzturēta ar tādu metožu palīdzību, kuras liecina par bērna cilvēciskās pašcieņas respektēšanu un atbilst šai konvencijai.

3. Dalībvalstis stimulē un attīsta starptautisko sadarbību jautājumos, kas saistīti ar izglītību, it īpaši lai sekmētu izglītības trūkuma un analfabētisma likvidēšanu visā pasaulē un atvieglotu pieeju zinātniski tehniskajām zināšanām un mūsdienīgām mācību metodēm. Šai sakarā sevišķa uzmanība jāveltī jaunattīstības valstu vajadzībām.’

30. pants

’ Tajās valstīs, kur ir etniskās, konfesionālās vai valodas minoritātes vai pamatiedzīvotāju skaitā ietilpstošas personas, bērnam, kas pieder pie šādām minoritātēm vai pamatiedzīvotājiem, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem savas grupas locekļiem izmantot savu kultūru, pievērsties savai reliģijai un izpildīt tās rituālus, kā arī lietot dzimto valodu.’

F. UNESCO

101. 1960. gada 14. decembra Konvencijas pret diskrimināciju izglītībā 1.-3. pants paredz:

‘1. pants

1. Šīs Konvencijas mērķos termins “diskriminācija” ietver jebkādu atšķirību, izslēgšanu, ierobežošanu vai priekšrocību, pamatojoties uz rasi, ādas krāsu, dzimumu, valodu, reliģiju, politisko vai citu uzskatu, nacionālo vai sociālo izcelsmi, ekonomisko stāvokli vai dzimšanu, kuras mērķis vai sekas ir iznīcināt vai ierobežot vienlīdzīgu attieksmi izglītības iegūšanas procesā, it sevišķi:

(a) liegt jebkurai personai vai personu grupai pieeju jebkāda veida izglītībai vai ikvienam tās līmenim;

(b) pakļaut jebkuru personu vai personu grupu zemākiem izglītības standartiem;

(c) ņemot vērā šīs Konvencijas 2. panta noteikumus, iedibināt vai saglabāt atsevišķas izglītības sistēmas vai institūcijas personām vai personu grupām; vai

(d) piemērot jebkurai personai vai personu grupai apstākļus, kas nav savienojami ar cilvēka cieņu.

...

2. pants

Ja tie Valstī atļauti, tad šādi apstākļi netiks uzskatīti kā diskriminējoši, ar to saprotot šīs Konvencijas 1. panta izpratni:

(a) atsevišķu izglītības sistēmu vai institūciju nodibināšana vai uzturēšana divu dzimumu skolēniem, ja šīs sistēmas vai institūcijas piedāvā vienādu pieeju izglītībai, nodrošina apmācības personālu ar vienāda līmeņa kvalifikāciju, kā arī vienādas kvalitātes skolas telpas un iekārtas un piedāvā iespēju izvēlēties vienādus vai līdzīgus mācību kursus;

(b) atsevišķu izglītības sistēmu vai institūciju nodibināšana vai uzturēšana reliģisku vai lingvistisku iemeslu dēļ, kas piedāvā izglītību, kura apmierina skolēnu vecāku vai aizbildņu vēlēšanos, ja piedalīšanās šādās sistēmās vai šādu institūciju apmeklēšana ir pēc izvēles un ja

piedāvātā izglītība atbilst tādiem standartiem, kā noteikušas vai atzinušas kompetentas varas institūcijas, it sevišķi tāda paša līmeņa izglītībai;

(c) privāto izglītības institūciju uzturēšana vai nodibināšana, ja institūciju mērķis nav nodrošināt jebkādas grupas izskaušanu, bet nodrošināt izglītības iespējas papildus tām, kuras nodrošina publiskās varas institūcijas, ja šīs izglītības institūcijas tiek vadītas saskaņā ar šo mērķi un ja piedāvātā izglītība sakrīt ar tādiem standartiem, kādus noteikušas vai apstiprinājušas kompetentas varas institūcijas, it sevišķi tāda paša līmeņa izglītības iegūšanai.

3.pants

Lai izskaustu un novērstu diskrimināciju šīs Konvencijas izpratnē, Dalībvalstis apņemas:

(a) atcelt jebkādas likumus, noteikumus un jebkuras administratīvās instrukcijas un pārtraukt jebkādu administratīvo praksi, kura satur diskrimināciju izglītībā;

(b) kur nepieciešams, ar likumdošanu nodrošināt, ka skolēnu uzņemšanā izglītības institūcijās nepastāv diskriminācija;

...’.

102. 1978. gada 27. novembrī UNESCO Vispārējā konferencē pieņemtā Deklarācija par rasi un rasu aizspriedumiem pasludina sekojošo:

‘1. pants

- a. Visi cilvēki pieder pie vieniem un tiem pašiem radījumiem un ir kopējas izcelsmes. Viņi ir vienlīdzīgi cieņā un tiesībās un visi veido cilvēces neatņemamu daļu.
- b. Visām personām un grupām ir tiesības būt atšķirīgām, uzskatīt sevi par atšķirīgām un tikt par tādām uzskatītām. Lai gan dzīves stilu atšķirība un tiesības būt atšķirīgām nekādos apstākļos nedrīkst kalpot kā iegansts rasu aizspriedumiem; tā nevar attaisnot nedz likumā, nedz faktiski jebkuru diskriminējošu praksi, lai arī kāda tā būtu, nedz arī nodrošināt pamatu apartheīda politikai, kas ir ekstrēma rasisma forma.
- c.

2. pants

...

2. Rasisms ietver sevī rasu ideoloģiju, aizspriedumainu attieksmi, diskriminējošu uzvedību, strukturālus izkārtojumus un institucionalizē praksi, kas noved pie rasu nevienlīdzības, kā arī maldīga uzskata, ka diskriminējošās attiecības starp grupām ir morāli un zinātniski attaisnojamas; tas ir atspoguļots diskriminējošos noteikumos likumdošanā vai noteikumos un diskriminējošās praksēs, kā arī antisociālajos uzskatos un rīcībā; tas traucē cietušo attīstību, samaitā tos, kas to praktizē, iekšēji sašķeļ nācijas, apdraud starptautisko sadarbību un palielina politisko saspīlējumu starp tautām; tas ir pretrunā starptautisko tiesību pamatprincipiem un attiecīgi nopietni traucē starptautiskajam mieram un drošībai.

3. Rasu aizspriedumi, kas ir vēsturiski saistīti ar nevienlīdzību jautājumā par varu, ko pastiprina ar ekonomiskajām un sociālajām atšķirībām starp personām un grupām un joprojām vēl šodien cenšas attaisnot šādu nevienlīdzību, ir pilnībā neattaisnojami.

3. pants

Jebkāda atšķirība, izslēgšana, ierobežošana vai priekšrocība, kas balstīta uz rasi, ādas krāsu, etnisko vai nacionālo izcelšanos vai reliģisko neiecietību, motivēta ar rasistiskiem apsvērumiem, kas grauj vai kompromitē valstu suverēno vienlīdzību un cilvēku tiesības uz pašnoteikšanos vai kas patvaļīgi, vai diskriminējošā veidā ierobežo jebkura cilvēka un grupas pilnīgas attīstības tiesības, nav savienojama ar starptautiskās kārtības prasībām, kas ir taisnīga un garantē cieņu pret cilvēka tiesībām; tiesības uz pilnīgu attīstību ietver vienlīdzīgi pieejamus personīgās un kolektīvās pilnveidošanas līdzekļus un tās īstenošanu apstākļos, kad tiek izrādīta cieņa gan pret nacionālajām, gan visas pasaules civilizāciju un kultūru vērtībām.

5.pants

1. Kultūra kā visu cilvēku produkts un cilvēces kopējais mantojums un izglītība tās visplašākajā nozīmē piedāvā vīriešiem un sievietēm pieaugošus piemērošanās līdzekļus, ļaujot viņiem ne tikai apstiprināt, ka viņi ir piedzimuši vienlīdzīgi cieņā un tiesībās, bet arī atzīt, ka viņiem nepieciešams cienīt visu grupu tiesības uz savu kultūras identitāti un atšķirīgas kultūras dzīves attīstību nacionālajā un starptautiskajā kontekstā; tiek saprasts, ka katrai grupai ir tiesības pilnīgi brīvi izvēlēties to vērtību, kuras tā uzskata kā būtiskas savai identitātei, saglabāšanu un, ja tas ir attaisnoti, to piemērošanu apstākļiem un bagātināšanu.
2. Valstis, kā arī citas kompetentās varas pēc saviem konstitucionālajiem principiem un procedūrām, un visa apmācības sistēma ir atbildīgas sekot, lai visu Valstu izglītības līdzekļi tiek izmantoti rasisma apkarošanai, it sevišķi nodrošinot, lai mācību plāni un mācību grāmatas ietvertu zinātniskus un ētiskus apsvērumus par cilvēces vienotību un dažādībām un lai netiktu noteiktas aizskarošas atšķirības ne pret vienu tautu; apmācot skolotājus, lai sasniegtu šos mērķus; padarot izglītības sistēmas līdzekļus pieejamus visām iedzīvotāju grupām bez rasu ierobežojumiem vai diskriminācijas; un veicot atbilstošus soļus, lai likvidētu atpalcību, no kuras cieš noteiktas rasu vai etniskās grupas attiecībā uz viņu izglītības līmeni un dzīves standartu, un, it sevišķi, lai novērstu šādas atpalcības nodošanu bērniem.

....

6. pants

1. Valstij ir primāra atbildība nodrošināt visām personām un grupām cilvēka tiesības un pamatbrīvības uz pilnīgi vienādiem pamatiem pret visu personu un grupu cieņu un tiesībām.
2. Ciktāl izplatās tās kompetence un saskaņā ar tās konstitucionālajiem principiem un procedūrām Valstij jāveic visi atbilstošie pasākumi, inter alia, ar likumdošanas palīdzību, it sevišķi izglītības, kultūras un sazināšanās jomās, lai novērstu, aizliegtu un izskaustu rasismu, rasisma propagandu, rasu segregāciju un

aparteīdu, veicinātu zinību un atbilstošu pētījumu, atklājumu dabas un sociālajās zinātnēs izplatīšanu par cēloņiem un rasu aizspriedumu un rasistisku attieksmju novēršanu, veltot pienācīgu uzmanību principiem, kas ietverti Vispārējā cilvēka tiesību deklarācijā un Starptautiskajā Paktā par pilsoņa un politiskajām tiesībām.

3. Tā kā ar likumiem, kas aizliedz rasu diskrimināciju, vien nepietiek, tad Valstīm ir pienākums papildināt tos ar administratīviem mehānismiem, lai sistemātiski izmeklētu rasu diskriminācijas gadījumus, ar visaptverošiem juridiskajiem līdzekļiem jāvēršas pret rasu diskriminācijas gadījumiem ar plaši pamatotām izglītības un pētniecības programmām, kas paredzētas, lai apkarotu rasu aizspriedumus un rasu diskrimināciju, un ar pozitīvām politiskām, sociālām, izglītības un kultūras pasākumu programmām, kas aprēķinātas, lai veicinātu patiesu savstarpējo cieņu starp grupām. Kur apstākļi atļauj, jāuzsāk speciālas programmas, lai veicinātu grupu, kas atrodas nelabvēlīgos apstākļos, progresu, un, attiecībā uz pilsoņiem, lai nodrošinātu viņu efektīvu piedalīšanos sabiedrības lēmumu pieņemšanas procesā.

9.pants

1. Visu cilvēku un tautu cieņas un tiesību vienlīdzība neatkarīgi no rases, ādas krāsas un izcelsmes ir vispārēji pieņemts un atzīts starptautisko tiesību princips. Līdz ar to jebkura rasu diskriminācijas forma, kuru piekopj Valsts, veido starptautisko tiesību pārkāpumu, radot pamatu starptautiskajai atbildībai.

2. Kur vien tas nepieciešams, jāveic speciāli pasākumi, lai nodrošinātu personu un grupu cieņas un tiesību vienlīdzību, tajā pašā laikā nodrošinot, lai tie neveidotu rasu diskrimināciju. Šajā sakarā sevišķa uzmanība jāveltī rasu vai etniskajām grupām, kas ir sociāli vai ekonomiski sliktākā stāvoklī, tā, lai nodrošinātu tām uz pilnīgi vienādiem pamatiem un bez diskriminācijas vai ierobežojumiem likuma un noteikumu aizsardzību un spēkā esošo sociālo pasākumu priekšrocības, it sevišķi attiecībā uz mājokļiem, nodarbinātību un veselību; jārespektē to kultūras un vērtību autentiskums un jāsekmē to sociālā un profesionālā attīstība, it sevišķi ar izglītības palīdzību.

...

VI. CITI AVOTI

A. Eiropas rasisma un ksenofobijas uzraudzības centrs (tagad: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra)

103. Informācija par izglītību Čehijas Republikā ir pieejama Eiropas uzraudzības centra mājas lapā. Tajā cita starpā teikts sekojošais:

‘Čehijas Republikā nav pieejami nedz oficiāli, nedz neoficiāli datu par rasismu un diskrimināciju izglītībā.

Visnopietnākā problēma Čehu izglītības sistēmā joprojām ir segregācija, kas izpaužas bērnu, kas nāk no sociāli nelabvēlīgām, ģimenēm (visbiežāk tie ir romi), ievietošana speciālajās skolās. Vairāk nekā puse romu tautības bērnu mācās šajās skolās. Šādas čehu izglītības sistēmas

tendencies, īpaši sākumskolā, Čehijas Republikas Zinātņu akadēmijas Socioloģijas institūts ir konstatējis plašu pētījumu rezultātā. Ļoti mazs romu jauniešu skaits iestājas vidusskolās.’

104. Uzraudzības centra ziņojumā ‘Romi un klejotāji valsts izglītības sistēmā’, kas publicēts 2006. gada maijā un attiecas uz 25 Eiropas Savienības tābrīža dalībvalstīm, cita starpā norādīts, ka, kaut arī vairs nepastāv sistemātiska romu bērnu segregācija izglītības politikas līmenī, segregāciju realizē skolas un atbildīgās izglītības iestādes daudzās dažādās, visbiežāk netiešās formās, kas dažkārt ir teritoriālās segregācijas sekas. Skolas un atbildīgās izglītības iestādes var, piemēram, nošķirt skolēnus, atsaucoties uz viņu ‘īpašajām vajadzībām’ un/vai reaģējot uz uzvedības problēmām un mācību programmas apgūšanas grūtībām. Pēdējais nereti beidzas ar to, ka bērns tiek ievietots speciālā skolā, kas paredzēta bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, kas ir satraucoša parādība tādās Eiropas Savienības dalībvalstīs kā Ungārija, Slovākija un Čehijas Republika. Tomēr jāatzīmē, ka tiek veikti pasākumi, lai koriģētu testēšanas un uzņemšanas procedūru, ņemot vērā romu bērnu tradicionālos uzvedības modeļus, ko nosaka viņu sociālā un kultūras pieredze.

B. Lordu Palāta

105. Savā 2004. gada 9. decembra nolēmumā lietā *Regina v. Immigration Officer at Prague Airport u.c., ex parte European Roma Rights Centre u.c.* Lordu Palāta vienprātīgi nolēma, ka britu imigrācijas dienesta darbinieki, kas strādāja Prāgas lidostā, bija diskriminējuši romus, kuri vēlējās no šīs lidostas ceļot uz Lielbritāniju, jo viņu rases dēļ pret viņiem izturējās nelabvēlīgāk nekā pret citiem cilvēkiem, kuriem bija tāds pats ceļojuma galamērķis.

106. *Hale of Richmond* baronese cita starpā atzina:

’73. Rases un dzimuma diskrimināciju aizliedzošo likumu pamatā ir uzskats, ka abu dzimumu un visu rasu indivīdiem ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi. Tādējādi ir tikpat diskriminējoši pret vīriešiem izturēties nelabvēlīgāk salīdzinājumā ar sievietēm, kā sievietēm izturēties nelabvēlīgāk salīdzinājumā ar vīriešiem; un ir tikpat diskriminējoši pret gaišas ādas krāsas cilvēkiem izturēties nelabvēlīgāk salīdzinājumā ar tumšas ādas krāsas cilvēkiem, kā pret tumšas ādas krāsas cilvēkiem izturēties nelabvēlīgāk salīdzinājumā ar gaišas ādas krāsas cilvēkiem. Prettiesiska diskriminācija pastāv, ja ir: i) atšķirīga attieksme pret vienu personu salīdzinājumā ar citu personu (reālu vai hipotētisku), kas pieder pie cita dzimuma vai citas rases; ii) attieksme pret vienu no personām ir nelabvēlīgāka; iii) būtiskie apstākļi ir tādi paši vai starp tiem nav nozīmīgu atšķirību; iv) atšķirīgās attieksmes pamatā ir dzimums vai rase. Tomēr, tā kā cilvēki reti atklāti pauž savus aizspriedumus un var pat tos neapzināties, diskriminācija parasti jāpierāda, izdarot slēdzienus, nevis izmantojot tiešus pierādījumus. Ja ir pierādīts, ka attieksme ir mazāk labvēlīga nekā pret salīdzināmu personu (i), ii) un iii) faktors), tiesa gaidīs izskaidrojumu no šķietamā diskriminētāja. Šim izskaidrojumam, protams, jābūt nesaistītam ar prasītāja rasi un dzimumu. Ja izskaidrojuma - vai apmierinoša izskaidrojuma - nav, ir likumīgs pamats prezumēt, ka nelabvēlīgākās attieksmes pamatā ir bijusi rase. ...

74. Ja ir pierādīta šāda veida tieša diskriminācija, jautājums ir izsmelts. Izņemot dažus ļoti ierobežotus izņēmumus, nav iespējama aizstāvēšanās, atsaucoties uz objektīvu pamatojumu. Likuma mērķis tieši ir, lai pakalpojumu sniedzēji pret katru cilvēku izturētos kā pret indivīdu, nevis kā pret grupas locekli. Attiecībā uz indivīdu nevar pieņemt, ka viņam piemīt īpašības, kuras pakalpojumu sniedzējs asociē ar šo grupu, neatkarīgi no tā, vai šīs grupas vairākumam šādas īpašības patiešām piemīt, – process, ko dažreiz apzīmē kā pakļaušanos stereotipiem. ...

75. Šajā lietā sūdzība ir par tiešu diskrimināciju pret romiem. Netieša diskriminācija pastāv, ja darba devējs vai pakalpojumu sniedzējs pret visiem izturas vienādi, bet visiem piemēro prasību vai nosacījumu, kuru viena dzimuma vai rases piederīgajiem ir daudz mazāk izredžu izpildīt, nekā otra dzimuma vai citas rases piederīgajiem: piemēram, prasība pacelt smagumus, kuru izpildīt vīriešiem ir daudz lielākas izredzes, nekā sievietēm. Tas ir nelikumīgi tikai tad, ja prasība ir tāda, kuru nevar pamatot neatkarīgi no attiecīgo personu dzimuma vai rases. ... Taču pamatot var prasību vai nosacījumu, nevis diskrimināciju. Šāda veida pamatojumu nedrīkst sajaukt ar iespējamību, ka var pastāvēt objektīvs pamatojums diskriminējošai attieksmei, kas citādi būtu pretrunā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pantam. ...

90. Jāatgādina, ka laba vienlīdzīgas attieksmes prakse var arī nenākt pati no sevis. Daudzi uzskatīs, kas ir pretēji veselajam saprātam pret visiem izturēties vienlīdz atvērti un bez jebkādiem aizspriedumiem, kaut gan var būt pamatoti iemesli pret dažiem izturēties piesardzīgāk nekā pret citiem. Bet tas ir tas, ko prasa likums, kurš mēģina nodrošināt, lai indivīdiem nenāktu par ļaunu tās grupas, pie kuras viņi pieder, vispārējās iezīmes. 2001. gadā, kad sākās mūsu izskatāmā operācija, tiesību aktu par rasu attiecībām darbības joma tikko bija tikusi paplašināta, to attiecinot uz imigrācijas dienesta darbu. Nav brīnums, ka dienesta darbiniekiem, darbojoties laika trūkuma apstākļos, bija grūti visos punktos ievērot procedūras un attaisnot cerības, kuras darba devēji pūlas ievērot jau vairāk kā ceturtdaļgadsimtu.

91. Pierādījumi par to, kas notika Prāgas lidostā, jāvērtē šādā kontekstā. Ierēdņi neatzīmēja viņu intervēto personu rasi. Tādejādi atbildētāji nevar mums uzrādīt datus par to, cik personas no katras grupas tika intervētas, cik ilgi, un kāds bija interviju rezultāts. Pēc atbildētāju domām, tas liecina, ka ierēdņi nepaļāvās uz pilnvarojumu; ja tas tā būtu bijis, viņiem tikai būtu bijis jāatzīmē viņu viedoklis par pasažiera etnisko piederību. Ja tas būtu pareizs, ar to būtu bijis pietiekami, lai pamatotu atteikumu. Bet tas arī parāda, ka netika sperti nekādi oficiāli soļi, lai savāktu informāciju, kas varētu nodrošināt, ka šī augsta riska operācija netiek veikta diskriminējošā veidā. Tas nozīmē arī, ka vienīgā pieejamā informācija ir tā, ko iesnieguši prasītāji, un it īpaši European Roma Rights Centre, kas mēģināja veikt operācijas monitoringu. Atbildētāji var apstrīdēt šīs informācijas uzticamību, bet viņi nevar pierādīt tās nepatiesumu vai paši sniegt uzticamāku informāciju. ...'

C. Amerikas Savienoto Valstu Augstākā tiesa

107. Augstākā tiesa pasludināja savu lēmumu lietā *Griggs v. Duke Power Co.*, 401 U.S. 424 (1971), kurā pēc tam, kad tumšādainie elektrocentrāles darbinieki iesniedza prasību, lūdzot atzīt, ka viņu darba devēja prakse pieprasīt, lai viņiem būtu vidusskolas diploms vai viņi nokārtotu spēju pārbaudījumu, ir diskriminējoša, tā iedibināja atšķirīgas ietekmes (*disparate impact*)testu. Mazāks skaits tumšādainu personu bija ieguvušas diplomu vai nokārtojušas pārbaudījumu. Augstākā tiesa noteica:

‘1974. gada pilsonisko tiesību likums (Civil Rights Act) pieprasa likvidēt mākslīgas, patvaļīgas un nevajadzīgas barjeras nodarbinātībai, kas diskriminē rases dēļ, un, ja – kā šajā gadījumā – nevar pierādīt, ka darba praksei, kuras rezultāts ir nēģeru izslēgšana, ir saistība ar darba rezultātiem, tā ir aizliegta, neraugoties uz to, ka darba devējam nav bijis nodoms diskriminēt.

Akts neizslēdz testēšanas vai novērtēšanas procedūru izmantošanu, bet tas aizliedz piešķirt tām izšķirošu nozīmi, ja vien nevar pierādīt, ka tās ir saprātīgs darba rezultātu novērtēšanas veids. ...

Akts aizliedz ne tikai atklātu diskrimināciju, bet arī praksi, kas formāli ir taisnīga, bet darbojas diskriminējoši. Izšķirošais kritērijs ir uzņēmuma vajadzības. Ja nevar pierādīt, ka darba prakse, kuras rezultāts ir nēģeru izslēgšana, ir saistīta ar darba rezultātiem, šī prakse ir aizliegta. ...

Kongress darba devējam ir uzlicis pienākumu pierādīt, ka jebkurai prasībai ir acīmredzama saikne ar attiecīgo darbu. ‘

TIESĪBAS

I. LIELĀS PALĀTAS KOMPETENCES ROBEŽAS

108. Savos noslēguma apsvērumos, kas tika iesniegti Lielajā palātā 2006. gada 26. septembrī, iesniedzēji turpināja apgalvot, ka ir pārkāptas viņu Konvencijas 3. pantā un 6. panta 1. punktā paredzētās tiesības.

109. Saskaņā ar Tiesas praksi ‘lieta’, kas ir nodota Lielajai palātai, ir iesniegums, kas ir atzīts par pieņemamu izskatīšanai (sk. *Leyla Şahin v Turkey* [GC], no. 44774/98, p.128, ECHR 2005-XI; un *Üner v. the Netherlands* [GC], Nr. 46410/99, p.41, ECHR 2006- ...). Lielā palāta norāda, ka Palāta ar 2005. gada 1. marta daļēju lēmumu pasludināja par nepieņemamām visas iesniedzēju sūdzības, kuras nebija saistītas ar Konvencijas 14. pantu saistībā ar 2. protokola 1. pantu, ieskaitot sūdzības par Konvencijas 3. un 6. panta pārkāpumu. Tādējādi šīs pēdējās sūdzības – pieņemot, ka iesniedzēji tās vēlas uzturēt - ir ārpus Lielajā Palātā izskatāmās lietas robežām..

II. VALDĪBAS SĀKOTNĒJIE IEBILDUMI

110. Tiesa norāda, ka savā lēmumā par iesnieguma pieņemamību iepriekšējie iebildumi, kurus valdība izteica savos 2004. gada 15. marta paskaidrojumos par to, ka nav izsmeltas visas nacionālās tiesību aizsardzības iespējas, tika pievienoti sūdzības apstākļu izklāstam saskaņā ar Konvencijas 14. pantu saistībā ar 1. protokola 2. pantu. Savā 2005. gada 7. februāra spriedumā (31. punkts) palāta konstatēja, ka pušu paskaidrojumi par nacionālo tiesību aizsardzības iespēju izsmelšanu rosina jautājumus, kas ir cieši saistīti ar lietas būtību. Tā piekrita čehu Konstitucionālās tiesas viedoklim, ka iesniegumā skarti būtiski jautājumi un runa ir

par vitāli svarīgām interesēm. Tādējādi, ņemot vērā to, ka citu ar lietas būtību saistītu apsvērumu dēļ tā uzskatīja, ka pārkāpumu nebija, Palāta neuzskatīja par nepieciešamu pārliicināties, vai iesniedzēji bija izpildījuši šo prasību.

111. Atgādināsim, ka tad, kad lieta tiek nodota izskatīšanai Lielajā palātā, tā var pārbaudīt arī jautājumus, kas attiecas uz iesnieguma pieņemamību, piemēram, gadījumos, kur tos pievieno lietai pēc būtības vai kur tie ir būtiski lietas izskatīšanas pēc būtības stadijā (*K.un T. pret Somiju [GC], Nr. 25702/94, 141. punkts, ECHR 2001-VII*).

112. Šādos apstākļos Lielā palāta uzskata, ka ir nepieciešams noteikt, vai iesniedzēji šajā lietā ir izpildījuši prasību par nacionālo tiesību aizsardzības iespēju izsmelšanu.

113. Valdība argumentēja, ka iesniedzēji neesot izmantojuši visus iespējamus līdzekļus, lai labotu savu situāciju. Neviens no viņiem nebija izmantojis savas tiesības apstrīdēt lēmumus par viņu ievietošanu speciālajās skolās. Seši iesniedzēji nebija iesniegusi konstitucionālo sūdzību. Arī no tiem iesniedzējiem, kuri bija vērsušies Konstitucionālajā tiesā, tikai pieci bija apstrīdējuši lēmumus par ievietošanu speciālajā skolā. Iesniedzēji nebija mēģinājuši aizstāvēt savu cieņu, vērsties tiesā Civillkodeksa ietvaros, lai aizstāvētu savas personīgās intereses, un viņu vecāki nebija iesnieguši jautājumu izskatīšanai skolu inspekcijā vai Izglītības ministrijā.

114. Iesniedzēji iebilda, ka, pirmkārt, Čehijas Republikā nebija efektīvu un adekvātu tiesisku iespēju, kas ļautu sūdzēties par rasu diskrimināciju izglītības jomā. Precīzāk, tiesības iesniegt konstitucionālu sūdzību nebija efektīvas pēc tam, kad Konstitucionālā tiesa bija izteikusi atzinumu šajā lietā un atteikusies ņemt vērā vispārējo praksi, uz kuru atsaucās iesniedzēji. Tādēļ pēc iesniedzēju domām nedrīkst kritizēt tos iesniedzējus, kuri atturējās iesniegt šādu sūdzību. Kas attiecas uz jautājumu, kādēļ viņi nebija sūdzējušies administratīvā kārtībā, iesniedzēji paskaidroja, ka viņu vecākiem visa nepieciešamā informācija kļuvusi pieejama pēc tam, kad sūdzības iesniegšanas termiņš bija beidzies. Pat Konstitucionālā tiesa nebija ņēmusi vērā šīs prasības neizpildīšanu. Visbeidzot, prasību, kas vērsta uz personas tiesību aizsardzību, nevar uzskatīt par līdzekli, lai apstrīdētu izpildāmus administratīvus lēmumus, turklāt valdība nebija sniegusi nekādus pierādījumus, ka šāds līdzeklis būtu efektīvs.

Arī tad, ja pieņem, ka efektīvs līdzeklis pastāvēja, iesniedzēji skaidroja, ka tas nav obligāti jāizmanto gadījumos, kad administratīvā prakse, piemēram, speciālo skolu sistēma Čehijas Republikā, rada apstākļus rasismam un to veicina. Viņi arī vērsa Tiesas uzmanību uz rasu naidu un daudzajiem vardarbības aktiem pret romiem Čehijas Republikā, kā arī uz nepietiekamajiem sodiem, kas tiek uzlikti par rasistiskiem un ksenofobiskiem kriminālnoziedzumiem.

115. Tiesa vēlreiz atgādina, ka noteikums par visu iekšējo tiesību aizsardzības iespēju izsmelšanu, kas minēts Konvencijas 35. panta 1. punktā, pamatojas uz

pieņēmumu, ka pašmāju sistēma garantē efektīvu jautājuma atrisināšanas līdzekli attiecībā uz varbūtējo pārkāpumu. Valdības, kura atsaucas uz šo iespēju neizmantošanu, pienākums ir pierādīt Tiesai, ka attiecīgajā laikposmā bija teorētiski un praktiski pieejams efektīvs līdzeklis; tas nozīmē pierādīt, ka līdzeklis bija pieejams, ar to varēja atrisināt iesniedzēja sūdzību un bija reālas cerības uz labvēlīgu rezultātu (*V.pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 24888/94, 57. punkts, ECHR 1999-IX).

116. Piemērojot noteikumu par nepieciešamību izsmelt iekšējās tiesību aizsardzības iespējas, ir jāņem vērā, ka tas piemērojams cilvēktiesību aizsardzības mehānismu kontekstā, kuru dalībvalstis ir vienojušas izveidot. Tiesa ir attiecīgi atzinusi, ka 35. panta 1. punkts piemērojams visai elastīgi un bez pārmērīga formālisma. Šis noteikums nav nedz absolūts, nedz automātiski piemērojams; lai pārliecinātos, vai tas ir izpildīts, ir būtiski ņemt vērā individuālos lietas apstākļus. Konkrēti tas nozīmē, ka Tiesai reālistiski jāizvērtē ne tikai formāla jautājuma risināšanas iespēju esamība dalībvalsts tiesību sistēmā, bet arī vispārējais konteksts, kurā šādas iespējas darbojas, kā arī iesniedzēja personiskie apstākļi. Tai ir jāpārbauda, vai esošajos apstākļos iesniedzējs darīja visu, ko no viņa varētu reāli sagaidīt, lai izsmeltu iekšējās iespējas atrisināt jautājumu (*Ilhan pret Turciju* [GC], Nr. 22277/93, 59.punkts, ECHR 2000-VII).

117. Izskatāmajā lietā valdība pirmām kārtām sūdzējās, ka neviens no iesniedzējiem nebija mēģinājis apstrīdēt lēmumu par viņu ievietošanu speciālajā skolā, nedz arī griezies tiesā, lai aizstāvētu savas individuālās tiesības.

118. Šajā sakarā Tiesa, tāpat kā iesniedzēji, norāda, ka Čehijas Konstitucionālā tiesa nolēma neņemt vērā, ka nav izpildīts noteikums par visu iekšējo iespēju izsmelšanu (sk.augstāk 28.punktu). Šajos apstākļos tā uzskata, ka būtu ļoti formāla pieeja prasīt, lai iesniedzēji izpildītu šo noteikumu, ja valsts augstākā tiesa nebija pieprasījusi tā izpildi.

119. Otrkārt, valdība norādīja, ka no divpadsmit iesniedzējiem, kuri bija iesnieguši konstitucionālu sūdzību, tikai pieci bija apstrīdējuši lēmumus ievietot viņus speciālajās skolās, kas ļāva Konstitucionālajai tiesai izskatīt viņu lietas.

120. Tiesa atzīmē, ka, ņemot vērā faktu, ka pieci no iesniedzējiem bija noteiktā kārtībā iesnieguši sūdzību Konstitucionālajā tiesā, Konstitucionālajai tiesai bija iespēja lemt par visām sūdzībām, kuras iesniedzēji pašlaik iesnieguši Tiesā. Konstitucionālā tiesa arī atzina, ka sūdzību mērogs pārsniedz iesniedzēju individuālās intereses, tāpēc tās lēmumam ir plašākas konsekvences.

121. Kā redzams, no tās 1999. gada 20. oktobra nolēmuma, Konstitucionālā tiesa aprobežojās ar pārbaudi par to, kā kompetentas institūcijas interpretējušas un piemērojušas attiecīgās likuma normas, neanalizējot praktiskās piemērošanas sekas, kuras pēc iesniedzēju uzskata ir diskriminējošas. Kas attiecas uz sūdzību par rasu diskrimināciju, tiesa paziņoja, ka izvērtēt vispārējo sociālo kontekstu nav tās uzdevums.

122. Šādos apstākļos nav pamata domāt, ka Konstitucionālās tiesas lēmums būtu bijis citāds, ja tai būtu bijis jālemj par 13 iesniedzēju lietām, kuri neiesniedza konstitucionālu sūdzību un neapstrīdēja speciālās skolas direktora lēmumu. Ņemot vērā šos apsvērumus, Tiesa neuzskata, ka šīs lietas īpašajos apstākļos iekšējo iespēju izsmelšana būtu atrisinājusi viņu sūdzības.

123. Tādēļ valdības iepriekšējie iebildumi ir noraidāmi.

III. APGALVOTAIS KONVENCIJAS 14. PANTA SAISTĪBĀ AR 1. PROTOKOLA 2. PANTU PĀRKĀPUMS

124. Iesniedzēji apgalvoja, ka viņi esot pakļauti diskriminācijai, proti, rasu vai etniskās izcelsmes dēļ viņi tikuši pakļauti mazāk labvēlīgai attieksmei nekā citi bērni salīdzināmā situācijā bez jebkāda objektīva pamatojuma. Viņi atsaucās uz Konvencijas 14.pantu saistībā ar 1. protokola 2. pantu, kurā noteikts sekojošais:

Konvencijas 14. pants

‘Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai mazākumtautībai, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa.’

1. protokola 2. pants

‘Nevienam cilvēkam nedrīkst liegt tiesības uz izglītību un mācībām, valsts ievēro vecāku tiesības nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību un mācības, kas atbilst viņu reliģiskajai pārliecībai un filozofiskajiem uzskatiem.’

A. PALĀTAS SPRIEDUMS

125. Palāta nosprieda, ka Konvencijas 14. pants saistībā ar 1. protokola 2. pantu nav pārkāpts. Tiesa uzskata, ka valdība bija pierādījusi, ka speciālo skolu sistēma Čehijas Republikā nebija ieviesta vienīgi romu bērnu izglītošanai un ka šajās skolās ir darīts daudz, lai palīdzētu noteiktām skolēnu kategorijām iegūt pamatizglītību. Šajā sakarā Tiesa nosprieda, ka noteikumi, pēc kādiem bērni tiek ievietoti speciālajās skolās, nav piesaistīti bērna etniskajai izcelsmei, bet īsteno leģitīmu mērķi piemērot skolu sistēmu bērnu vajadzībām, spējām vai invaliditātei.

126. Palāta īpaši norādīja, ka iesniedzēji nespēja atspēkot ekspertu atzinumu, ka viņu grūtības mācībās bija tādas, ka viņi nespētu sekot parastās pamatskolas mācību programmai. Tika arī norādīts, ka iesniedzēji nebija veikuši nekādas darbības un ka viņi paši bija lūguši ievietot viņu bērnus speciālajās skolās vai ļaut viņiem turpināt mācības šajās skolās.

127. Palāta savā spriedumā atzina, ka nav viegli izvēlēties tādu izglītības sistēmu, kas apmierinātu dažādās intereses, un ka nav ideāla risinājuma. Tomēr, atzīstot, ka statistikas dati liecina par satraucošu ainu un ka vispārējā situācija Čehijas Republikā attiecībā uz romu bērnu izglītošanu nebūt nav perfekta, palāta uzskatīja, ka konkrētie pierādījumi, kas iesniegti Tiesai, nedod pamatu izdarīt secinājumu, ka iesniedzēju ievietošana vai dažos gadījumos – ilgstoša atstāšana speciālajās skolās ir rasu aizspriedumu sekas.

B. Pušu argumenti Lielajā palātā

1. Iesniedzēji

128. Iesniedzēji apgalvoja, ka šaurā interpretācija, kādu Palāta bija piemērojusi diskriminācijas jēdzienam, nebija savienojama ne tikai ar Konvencijas mērķi, bet arī ar Tiesas praksi un citām tiesām Eiropā un citur.

129. Vispirms viņi lūdza Lielajai palātai labot neskaidro un pretrunīgo testu, ko Palāta bija lietojusi, lai noteiktu, vai ir bijusi diskriminācija. Viņi norādīja, ka, lai gan Palāta apstiprināja, ka gadījumos, kad politika vai vispārēja prakse rada nelabvēlīgas sekas nesamērīgi lielam cilvēku skaitam, nevar izslēgt to diskriminējošu raksturu pat tad, ja šī politika nav bijusi konkrēti vērsta pret šo cilvēku grupu, Palāta tomēr bija atkāpusies no Tiesas iepriekšējās prakses (*Thlimmenos pret Grieķiju* [GC], Nr. 34369/97, 44. punkts, ECHR 2000-IV; *Hoogendijk pret Nīderlandi (dec.)*, Nr. 58461/00, 2005. gada 6. janvāris; un *Nachova un citi pret Bulgāriju* [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 157. punkts, ECHR 2005-...), kļūdaini prasot, lai iesniedzēji pierāda, ka čehu varas iestādēm bijis diskriminējošs nodoms. Iesniedzēji uzskata, ka šāda prasība ir neloģiska un neizpildāma, jo jautājums, vai speciālās skolas bija veidotas, lai diskriminētu pēc etniskās pazīmes, nebija būtisks, jo tieši šāds bija rezultāts praksē. Realitāte bija tāda, ka darbinieki, kuriem bija labi nodomi, bieži vien īstenoja diskriminējošu praksi vai nu nezināšanas, vai paviršības un inerces pēc.

130. Iesniedzēji norādīja, ka, skaidrojot, kādēļ tā bija atteikusies pārcelt pierādīšanas pienākumu spriedumā augstāk minētajā *Nachova un citi pret Bulgāriju* [GC] lietā, Tiesa skrupulozi centās nodalīt rasistiski motivētus vardarbīgus noziegumus un nevardarbīgus rasu diskriminācijas aktus, piemēram, nodarbinātības vai pakalpojumu sniegšanas jomā. Pēc viņu domām, rasu diskriminācija izglītības pieejamības jomā attiecas tieši uz pēdējo no minētajiem diskriminācijas izpausmju veidiem, kurus ir iespējams pierādīt arī gadījumā, kad nav bijis tieša nodoma diskriminēt. Vēlāk *Zarb Adami pret Maltu* lietā (Nr. 17209/02, 75. un 76. punkts, ECHR 2006-...) Tiesa bija nospriedusi, ka atšķirīgai

attieksmei nav obligāti jābūt noteiktai likumdošanas aktā, lai varētu uzskatīt, ka ir pārkāpts Konvencijas 14. pants, un ka ‘dziļi iesakņojušās prakses’ un ‘*de facto* situācijas’ rezultāts var būt diskriminācija. Tā kā izskatāmajā lietā, pēc iesniedzēju domām, viņi bija nepārprotami pierādījuši, ka praksei ir bijusi nesamērīga ietekme [uz romiem], pierādīšanas pienākums ir jāpārliet uz valdību, kurai jāpierāda, ka iesniedzēju etniskajai piederības nav sakara ar strīdīgajiem lēmumiem un ka pastāv adekvātas garantijas pret diskriminācijas iespēju.

131. Šajā sakarā iesniedzēji norādīja, ka savā Vispārējā politiskajā rekomendācijā Nr. 7 ECRI bija mudinājusi valstis aizliegt gan tiešu, gan netiešu diskrimināciju, turklāt abos gadījumos nav izvirzāma prasība par diskriminācijas nodoma pierādīšanu. Vairums dalībvalstu jau bija nepārprotami aizliegušas diskrimināciju nacionālajā likumdošanā, neprasot pierādījumus par diskriminējošu nodomu, kas atspoguļojas arī šo valstu tiesu praksē. Šajā kontekstā iesniedzēji atsaucās cita starpā uz Lordu palātas lēmumu lietā *Regina pret Prāgas lidostu u.c. ex parte European Roma Rights Center u.c.*(sk. 105.punktu), kā arī uz Eiropas Kopienų tiesas praksi. Visbeidzot, viņi norādīja, ka netiešā diskriminācija ir aizliegta arī starptautiskajās tiesībās, tai skaitā Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un Konvencijā par rasu diskriminācijas izskaušanu.

132. Tādēļ, ņemot vērā to, cik vitāli nozīmīga ir Konvencijas 14. pantā paredzētā aizsardzība, un nepieciešamību to iedzīvināt praksē, iesniedzēji uzskatīja, ka būtu lietderīgi, ja Tiesa izskaidrotu noteikumus, kurus tā piemēro šādās situācijās, lai cita starpā garantētu, ka nediskriminācijas princips tiek konsekventi interpretēts un piemērots abās Eiropas tiesās. Šo apsvērumu dēļ iesniedzēji lūdza, lai Lielā palāta skaidri nosaka, ka, lai pierādītu 14. panta pārkāpumu, nav obligāti jāpierāda diskriminācijas nodoms, izņemot gadījumus – piemēram, rasistiski motivēta vardarbība – kad tas ir elements, kurš ir pārkāpuma pamatā.

133. Izskatāmajā lietā iesniedzēji neapgalvoja, ka kompetentās iestādes savulaik ir rīkojušās, vadoties pēc naidīgi rasistiskām jūtām pret romiem, vai ka viņu nodoms bijis pakļaut romus diskriminācijai vai ka viņi nav spēruši pozitīvus soļus. Visiem iesniedzējiem bija jāpierāda – un savā iesniegtajos materiālos viņi arī pierādīja -, ka varas institūcijas bija pakļāvušas iesniedzējus atšķirīgai attieksmei, salīdzinot ar citu tautību pārstāvjiem salīdzināmā situācijā, bez objektīva pamatojuma. Jautājumu par kopēju Eiropas standartu valdība izvirzījusi, pēc iesniedzēju domām, politisku apsvērumu pēc, un jautājums, vai šāds standarts pastāv vai nepastāv, nav būtisks šajā lietā, jo vienlīdzīgas attieksmes princips ir saistošs starptautiskajās tiesībās.

134. Iesniedzēji arī lūdza, lai Lielā palāta sniedz vadlīnijas attiecībā uz pierādījumu veidiem, tai skaitā, bet ne tikai uz statistiku balstītiem pierādījumiem, kas varētu būt noderīgi, pierādot 14. panta pārkāpumu. Viņi

norādīja, ka Palāta nebija ņēmusi vērā pārlicinošos statistikas datus, kurus iesniedzēji bija snieguši, nepārbaudot, vai tie ir precīzi, kaut gan tos bija apstiprinājušas neatkarīgas specializētas nevalstiskas organizācijas (ECRI, Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja un Vispārējās mazākumtautību aizsardzības konvencijas Konsultatīvā komiteja) un pašas valdības atzinums (sk.41.un 66.punktu). Saskaņā ar šiem datiem, kaut arī romu īpatsvars visās pamatskolās sūdzības iesniegšanas brīdī bija tikai 5%, speciālajās skolās viņu īpatsvars sasniedza 50%. Citu tautību skolēnu īpatsvars Ostravas speciālajās skolās bija mazāk nekā 2%, savukārt 50% romu bērnu tika ievietoti šādās skolās. Kopumā varbūtība, ka romu bērns tiks ievietots speciālajā skolā, bija par 27% lielāka nekā pārējiem bērniem līdzīgā situācijā.

135. Iesniedzēji uzskatīja, ka šie skaitļi nepārprotami liecina par to, ka ar nodomu vai nevērīgas attieksmes rezultātā rasu vai etniskā izcelsme bija ievērojamā mērā ietekmējusi vai pat noteikusi skolu kontingenta veidošanas sistēmu. Pieņemums, ka viņi līdzīgi daudziem citiem romu bērniem Ostravas pilsētā ir cietuši no diskriminācijas uz etniskās izcelsmes pamata, nav apgāzts. Netika apšaubīts, ka bērnu ievietošana speciālajās skolās bija saistīta ar zemāku izglītības kvalitāti salīdzinājumā ar pārējo tautību bērniem un ka tas faktiski liedza viņiem iespēju turpināt mācīties vidusskolā, atstājot vienu vienīgo iespēju – apgūt praktisku profesiju.

136. Iesniedzēji apgalvoja, ka Eiropā un citās pasaules daļās statistikas dati tiek bieži izmantoti līdzīgos gadījumos, runājot par netiešo diskrimināciju, jo nereti tas ir vienīgais līdzeklis, kā pierādīt netiešo diskrimināciju. Statistikas datus izmanto kā diskriminācijas pierādījumu institūcijas, kas ir atbildīgas par ANO līgumu īstenošanu, un Eiropas Kopienu tiesa. Padomes direktīva 2000/43/EC nepārprotami nosaka, ka netiešo diskrimināciju var pierādīt ar jebkuriem līdzekļiem, ieskaitot ‘pamatojoties uz pierādījumiem, ko sniedz statistika’.

137. Attiecībā uz Konvencijas institūcijām iesniedzēji norādīja, ka, konstatējot rasu diskrimināciju lietā *East African Asians pret Apvienoto Karalisti* (nr. 4403/70-4530/70, Komisijas 1973. gada 14. decembra ziņojums, Decisions and Reports 78-B,5.lpp), Komisija ņēma vērā arī blakus apstākļus, tai skaitā statistikas datus par likumdošanas nesamērīgo ietekmi uz Āzijas izcelsmes britu pavalstniekiem. Nedaudz vēlāk Tiesa bija norādījusi lēmumā lietā *Hoogendijk pret Nīderlandi* (minēts augstāk), ka gadījumos, kad ar statistikas datiem vien nepietiek, lai pierādītu diskrimināciju, tie varētu būt – īpaši, ja tie nav apstrīdēti – *prima facie* pierādījums, kas uzliek valdībai pienākumu sniegt objektīvu atšķirīgās attieksmes izskaidrojumu. Vēlāk lēmumā par augstāk minēto *Zarb Adami pret Maltu* lietu Tiesa bija atsaukusies cita starpā uz statistikas datiem saistībā ar nesamērīgu ietekmi.

138. Iesniedzēji piebilda, ka būtu lietderīgi, ja Lielā palāta izskaidrotu Tiesas praksi, nosakot, vai 14. panta kontekstā atšķirīgā attieksme šajā lietā bija objektīvi pamatota, un precizētu secinājumus, kādi būtu izdarāmi, ja nav pamatota skaidrojuma. Atsaucoties cita starpā uz spriedumiem lietās *Timishev pret Krieviju* (Nr. 55762/00 un 55974/01, 56. punkts, ECHR 2005-...) un *Moldovan pret Rumāniju* (Nr.2)(Nr. 41138/98 un 64320/01, 140. punkts, ECHR 2005-...(izvilkumi)), viņi apgalvoja, ka tad, kad iesniedzējs ir pierādījis, ka pastāv atšķirīga attieksme, uz valdību atbildētāju gulstas pienākums pierādīt, ka tā ir bijusi pamatota. Ja nav rasistiski neitrāla skaidrojuma, var likumīgi secināt, ka atšķirīgā attieksme skaidrojama ar rasu diskrimināciju. Iesniedzēji savos paskaidrojumos apgalvoja, ka ne vājas čehu valodas zināšanas, ne nabadzība vai atšķirīgs sociāli ekonomiskais statuss nav uzskatāms par objektīvu un saprātīgu attaisnojumu viņu lietā. Viņi noliedza, ka nesamērīgi lielo romu bērnu skaitu speciālajās skolās varētu izskaidrot ar intelektuālo spēju pārbaudes testiem vai ar vecāku piekrišanu (sk.arī 141. un 142. punktu).

139. Ņemot vērā, cik svarīgi ir apkarot rasu un etnisko diskrimināciju, ko nemitīgi uzsver Strasbūras institūcijas, iesniedzēji uzskatīja, ka Lielajai palātai vajadzētu pilnīgi skaidri noteikt, ka valsts 'rīcības brīvība' nedrīkst būt par attaisnojumu segregācijai izglītībā. Palātas ieņemtā nostāja, kura atstāj čehu valstij ļoti lielu rīcības brīvību, ir neattaisnojama, jo šajā lietā apsūdzības par rasu un etnisku diskrimināciju ir pārāk nopietnas, un neatbilst Tiesas praksei. Izskatāmā lieta prasa īpaši rūpīgu Tiesas pieeju, jo tā skar vienas no vissvarīgākajām pamattiesībām, proti, tiesības uz izglītību.

140. Iesniedzēji apgalvoja, ka Palāta esot nepareizi interpretējusi būtiskos pierādījumus un izdarījusi nepareizus secinājumus divos svarīgos jautājumos - vecāku piekrišana un psiholoģisko testu objektivitāte.

141. Tajā laikposmā, kad psiholoģijas centri rīkoja testus, nebija vienotu noteikumu, kā to darīt un kā interpretēt rezultātus, tādēļ secinājumi lielā mērā bija atstāti psihologu ziņā un pastāvēja daudz rasu aizspriedumu un citu kultūru neizpratnes. Turklāt testi, kuros bija spiesti piedalīties romu un citu tautību bērni, bija zinātniski maldīgi un pedagoģiski nepamatoti. Dokumentārie pierādījumi liecināja, ka daudzi iesniedzēji bija ievietoti speciālajās skolās tādu apsvērumu dēļ, kuri nebija saistīti ar garīgās veselības traucējumiem (piemēram, absentismu, sliktu uzvedību vai pat vecāku nepareizu rīcību). Čehijas valdības pārstāvji bija paši atzinuši testu diskriminējošo raksturu (sk.66.punktu). Viņi arī atzina savos apsvērumos par izskatāmo lietu, ka viens no iesniedzējiem bija ievietots speciālā skolā, lai gan viņam bija labas verbālās komunikācijas prasmes.

142. Iesniedzēji savos apsvērumos arī norādīja, ka pret viņiem vērsto diskriminējošo attieksmi nevar attaisnot ar viņu vecāku piekrišanu bērnu ievietošanai speciālajās skolās. Valdībām ir likumā noteikts pienākums rīkoties

bērna labākajās interesēs, īpaši saistībā ar vienlīdzīgām tiesībām uz izglītību. Šīs tiesības viņiem pieder neatkarīgi no vecāku izturēšanās vai izvēles.

Kas attiecas uz vecāku it kā doto 'piekrišanu', tad vairākos gadījumos radās šaubas par tās ticamību, jo skolu dokumentācijā bija konstatētas neatbilstības. Jebkurā gadījumā – arī pieļaujot, ka visi vecāki bija devuši piekrišanu, tam nav nekādas juridiskas vērtības, jo iesaistītie vecāki nebija pienācīgi informēti par savām tiesībām neparakstīt piekrišanu, nedz par alternatīvām iespējām mācīties ne tikai speciālā skolā, nedz par riskiem un sekām, kas saistītas ar bērnu ievietošanu speciālā skolā. Procedūra bija diezgan formāla: vecākiem izsniedza iepriekš izpildītu veidlapu un psiholoģisko testu rezultātus, turklāt vecāki domāja, ka šos rezultātus nedrīkst apstrīdēt. Kas attiecas uz šķietamo iespēju vēlāk lūgt bērnu pārcelt uz parasto skolu, iesniedzēji paskaidroja, ka, sākot ar pirmo gadu, skolā viņi bija saņēmuši zemākas kvalitātes izglītību, kā rezultātā bija neiespējami tikt galā ar parastās skolas prasībām.

Bez tam nevar vērtēt jautājumu par piekrišanu, neņemot vērā romu segregācijas vēsturi izglītībā un informācijas trūkumu par iespējamajām izvēles iespējām romu vecākiem. Atsaucoties uz viedokli, ko Tiesa bija izteikusi, ka atteikšanās var būt likumīga attiecībā uz noteiktām tiesībām, bet ne uz citām, un ka tā nedrīkst būt pretrunā jebkādam svarīgām sabiedrības interesēm, iesniedzēji paskaidroja, ka nevar atteikties no bērna tiesībām netikt diskriminētam izglītības rases dēļ.

143. Izskatāmā lieta saistīta ar 'nopietnu vispārsvarīgu jautājumu', proti, vai Eiropas valdības ir spējīgas tikt galā ar arvien pieaugošo rasu un etnisko dažādību un aizstāvēt neaizsargātās minoritātes. Šeit vissvarīgākais ir jautājums par vienlīdzīgām iespējām izglītībā, jo diskriminācija pret romiem šajā jomā turpinās visās Eiropas Padomes dalībvalstīs. Diskriminācijas izskaušana skolā ļautu romiem baudīt vienlīdzīgu attieksmi kopumā.

144. Romu bērnu rasu segregācija čehu skolās nav būtiski mainījusies kopš sūdzības iesniegšanas dienas. Pašu iesniedzēju nākotne un perspektīvu trūkums parāda to kaitējumu, ko viņiem nodarījusi ievietošana speciālā skolā. Tā 2006. gada maijā astoņi iesniedzēji turpināja mācības speciālā skolā, bet seši citi, kas bija beiguši speciālo skolu, palika bez darba. No tiem četriem iesniedzējiem, kuriem bija atļauts apmeklēt parasto pamatskolu pēc viņu zināšanu pārbaudes, divi vēl joprojām mācās skolā, viens ir bez darba, bet ceturtais iestājies tehniskā vidusskolā. Iesniedzēji uzskatīja, ka ir jau pilnīgi skaidrs, ka neviens no viņiem neiegūs vispārēju vidējo izglītību, nemaz nerunājot par universitātes izglītību.

145. Noslēgumā iesniedzēji norādīja, ka jaunā 2004. gada beigās pieņemtā Skolu likuma mērķis bija likvidēt speciālo skolu sistēmu. Ar to jaunais likums atzina, ka pati tā dēvēto 'speciālo' skolu pastāvēšana uzliek zemākas kvalitātes zīmogu tiem, kas tajā mācās. Diemžēl reālajā dzīvē jaunais likums nav mainījis praksi, jo

tas ir tikai modificējis kritērijus, uz kuriem balstījās mācību programma. Paplašinātie pētījumi, ko veica Eiropas Romu tiesību centrs 2005. un 2006. gadā, parādīja, ka daudzos gadījumos speciālās skolas vienkārši tika pārdēvētas par ‘korekcijas skolām’ vai ‘praktiskām skolām’, praktiski nemainot skolotāju kadrus vai mācību programmu saturu.

3. Valdība

146. Valdība apgalvoja, ka šajā lietā skarts jautājumu komplekss, kas saistīts ar romu sociālo problēmu mūsdienu sabiedrībā. Lai gan romi šķietami bauda tādas pašas tiesības kā pārējie pilsoņi, reālajā dzīvē viņu izredzes lielā mērā ierobežo gan objektīvi, gan subjektīvi faktori. Viņu situāciju nav iespējams uzlabot, ja šajā procesā enerģiski neiesaistās visa romu kopiena. Kad dalībvalstis mēģināja izskaust šīs nevienlīdzības izpausmes, tās saskārās ar daudzām politiskām, ekonomiskām un tehniskām problēmām, kuras pārsniedz pamattiesību ievērošanas robežas. Tieši šī iemesla dēļ tiesas, ieskaitot Eiropas Cilvēktiesību tiesu, bija spiestas ievērot zināmu atturību, vērtējot, vai kompetentās iestādes bija vai nebija pārkāpušas rīcības brīvības robežas.

147. Atsaucoties uz saviem iepriekš sniegtajiem rakstiskiem vai mutiskiem apsvērumiem, Valdība vēlreiz atgādināja, ka rase, ādas krāsa vai tautība nebija izšķirošais faktors iesniedzēju izglītības jautājumu risināšanā. Nebija nekādu konkrētu pierādījumu, ka atšķirīga attieksme pret iesniedzējiem būtu skaidrojama ar šiem faktoriem. Iesniedzēju personas lietās skolā neapšaubāmi liecināja, ka viņu ievietošana speciālajās skolās nebalstās uz viņu etnisko izcelsmi, bet gan uz psiholoģijas centru organizēto psiholoģisko testu rezultātiem. Tā kā iesniedzēji bija ievietoti speciālajās skolās, ņemot vērā viņu konkrētās pedagoģiskās vajadzības, kas pamatā saistījās ar viņu intelektuālajām spējām, un tā kā kritēriji, kritēriju piemērošanas process un speciālo skolu sistēma bija no rases viedokļa neitrāli, kā Palāta bija apstiprinājusi savā spriedumā, izskatāmajā lietā nevar runāt par atklātu jeb tiešu diskrimināciju.

148. Tālāk Valdība pievērsās iesniedzēju argumentam, ka šī lieta ir saistīta ar netiešu diskrimināciju, kuru, atsevišķos gadījumos, var pierādīt tikai, izmantojot statistikas datus. Valdība norādīja, ka *Zarb Adami pret Maltu* lietā (minēta augstāk), kurā Tiesa bija plaši atsaukusies uz iesniedzēju minētajiem statistikas datiem, nav salīdzināma ar izskatāmo lietu. Pirmkārt, *Zarb Adami* lieta nebija tik sarežģīta. Otrkārt, šajā lietā statistikas datus konstatētās atšķirības starp vīriešu un sievietes skaitu, kuri tiek uzaicināti piedalīties zvērināto tiesā, bija radušās valsts lēmuma rezultātā, bet izskatāmajā lietā iesniedzēju sniegtie statistikas dati pirmām kārtām atspoguļo vecāku vēlmi, lai viņu bērni apmeklētu speciālo skolu, un tā nav uzskatāma par valsts darbību vai bezdarbību. Ja vecāki nebūtu izteikuši šādu vēlēšanos (parakstot piekrišanu), bērni nebūtu ievietoti speciālajā skolā.

Bez tam statistiskā informācija, ko snieguši iesniedzēji, nav tāda, uz kuras pamata varētu izdarīt secinājumus, jo datus ir snieguši skolu direktori un tādēļ tie atspoguļo tikai viņu subjektīvos viedokļus. Nav oficiālas informācijas par bērnu etnisko piederību. Valdība arī uzskatīja, ka statistikai nav informatīvas vērtības, ja neizvērtē romu sociālo un kultūras kontekstu, viņu ģimenes situāciju un attieksmi pret izglītību. Valdības pārstāvji norādīja, ka Ostravas rajons ir viens no lielākajiem romu kompakts dzīvošanas apvidiem.

Attiecībā uz salīdzinošiem pētījumiem par valstīm austrumu un centrālajā Eiropā, kā arī citur pasaulē, uz ko atsaucas trešās puses, Valdība nesaskatīja nekādu vērā ņemamu saistību starp šiem statistikas datiem un izskatāmās lietas būtību. Valdība savos apsvērumos norādīja, ka šie pētījumi apstiprina tēzi, ka optimālas izglītības sistēmas izveidošana romiem ir ārkārtīgi sarežģīts uzdevums.

149. Taču arī pieņemot, ka iesniedzēju minētie dati ir ticami un ka varētu uzskatīt, ka valsts ir atbildīga par situāciju, nevar uzskatīt, ka ir notikusi netieša diskriminācija, kas nav savienojama ar Konvencijas prasībām. Apstrīdētā prakse atbilst nediskriminācijas principam, jo tā paredzēta leģitīmam mērķim, proti, mācību procesa pielāgošanai bērnu īpašajām vajadzībām. Tā ir objektīvi pamatota pieeja.

150. Šajā pēdējā punktā Valdība apstrīdēja iesniedzēju apgalvojumu, ka Valdība neesot sniegusi pamatotus paskaidrojumus par romu bērnu lielo skaitu speciālajās skolās. Atzīstot, ka situācija ar romu bērnu izglītību nav ideāla, valdība uzskatīja, ka tā ir pietiekami pārliecinoši pierādījusi, ka speciālās skolas nebija izveidotas tieši romu bērniem un ka etniskā izcelsme nebija izmantota kā kritērijs bērnu atlasei speciālajās skolās. Valdības pārstāvji vēlreiz uzsvēra, ka ieskaitīšana šādās skolās bija iespējama vienīgi pēc individuālas psiholoģiski pedagoģiskas testēšanas. Testēšanas process kalpoja kā tehnisks instruments, kas radies un attīstās zinātniskas izpētes procesā, un tādēļ to var veikt vienīgi kvalificēts personāls. Tiesām nav nepieciešamās kvalifikācijas un tādēļ tām šajā jomā jāietur atturīga pozīcija. Attiecībā uz profesionālajiem standartiem, uz kuriem atsaucas savos komentāros *International Step by Step Association* un citi, Valdība uzsvēra, ka tās nav tiesību normas ar likuma spēku; labākajā gadījumā tās ir nesaistošas rekomendācijas vai speciālistu viedokļi, tādēļ pēc definīcijas to nepildīšanai nevar būt starptautisku tiesisku sekas.

151. Iesniedzēju lietās bija sīka informācija par izmantotajām metodēm un testēšanas rezultātiem. Tajā laikā neviens no iesniedzējiem tos neapstrīdēja. Iesniedzēju apgalvojumi, ka psihologi bija vadījušies pēc subjektīviem apsvērumiem, nav objektīvi un nebalstās ne uz kādiem pierādījumiem.

152. Valdība atkal atzina, ka varēja būt reti gadījumi, kad iemesls bērna ievietošanai speciālajā skolā robežojās starp apmācības grūtībām un nelabvēlīgu sociālo un kultūras vidi. Tāds acīmredzami bija viens gadījums no astoņpadsmit

(devītais iesniedzējs). Pārējos gadījumos psiholoģijas centri bija spējuši pierādīt mācību vielas apguves grūtības.

153. Mācību psiholoģijas centri, kuri bija veikuši testēšanu, tikai izteica ieteikumus, kāds skolas tips būtu piemērots bērnam. Būtiskais un izšķirošais faktors bija vecāku vēlme. Izskatāmajā lietā vecāki bija informēti, ka bērnu ievietošana speciālā skolā ir atkarīga no viņu piekrišanas; šāda lēmuma sekas arī bija viņiem izskaidrotas. Ja viņu lēmuma sekas nebija līdz galam skaidras, viņiem bija iespēja apstrīdēt šo lēmumu un jebkurā laikā pieprasīt viņu bērna pārceļšanu uz cita tipa skolu. Ja, kā viņi apgalvo, tā nebija informēta piekrišana, viņiem vajadzēja vērsties pēc informācijas kompetentās institūcijās. Valdība šajā sakarā norādīja, ka Konvencijas 1. protokola 2. pants skaidri nosaka vecāku vadošo lomu savu bērnu izglītošanā.

Izskatāmajā lietā Valdība norādīja, ka, neskaitot vēršanos Konstitucionālajā tiesā un Eiropas Cilvēktiesību tiesā, iesniedzēju vecāki nebija neko darījuši, lai pasargātu bērnus no, viņuprāt, diskriminējošās attieksmes, un viņu loma bērnu audzināšanā bijusi visai pasīva.

154. Valdība noraidīja iesniedzēju argumentu, ka viņu ievietošana speciālajās skolās nebija ļāvusi viņiem turpināt mācības vidusskolā vai augstskolā. Neatkarīgi no tā, vai iesniedzēji bija ieguvuši obligāto izglītību pirms vai pēc jaunā Skolu likuma stāšanās spēkā (likums Nr. 561/2004), viņiem bija iespēja turpināt izglītību, ņemt papildstundas, lai uzlabotu zināšanu līmeni, vai griezties pēc profesionālās orientācijas speciālistiem. Taču neviens no iesniedzējiem nebija pierādījis, ka bija mēģinājis to darīt (lai arī nesekmīgi), vai ka viņu varbūtējās grūtības radušās sakarā ar ievietošanu speciālajā skolā ar zemāku izglītības līmeni. Tieši pretēji, vairāki iesniedzēji bija nolēmuši mācības neturpināt vai pameta tās. Valdība ir stingri pārliecināta, ka iesniedzēji paši bija lieguši sev iespēju turpināt izglītību intereses trūkuma dēļ. Viņu situācijas, kura daudzos gadījumos bija nelabvēlīga, pamatā bija viņu pašuintereses trūkums, un valsts nevar būt par to atbildīga.

155. Valdība piekrita, ka nacionālajām institūcijām jādara viss iespējamais, lai šādi pasākumi neradītu disproporcionālas sekas, vai, ja tas nav iespējams, jācenšas šādas sekas mīkstināt vai kompensēt. Taču ne Konvencija, ne kāds cits starptautisks instruments nesatur vispārēju definīciju par valsts pozitīviem pienākumiem attiecībā uz romu bērnu izglītību, vai, vispārīgāk runājot, nacionālo vai etnisko minoritāšu bērniem. Valdība šajā sakarā paskaidroja, ka, nosakot valdības pozitīvos pienākumus, Tiesa dažkārt atsaucās uz jauninājumiem līgumslēdzēju valstu likumdošanā. Tomēr Valdība norādīja, ka šobrīd nepastāv Eiropas standarts vai konsenss attiecībā uz kritērijiem, pēc kuriem būtu nosakāms, vai bērni ir ievietojami šādās skolās un kādā veidā būtu jā māca bērni

ar īpašām mācību vajadzībām, un ka speciālā skola ir viens no iespējamiem un pieņemamiem problēmas risinājumiem.

156. Bez tam pozitīvo rīcību, kas minēta Konvencijas 14. pantā, nedrīkst uzskatīt par valsts obligātu pienākumu veikt pozitīvus pasākumus. No 14. panta neizriet vispārējs valsts pienākums aktīvi kompensēt jebkuru nelabvēlīgo situāciju, kas raksturo kādu sabiedrības daļu.

157. Jebkurā gadījumā, tā kā speciālās skolas uzskatāmas par alternatīvu, nevis zemākas kvalitātes izglītības formu, Valdība paskaidroja, ka izskatāmajā lietā tā bija veikusi pasākumus, lai kompensētu iesniedzēju problēmas, jo viņiem viņu individuālās situācijas dēļ bija nepieciešama īpaša mācību forma. Valdība uzskatīja, ka tā nav pārsniegusi rīcības brīvības robežas, kuras Konvencija pieļauj valstī izglītības jomā. Valdība paskaidroja, ka valsts bija atvēlējusi speciālajām skolām divreiz vairāk līdzekļu nekā parastajām skolām un ka nacionālās institūcijas bija daudz darījušas, lai risinātu romu bērnu izglītības sarežģīto problēmu.

158. Valdība sniedza informāciju par iesniedzēju pašreizējo situāciju, balstoties uz skolu dokumentāciju un Ostravas Nodarbinātības centru (kur bija reģistrējušies tie iesniedzēji, kuri bija bez darba). Ievadam Valdība paskaidroja, ka Ostravas rajonā ir augsts bezdarba līmenis un ka visumā jauniešiem, kuriem ir tikai pamatzglītība, ir grūti atrast darbu. Ir iespējams no valsts iegūt kvalifikāciju un saņemt konsultāciju nodarbinātības jautājumos, taču būtiskais faktors ir aktīva darba meklētāja rīcība.

Precīzi runājot, divi iesniedzēji jau bija pamatskolas pēdējā klasē. Septiņi bija uzsākuši profesionālās izglītības kursu vidusskolā 2006. gada septembrī. Četri bija sākuši, bet pametuši mācības vidusskolā, galvenokārt intereses trūkuma dēļ, un reģistrējušies Nodarbinātības centrā. Vēl pieci iesniedzēji nebija mēģinājuši turpināt mācības vidusskolā un reģistrējās Nodarbinātības centrā. Tie iesniedzēji, kuri bija reģistrējušies Nodarbinātības centrā, necentās ar to sadarboties un neizrādīja nekādu interesi par piedāvātajām darbavietām vai apmācības iespējām. Rezultātā daži no iesniedzējiem tika svītroti no bezdarbnieku saraksta (dažos gadījumos atkārtoti).

159. Visbeidzot, Valdība noraidīja iesniedzēju apgalvojumu, ka Skolu likuma (Nr.561/2004) ieviešana neko nav mainījusi. Likums unificēja iepriekš eksistējušos pamatskolu tipus un standartizēja mācību programmas. Tajā nav paredzēta atsevišķa, neatkarīga specializētu skolu sistēma, izņemot skolas skolēniem ar smagiem garīgās veselības traucējumiem, autismu vai garīgu un fizisku defektu kopumu. Skolēnus ar veselības traucējumiem parasti integrē, ja vien tas ir iespējams un vēlams, parastajās skolās. Tomēr skolas ir tiesīgas veidot atsevišķas klases, kur tiek lietotas speciālas, viņu vajadzībām pielāgotas metodes un paņēmieni. Bijušās 'speciālās skolas' varēja turpināt darbu kā atsevišķas

mācību iestādes, taču tagad tās ir ‘pamatskolas’, kurās var iegūt izglītību pēc modificētas mācību programmas pamatskolai. Skolas, kurās mācījās bērni no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, nereti izmanto tiesības ieviest skolotāja palīgus, kā arī tiek organizētas sagatavošanas klases, lai varētu uzlabot bērnu komunikatīvās prasmes un čehu valodas zināšanas. Skolotāju palīgi no romu kopienas vidus daudzos gadījumos ir vienojošais posms starp skolu, ģimeni un – atsevišķos gadījumos – citiem ekspertiem, palīdzot integrēt bērnus izglītības sistēmā. Reģions, no kura nāk iesniedzēji, dod priekšroku romu skolēnu integrēšanai klasēs, kurās mācās iedzīvotāju vairākuma bērni.

160. Savos noslēguma apsvērumos Valdība lūdza Tiesu rūpīgi izvērtēt jautājumu par romu bērnu iespējām iegūt izglītību katrā atsevišķā gadījumā, tomēr paturot redzeslokā vispārējo kontekstu, un atzīt, ka Konvencija nav tikusi pārņemta.

3. Trešās puses lietā

(a) *Interights* un *Human Rights Watch*

162. *Interights* un *Human Rights Watch* norādīja, ka ir svarīgi, lai 14. pants garantētu efektīvu aizsardzību pret netiešu diskrimināciju, kas ir jēdziens, ar kuru Tiesai pagaidām nav bijis daudz iespējas saskarties. Viņi puda viedokli, ka Palātas argumentācija atpalciek no jaunākajiem pavērsieniem, piemēram, tādās lietās kā *Timishev pret Krieviju* (spriedums minēts augstāk) un *Hoogendijk pret Nīderlandi* (lēmums minēts augstāk). Lielajai palātai jāizveido 14. panta konsolidēta mērķtiecīga interpretācija, lai Tiesas judikatūra saistībā ar netiešo diskrimināciju atbilstu pašreizējiem starptautiskajiem standartiem.

162. *Interights* un *Human Rights Watch* norādīja, ka Tiesa pati *Zarb Adami* lietā bija apstiprinājusi, ka diskriminācija ne vienmēr ir tieša un atklāta un ka politikas vai prakses sekas var būt netieša diskriminācija (*Hugh Jordan pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 24746/94, 2001. gada 4. maijs). Šajā gadījumā pietika ar to, ka prakses vai politikas rezultāts nesamērīgi ietekmēja noteiktas grupas pārstāvjus.

163. Kas attiecas uz netiešas diskriminācijas pierādīšanu, Eiropā un starptautiskajā praksē, kā arī Cilvēktiesību tiesā (sk. *Timishev*, spriedums minēts augstāk, 57. punkts; un *Hoogendijk*, lēmums minēts augstāk) ir plaši akceptēts, ka, tiklīdz ir pierādīta *prima facie* diskriminācija, pierādīšanas pienākums tiek pārcelts. Netiešas diskriminācijas gadījumā, kad iesniedzējs ir pierādījis, ka konkrēta politika vai prakse ir radījusi nelabvēlīgu situāciju nesamērīgi lielam vienas grupas cilvēku skaitam, var prezumēt, ka ir notikusi diskriminācija. Tādā gadījumā valstij ir pienākums apgāzt *prima facie* diskriminācijas pierādījumu bāzi vai sniegt tai pamatojumu.

164. Tādēļ ir tik svarīgi, lai Tiesa ir vērīga attiecībā uz pierādījumiem, kurus var izmantot, lai pārceltu pierādīšanas pienākumu. *Interights* un *Human Rights*

Watch šajā punktā norādīja, ka Tiesas nostāja attiecībā uz statistiskiem pierādījumiem, kā redzams no sprieduma *Hugh Jordan* lietā (minēts augstāk, 154.punkts), atšķiras no starptautiskās un salīdzinošās prakses. Eiropas Kopienu direktīvās un starptautiskos instrumentos statistika ir galvenā metode netiešās diskriminācijas pierādīšanai. Tur, kur prakse bija šķietami neitrāla, statistika dažkārt izrādījās vienīgais efektīvais līdzeklis, ar kura palīdzību varēja noteikt šīs prakses atšķirīgo ietekmi uz dažādiem sabiedrības segmentiem. Acīmredzot tiesām ir jāizvērtē konkrētās lietas statistikas datu ticamība, spēks un vērtība konkrētajā lietā, un jāprasa, lai to konkrēti sasaista ar iesniedzēja apgalvojumiem.

Ja tomēr Tiesa paliktu pie nostājas, ka ar statistikas datiem vien nepietiek, lai pierādītu diskriminējošu praksi, *Interights* un *Human Rights Watch* uzskata, ka jāņem vērā vispārējais sociālais konteksts, jo tas ļauj pareizāk saprast, cik disproporcionālas ir pasākumu sekas attiecībā uz iesniedzējiem.

(b) Minority Rights Group International, European Network against Racism un the European Roma Information Office

165. Minority Rights Group International, *European Network against Racism* un the *European Roma Information Office* puda viedokli, ka netaisnīgā romu bērnu ievietošana speciālajās skolās, kuras paredzētas bērniem ar nopietniem garīgās veselības traucējumiem, ir klaja un odioza diskriminācija, kas vērsta pret romiem. Bērni šajās skolās mācās pēc atvieglotas programmas, kas tiek uzskatīta par piemērotu viņu zemākam intelekta attīstības līmenim. Tā, piemēram, Čehijas Republikā programma speciālo skolu programma neprasa, lai bērni līdz trešajai vai ceturtajai klasei zinātu čehu alfabētu vai mācētu skaitīt līdz desmit, savukārt viņu vienaudži parastajās skolās apgūst šīs prasmes pirmajā skolas gadā.

166. Šai praksei pietiekoši liela uzmanība pievērsta gan Eiropas līmenī, gan ANO cilvēktiesību institūcijās, kuru pārstāvji savas bažas izteikuši ziņojumos gan par romu bērnu pārāk lielo īpatsvaru speciālajās skolās, gan par testēšanas kvalitāti, gan par vecāku piekrišanas ticamību. Visas šīs institūcijas bija secinājušas, ka nav nekādu objektīvu un saprātīgu argumentu, kas leģitimizētu nelabvēlīgo situāciju, kādā nonākuši romu bērni izglītības jomā. Institūciju un kvazi-tiesu iestāžu starpā valdošā vienprātība pārlicinoši parāda, ka diskriminācija pret romu bērniem ir plaši izplatīta.

167. Trešā puse piebilda, ka neatkarīgi no labuma, ko guva bērni ar patiesām garīgās attīstības problēmām, lēmums ievietot romu bērnus speciālajās skolās vairumā gadījumu nebalstījās uz faktisku garīgās veselības defektu, bet gan uz valodas un kultūras atšķirībām, kuras netika ņemtas vērā testēšanas procesā. Lai varētu īstenot pienākumu nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi jautājumā par romu

bērnu pieeju izglītībai, valstīm pirmām kārtām ir jāpārskata testēšanas process tādā veidā, lai tajā neizpaustos rasu aizspriedumi pret romiem, un jāveic pozitīvi pasākumi valodas un sociālo iemaņu mācīšanā.

(c) *International Step by Step Association, Roma Education Fund un European Early Childhood Education Research Association*

168. *International Step by Step association, Roma Education Fund un European Early Childhood Education Research Association* mēģināja parādīt, ka ar novērtējumu, kas tika izmantots, ievieojot romu bērnus Ostravas speciālajās skolās, netika ņemti vērā daudzi efektīvi un piemēroti indikatori, kas 1990. gadu vidū bija jau labi zināmi (skat. iepriekš 44. punktu). Pēc viņu domām, vērtējumā netika ņemtas vērā bērnu valoda un kultūra, viņu iepriekšējā mācību pieredze un viņu neziņa par testēšanas norisi un prasībām. Tika izmantots viens informācijas avots, nevis datu kopums. Testēšanu veica vienu reizi, neatkārtojot to pēc kāda laika. Dati netika iegūti reālistiskā un autentiskā vidē, kur bērni varētu demonstrēt savas prasmes. Pārāk liels akcents tika likts uz vienreizēju, standartizētu testu, kurš bija izstrādāts, balstoties uz citām iedzīvotāju grupām.

169. Atsaucoties uz dažādajiem pētījumiem (skat. 44. punktu), trešās puses norādīja, ka minoritātes bērni un bērni no nelabvēlīgām ģimenēm veido nesamērīgi lielu kontingenta daļu austrumu un centrālās Eiropas speciālajās skolās. Tas izskaidrojams ar faktoru kopumu, tai skaitā neapzinātiem rasu aizspriedumiem no skolu vadības puses, lielām resursu atšķirībām, nepamatotu paļaušanos uz IQ testu un citiem vērtēšanas instrumentiem, izglītības darbinieku neadekvāto reakciju uz testēšanas prasībām un spēku samēru starp minoritātes vecākiem un skolu vadību. Ievieošana skolās, izmantojot psiholoģisko testēšanu, nereti atspoguļo attiecīgajā sabiedrībā valdošos rasu aizspriedumus.

170. Čehu Republika ir izcēlusies ar bērnu ieviešanu nošķirtā vidē sakarā ar nelabvēlīgu ģimenes fonu. Ja salīdzina 15 valstu datus, ko apkopojā EDSO 1999. gadā (sk. 18.punktu *in fine*), redzēsīm, ka Čehija ieņem trešo vietu attiecībā uz to bērnu, kuriem mācības sagādā grūtības, ieviešanu speciālās skolās. No astoņām valstīm, kuras iesniedza informāciju par bērnu ieviešanu skolās sociālu faktoru dēļ, Čehijas Republika ir vienīgā, kas izvēlējās speciālās skolas; pārējās valstīs praktiski visos gadījumos šo skolēnu izglītošanai tika izmantotas parastās skolas.

171. Prakse, kad bērnus ar zemākām spējām mācībās, ievieto speciālās skolās mazā vecumā (*educational tracking*) nereti – ar nodomu vai bez tā - noveda pie rasu segregācijas un atstāja īpaši negatīvu iespaidu uz nelabvēlīgo bērnu izglītības līmeni. Tam bija negatīvas ilgtermiņa sekas, kas skāra gan bērnus, gan

sabiedrību, ieskaitot priekšlaicīgu izslēgšanu no izglītības sistēmas un tātad darba atrašanas iespēju zaudēšanas.

(d) *Fédération internationale des ligues des droits de l'Homme* (Starptautiskā cilvēktiesību federācija - FIDH)

172. FIDH uzskatīja, ka Palāta pārāk lielu nozīmi savā spriedumā piešķīrusi iesniedzēju vecāku piekrišanai. Tā norādīja, ka Tiesas praksē ir bijušas situācijas, kad atteikšanās no tiesībām neatbrīvo valsti no pienākuma garantēt katrai personai, kas atrodas tās jurisdikcijā, Konvencijā nostiprinātās tiesības un brīvības. Konkrēti, tas attiecas uz gadījumiem, kad atteikšanās ir pretrunā ar svarīgām sabiedrības interesēm vai nav skaidri izteikta vai nepārprotama. Tāpat, lai attaisnotu indivīda tiesības vai brīvības ierobežošanu, atteikšanās faktam jānotiek apstākļos, kad persona, kas to izteikusi, pilnībā apzinās savas izvēles sekas, tai skaitā tiesiskās sekas. *R. pret Borden* lietā ([1994] 3 RCS 145, 162.lpp) Kanādas Augstākā tiesa ir izstrādājusi sekojošu principu tieši šajā jautājumā: 'lai atteikšanās no tiesībām ... būtu spēkā, personas piekrišanai to darīt ir jābalstās uz informētību par šāda soļa sekām. Tiesības uz izvēli paredz ne tikai vēlēšanos izvēlēties vienu vai otru iespēju, bet arī pietiekamu informētības līmeni, lai tas būt jēgpilns lēmums.'

173. Tādēļ rodas jautājums, vai vienlīdzīgas attieksmes principa kontekstā un, ņemot vērā saikni starp rasu diskriminācijas aizliegumu un cilvēka cieņas plašāko jēdzienu, nevajadzētu pilnīgi izslēgt iespēju atteikties no aizsardzības pret diskrimināciju. Izskatāmajā lietā piekrišana, kas bija iegūta no iesniedzēju vecākiem, bija saistoša ne tikai iesniedzējiem, bet arī visiem romu kopienas bērniem. Tādēļ bija pilnīgi iespējams, un pēc FIDH domām ticams, ka visi romu bērnu vecāki būtu izvēlējušies saviem bērniem integrētu izglītību, bet, tā kā viņi nebija pārliecināti par citu vecāku izvēli šajā situācijā, viņi deva priekšroku 'drošībai', ko piedāvāja speciālā izglītība, kuru apguva vairākums romu bērnu. Šādā kontekstā, kuru raksturo romu diskriminācijas vēsture, romu bērnu vecākiem nācās izvēlēties starp to, vai (a) ievietot savus bērnus skolās, kuru vadība nelabprāt viņus uzņēma un kur viņiem draudēja dažāda veida aizskārumi un naidīguma izpausmes no skolēnu un skolotāju puses, vai (b) iekārtot bērnus speciālās skolās, kur vairums audzēkņu bija romi un kur viņiem nebija jābaidās no šādu aizspriedumu izpausmēm. Īstenībā iesniedzēju vecāki izvēlējās mazāko no diviem ļaunumiem, jo nebija reālas iespējas iegūt integrētu izglītību, kurai romi būtu neapšaubāmi devuši priekšroku. Šo divu alternatīvu disproporcijas rezultāts bija tāds, ka iesniedzēju vecāki bija spiesti izdarīt to izvēli, par kuru Valdība tagad uzskata viņus par atbildīgiem.

174. Augstāk izklāstīto iemeslu dēļ FIDH uzskatīja, ka izskatāmās lietas ietvaros šķietamā vecāku atteikšanās no viņu bērnu tiesībām iegūt izglītību normālā skolā neattaisno Čehijas izvairīšanos no Konvencijas noteikto pienākumu pildīšanas.

C. Tiesas vērtējums

1. Galveno principu apkopojums

175. Tiesa ir noteikusi savā praksē, ka diskriminācija nozīmē atšķirīgu attieksmi bez objektīva un saprātīga pamatojuma pret personām salīdzināmās situācijās (*Willis pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 36042/97, 48. punkts, ECHR 2002-IV; un *Okpisz pret Vāciju*, Nr. 59140/00, 33. punkts, 2005. gada 25. oktobris, 33. punkts). Tomēr 14. pants neaizliedz dalībvalstij atšķirīgi izturēties pret kādām grupām, lai labotu 'faktisko nevienlīdzību' starp tām; noteiktos apstākļos nespēja labot nevienlīdzību ar atšķirīgas attieksmes palīdzību pati par sevi var novest pie šī panta pārkāpuma ('*Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*' pret *Beļģiju* (lietas būtība), 1968. gada 23. jūlija spriedums, sērija A nr.6, 10. punkts; *Thlimmenos pret Grieķiju* [GC], Nr. 34369/97, 44. punkts, ECHR 2000-IV; un *Stec un citi pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 65731/01, 52. punkts, ECHR 2006-...). Tiesa ir arī atzinusi, ka vispārēju politiku vai pasākumu, kas ir nesamērīgi negatīvi ietekmējusi konkrētu grupu, var uzskatīt par diskriminējošu, kaut arī tā nav speciāli vērsta pret šo grupu (*Hugh Jordan pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 24746/94, 154. punkts, 2001. gada 4. maijs; un *Hoogendijk pret Nīderlandi* (lēmums), Nr. 58461/00, 2005. gada 6. janvāris), un ka Konvencijai potenciāli pretrunā esoša diskriminācija var rasties *de facto* situācijas rezultātā (*Zarb Adami pret Maltu*, Nr. 17209/02, 76. punkts, ECHR 2006-...).

176. Diskriminācija cita starpā personas etniskās izcelsmes dēļ ir rasu diskriminācijas veids. Rasu diskriminācija ir īpaši aizskarošs diskriminācijas veids un, ņemot vērā tās bīstamās sekas, tā prasa no varas iestādēm īpašu modrību un enerģisku rīcību. Tieši šī iemesla dēļ varas iestādēm ir jāizmanto visi pieejamie līdzekļi rasisma apkarošanai, tādējādi veicinot demokrātisku sabiedrības redzējumu, kurā daudzveidība netiek uztverta kā apdraudējums, bet kā bagātināšanās avots (*Nachova un citi pret Bulgāriju*, [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 145. punkts, ECHR 2005-...; un *Timishev pret Krieviju*, Nr. 55762/00 un 55974/00, 56. punkts, ECHR 2005-...). Tiesa ir arī nospriedusi, ka atšķirīgu attieksmi, kas balstās vienīgi vai galvenokārt uz personas etnisko izcelsmi, nevar objektīvi pamatot mūsdienu demokrātiskā sabiedrībā, kuras pamatā ir plurālisma principi un cieņa pret dažādām kultūrām (*Timishev*, minēts augstāk, 58. punkts).

177. Kas attiecas uz pierādīšanas pienākumu šajā jomā, Tiesa ir noteikusi, ka, ja iesniedzējs ir pierādījis atšķirīgu attieksmi, pienākums pierādīt, ka tā ir pamatota, pāriet valdībai (skat. citu starpā *Chassagnou un citi pret Franciju*, [GC], Nr. 25088/94, 28331/95 un 28443/95, 91.-92. punkts, ECHR 1999-III; un *Timishev*, citēts iepriekš, 57. punkts).

178. Saistībā ar jautājumu, kādi *prima facie* pierādījumi ir nepieciešami, lai pārceļtu pierādīšanas nastu uz valsti atbildētāju, Tiesa noteica lietā *Nachova un citi* (minēta iepriekš, 147. punkts), ka tiesvedībā Tiesā nav procesuālu barjeru attiecībā uz pierādījumu pieņemamību vai iepriekš noteiktu to novērtēšanas formulu. Tiesa nonāk pie secinājumiem, ko pēc tās domām pamato brīvs visu pierādījumu novērtējums, ieskaitot tādus secinājumus, kas izriet no faktiem un pušu apsvērumiem. Saskaņā ar iedibināto praksi pierādījumi var izrietēt no pietiekoši noteiktiem, skaidriem un saskanīgiem secinājumiem vai no tādiem par neatspēkotiem faktu pieņēmumiem. Turklāt pārliecības līmenis, kas vajadzīgs, lai nonāktu pie noteikta secinājuma, un šajā sakarā pierādīšanas pienākuma sadale ir cieši saistīti ar faktu specifiku, izvirzītās apsūdzības raksturu un attiecīgo Konvencijas tiesību.

179. Tiesa ir arī atzinusi, ka tiesvedība ar Konvenciju saistītos jautājumos ne vienmēr ļauj stingri piemērot *affirmanti incumbit probatio* (tam, kurš kaut ko apgalvo, arī jāpierāda šis apgalvojums – *Aktaş pret Turciju (izvilkumi)*, Nr. 24351/94, 272. punkts, ECHR 2003-V) principu. Noteiktos apstākļos, kad apspriežamie jautājumi atrodas pilnīgi vai lielākoties ekskluzīvā varas institūciju pārziņā, var uzskatīt, ka pierādīšanas pienākums gulstas uz varas iestādēm, kurām ir jāsniedz apmierinoši un pārliecinoši paskaidrojumi (*Salman pret Turciju*[GC], Nr. 21986/93, 100. pants, ECHR 2000-VII; *Anguelova pret Bulgāriju*, Nr.38361/97, 111. punkts, ECHR 2002-IV), Tiesa neizslēdza, ka varētu pieprasīt valdībai atbildētājam atspēkot strīdīgu apgalvojumu par diskrimināciju, pat ja tas nebūtu viegli izdarāms šajā konkrētajā lietā, kurā tika apgalvots, ka vardarbības akta motivācija bija rasu aizspriedums. Tiesa norādīja šajā sakarā, ka daudzu valstu tiesību sistēmās pierādījumi par politikas, lēmuma vai prakses diskriminējošo rezultātu atbrīvotu no nepieciešamības pierādīt nodomu attiecībā uz apgalvoto diskrimināciju nodarbinātības vai pakalpojumu sniegšanas jomā.

180. Jautājumā par to, vai statistika var tikt izmantota kā pierādījums, Tiesa ir savulaik paudusi viedokli, ka statistika nevar pati par sevi atklāt praksi, kuru varētu kvalificēt kā diskriminējošu (*Hugh Jordan*, minēts augstāk, 154. punkts). Tomēr jaunākās ar diskrimināciju saistītās lietās, kurās iesniedzēji sūdzējās par vispārpiemērojamu pasākumu vai *de facto* situācijas diskriminējošām sekām (*Hoogendijk*, minēta augstāk; un *Zarb Adami*, minēta augstāk, 77.-78. punkts), Tiesa lielā mērā paļāvās uz statistikas datiem, ko bija iesniegušas puses, lai

atzītu, ka pastāvējusi atšķirīga attieksme pret sievietēm un vīriešiem salīdzināmās situācijas.

Tā, piemēram, *Hoogendijk* spriedumā Tiesa paziņoja: „Ja iesniedzējs spēj uzrādīt, balstoties uz neapstrīdamiem oficiāliem statistikas datiem, prima facie norādes, ka konkrēts noteikums, kas ir neitrāli formulēts, faktiski skar daudz lielāku procentu sieviešu, salīdzinot ar vīriešiem, valdībai atbildētājai rodas pienākums pierādīt, ka tas ir objektīvu, ar dzimumu diskrimināciju nesaistītu faktoru rezultāts. Ja pienākums pierādīt, ka atšķirība attieksmē pret sievietēm un vīriešiem nav diskriminējoša, šādā situācijā nepāriet pie valdības atbildētājas, praksē iesniedzējiem būs ārkārtīgi grūti pierādīt netiešu diskrimināciju.”

181. Visbeidzot, kā norādīts iepriekšējās lietās, romu/čigānu neaizsargātā situācija nozīmē, ka īpaša vērība jāveltī viņu vajadzībām un viņu atšķirīgajam dzīves stilam, gan regulējot šo jautājumu ar likuma normām, gan pieņemot lēmumus konkrētās lietās (*Chapman pret Apvienoto Karalisti*, [GC], Nr. 27238/95, 96. punkts, ECHR 2001 I; un *Connors pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 66746/01, 84. punkts, 2004. gada 27. maijs)

Chapman lietā (minēts iepriekš, 93.-94.punkts), Tiesa arī norādīja, ka veidojas starptautisks konsenss starp Eiropas Padomes dalībvalstīm, ka ir jāatzīst minoritāšu īpašās vajadzības un pienākums aizsargāt viņu drošību, identitāti un dzīves stilu ne tikai, lai nodrošinātu minoritāšu pašu drošību, bet arī, lai saglabātu kultūras dažādību, kas ir vērtība visai sabiedrībai.

2. Augšminēto principu piemērošana izskatāmajā lietā

182. Tiesa uzskata, ka savas vētrainās pagātnes un nemitīgas dzīvesvietas maiņas dēļ romi ir kļuvuši par īpašu nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošu un neaizsargātu minoritāti (skat.arī vispārējos apsvērumus Parlamentārās Asamblejas Rekomendācijā Nr. 1203 (1993) par čigāniem Eiropā, kas minēta augstāk 56.punktā, un tās Rekomendācijas Nr. 1557 (2002): ‘Romu tiesiskā situācija Eiropā’, kas minēta augstāk 58.punktā, 4.punktu). Kā Tiesa minējusi iepriekšējās lietās, viņiem tāpēc nepieciešama īpaša Eiropas Padomes institūciju aizsardzība (sk.181.punktu). Kā liecina daudzu Eiropas un starptautisko organizāciju aktivitātes un Eiropas Padomes institūciju rekomendācijas (sk.54.-61.punktu), šī aizsardzība attiecas arī uz izglītības jomu. Tādēļ izskatāmā lieta prasa ļoti rūpīgu pieeju, jo īpaši ņemot vērā faktu, ka sūdzības iesniegšanas brīdī iesniedzēji bija mazgadīgi bērni, kuriem izglītības jautājums bija ārkārtīgi svarīgs.

183. Šajā lietā iesniedzēji neapgalvo, ka viņi, salīdzinot ar citu tautību pārstāvjiem, bija atšķirīgā situācijā, kas prasīja atšķirīgu attieksmi, vai ka atbildētāja valsts nebūtu veikusi nepieciešamos pozitīvos pasākumus, lai labotu faktisko nevienlīdzību vai atšķirības starp šīm grupām (*Thlimmenos*, minēts

augstāk, 44.punkts; un *Stec u.c.*, minēts augstāk, 51.punkts). Šajā lietā vienīgais, ko iesniedzēji prasa atzīt, ir tas, ka bez objektīva un saprātīga pamatojuma romi tika pakļauti atšķirīgai attieksmei, salīdzinot ar pārējiem bērniem salīdzināmā situācijā, un ka viņu gadījumā tas noveda pie netiešas diskriminācijas.

184. Tiesa jau iepriekšējās lietās ir atzinusi, ka atšķirīga attieksme var izpausties tādējādi, ka neitrāli formulēta vispārējā politika vai prakse nodara nesamērīgu kaitējumu vienai grupai, to diskriminējot (*Hugh Jordan*, minēts augstāk, 154.punkts; un *Hoogendijk*, minēts augstāk). Saskaņā ar, piemēram, Padomes Direktīvām 97/80/EC un 2000/43/EC (skat. augstāk 82.un 84.punktu) un ECRI sniegto definīciju (skat.60.punktu augstāk) šādas situācijas iznākums var būt 'netieša diskriminācija', kas nebūt neprasa, lai būtu bijis nodoms diskriminēt.

(a) *Vai izskatāmajā lietā var prezumēt, ka ir bijusi netieša diskriminācija*

185. Ir pilnīgi skaidrs, ka apstrīdētās atšķirīgās attieksmes cēlonis neslēpjas spēkā esošu likuma normu formulējumos saistībā ar ieskaitīšanu speciālā skolā attiecīgajā laikposmā. Jautājums ir, vai veids, kādā šīs normas tika piemērotas, noveda pie neproporcionāli liela romu bērnu skaita – ieskaitot iesniedzējus – nepamatotas ievietošanas šādā skolā, un vai rezultātā romu bērni tika nostādīti ievērojami nelabvēlīgākā situācijā.

186. Kā minēts augstāk, Tiesa jau iepriekšējās lietās ir norādījusi, ka iesniedzējiem var būt grūti pierādīt diskriminējošu attieksmi (*Nachova un citi*, minēts augstāk, 147.un 157.punkts). Lai varētu garantēt iesaistītajām personām efektīvu viņu tiesību aizsardzību, lietās, kurās ir runa par netiešo diskrimināciju, ir jāpiemēro ne tik strikti noteikumi par pierādīšanu.

187. Šajā punktā Tiesa atzīmē, ka Padomes Direktīvas 97/80/EC un 2000/43/EC paredz, ka personas, kuras uzskata, ka viņām ir nodarīts kaitējums, jo viņām nav piemērots vienlīdzīgas attieksmes princips, var pierādīt nacionālajā institūcijā ar jebkuru, tai skaitā statistikas instrumentu palīdzību, faktus, kas ļauj prezumēt, ka ir notikusi diskriminācija (sk. 82. un 83. punktu). Pēdējā laika Eiropas Kopienu tiesas prakse (skat.88.-89. punktu) liecina, ka tā atļauj prasītājiem atsaukties uz statistiskiem pierādījumiem un valsts tiesām ņemt vērā šādus pierādījumus, kad tie ir droši un lietā nozīmīgi.

Lielā palāta arī pieņem zināšanai informāciju, ko sniedz trešās puses, ka daudzu valstu tiesas un ANO līgumiestādes parasti pieņem statistikas datus kā netiešas diskriminācijas pierādījumus, lai atvieglotu cietušo uzdevumu iesniegt *prima facie* pierādījumus.

Tiesa arī atzina oficiālās statistiskās informācijas nozīmīgumu augšminētajās *Hoogendijk* un *Zarb Adami* lietās un ir parādījusi gatavību pieņemt un ņemt vērā dažādus pierādījumu veidus (*Nachova un citi*, citēts augstāk, 147.punkts).

188. Pastāvot šādiem apstākļiem, Tiesa uzskata, ka gadījumos, kad jāizvērtē, kā pasākums vai prakse ietekmējusi personu vai personu grupu, statistikas dati, kuri pēc rūpīgas pārbaudes šķiet droši un nozīmīgi, ir pietiekami, lai tos uzskatītu par *prima facie* pierādījumiem, kuri iesniedzējam jāuzrāda. Tomēr tas nenozīmē, ka netiešo diskrimināciju nevar pierādīt bez statistiskiem pierādījumiem.

189. Gadījumos, kad iesniedzējs, kurš apgalvo, ka ir notikusi netieša diskriminācija, tādā veidā nodibina atspēkojamu prezumpciju, ka pasākums vai prakse ir diskriminējoša, pierādīšanas pienākums pāriet atbildētājam valstij, kurai ir jāpierāda, ka atšķirīgā attieksme nav diskriminējoša (skat. *mutatis mutandis*, *Nachova un citi*, minēts augstāk, 157.punkts). Ņemot vērā šī veida lietu specifiskos faktus un apgalvojumu par iespējamo pārkāpumu raksturu (*ibid.*, 147.punkts), praksē iesniedzējiem būtu ārkārtīgi grūti pierādīt netiešo diskrimināciju bez šādas pierādīšanas pienākuma pārejas.

190. Izskatāmajā lietā prasītāju iesniegtie statistiskie dati tika iegūti no aptaujām, kas bija nosūtītas speciālo un pamatskolu skolu direktoriem Ostravas pilsētā 1999. gadā. Redzams, ka tajā laikā 56% visu speciālajās skolās ieskaitīto skolēnu bija romi. Savukārt Ostravas pamatskolās romu bērnu īpatsvars bija tikai 2.26%. Kaut gan tikai 1.8% citu tautību skolēnu tika norīkoti uz speciālajām skolām, 50.3% romu bērnu tika nosūtīti uz speciālajām skolām. Pēc Valdības domām, šie skaitļi nav pietiekoši pārliecinoši un neļauj izdarīt secinājumus, jo tie atspoguļo vienīgi direktoru subjektīvos viedokļus. Valdība arī norādīja, ka nav oficiālas informācijas par skolēnu etnisko piederību un ka Ostravas reģionā ir viena no lielākajām romu kopienām.

191. Lielā palāta atzīmē, ka Valdība šos skaitļus neapstrīd un ka tā nav sniegusi nekādus alternatīvus statistikas pierādījumus. Ņemot vērā Valdības komentārus, ka par skolēnu etnisko izcelsmi nav oficiālas informācijas, Tiesa atzīst, ka prasītāju sniegtie statistiskie pierādījumi var nebūt pilnīgi precīzi. Tomēr tā uzskata, ka šie skaitļi liecina par dominējošo tendenci, ko atzinusi gan atbildētāja Valdība, gan neatkarīgās uzraudzības institūcijas, kuras ir pētījušas šo jautājumu.

192. Savos saskaņā ar Vispārējās nacionālo minoritāšu aizsardzības konvencijas 25 panta 1. punktu iesniegtajos ziņojumos Čehijas varas institūcijas atzina, ka 1999. gadā dažās speciālajās skolās mācījās no 80-90% romu bērnu (skat. 66.punktu) un ka 2004. gadā speciālajās skolās joprojām ievietoja daudz romu bērnu (skat. 67. punktu). Konvencijas konsultatīvā komiteja savā 2005. gada 26. oktobra ziņojumā rakstīja, ka pēc neoficiāliem datiem romi veido līdz 70%

no speciālajās skolās ieskaitītajiem skolēniem. Pēc datiem, kas minēti ECRI 2000. gada ziņojumā romu bērnu īpatsvars speciālajās skolās ir nesamērīgi liels. Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja savos 1998. gada 30. marta noslēguma komentāros norādīja, ka speciālajās skolās tiek ievietots nesamērīgi liels romu bērnu skaits (skat. 99. punktu). Pēc datiem, ko sniedzis Eiropas Rasisma un ksenofobijas uzraudzības centrs, vairāk nekā puse romu bērnu Čehijas Republikā apmeklē speciālās skolas.

193. Tiesa uzskata, ka pēdējie no minētajiem skaitļiem, kuri attiecas ne tikai uz Ostravas reģionu un tātad sniedz vispārīgāku ainu, liecina, ka, lai gan romu bērnu skaitu speciālajās skolās attiecīgajā laikā ir grūti noteikt, viņu skaits bija nesamērīgi liels. Turklāt speciālajās skolās vairākums audzēkņu ir romi. Kaut arī attiecīgās likuma normas ir neitrāli formulētas, tās praktiski daudz lielākā mērā ietekmē romu bērnus nekā pārējo tautību bērnus; rezultātā statistiski nesamērīgi daudz romu bērnu tiek ievietoti speciālajās skolās.

194. Lielā palāta uzskata, ka, ja ir skaidri redzams, ka likumdošanas rezultātā rodas diskriminējošas sekas, tad tāpat kā lietās, kas attiecas uz nodarbinātību vai pakalpojumu nodrošināšanu, arī lietās, kas saistītas ar izglītības jomu (skat. *mutatis mutandis*, *Nachova un citi*, minēts augstāk, 157. punkts), nav obligāti jāpierāda, ka attiecīgajām institūcijām bijis nodoms diskriminēt (skat. 184. punktu).

195. Šajos apstākļos pierādījumus, ko iesnieguši prasītāji, var uzskatīt par pietiekami ticamiem un būtiskiem, lai droši prezumētu, ka notikusi netieša diskriminācija. Pierādīšanas pienākums tādēļ pāriet Valdībai, kurai jāpierāda, ka likumdošanas atšķirīgā ietekme ir objektīvu faktoru, nevis etniskas piederības sekas.

(b) Objektīvs un saprātīgs pamatojums

196. Tiesa atgādina, ka atšķirīga attieksme ir diskriminējoša, ja ‘tai nav objektīva un saprātīga pamatojuma’, respektīvi, ja tai nav ‘legitīma mērķa’ vai arī izmantotais līdzeklis un plānotais mērķis nav ‘saprātīgi samēroti’ (skat. cita starpā *Larkos pret Kipru* [GC], Nr.29515/95, 29. punkts, ECHR 1999 -; un *Stec un citi*, minēts augstāk, 51. punkts). Ja atšķirīga attieksme balstās uz rasi, ādas krāsu vai etnisku izcelsmi, objektīva un saprātīga pamatojuma jēdziens interpretējams iespējami šauri.

197. Izskatāmajā lietā Valdība mēģināja skaidrot atšķirīgo attieksmi pret romu un pārējo tautību bērniem ar nepieciešamību pielāgot izglītības sistēmu bērniem ar īpašām vajadzībām. Kā teikts Valdības apsvērumos, prasītāji tika ievietoti speciālajās skolās sakarā ar viņu specifiskajām mācību vajadzībām, galvenokārt viņu zemo intelektuālo spēju dēļ, kuras bija noteiktas ar mācību psiholoģijas

centru organizētu testu palīdzību. Pēc tam, kad psiholoģijas centri bija izteikuši savas rekomendācijas attiecībā uz skolas tipu, kādā iesniedzēji būtu jāievieto, galīgais lēmums bija atkarīgs no vecākiem, un viņi bija piekrituši ievietot bērnus šādās skolās. Tādēļ arguments, ka viņi ievietoti speciālā skolā etniskās izcelsmes dēļ, nevar tikt pieņemts.

Savukārt iesniedzēji kategoriski iebilda pret argumentu, ka neproporcionāli lielais romu bērnu skaits speciālajās skolās skaidrojams ar intelektuālo spēju testu rezultātiem vai vecāku piekrišanu.

198. Tiesa akceptē, ka Valdības lēmums saglabāt speciālo skolu sistēmu ir saistīts ar vēlmi rast risinājumu bērniem ar īpašām mācību vajadzībām. Tomēr tā saprot arī citu Eiropas Padomes institūciju bažas par to, ka šajās skolās ir vienkāršāka mācību programma, un ka sistēma noved pie segregācijas.

199. Lielā palāta arī norāda, ka testi bērnu mācību spēju vai grūtību izvērtēšanai ir visai pretrunīgi un joprojām tiek zinātniski apspriesti un vērtēti. Atzīstot, ka nav Tiesas uzdevums vērtēt šo testu ticamību, dažādi faktori šajā lietā tomēr liek Tiesai secināt, ka rezultātu testi tajā laikā nevarēja tikt uzskatīti par objektīvu un saprātīgu pamatojumu Konvencijas 14. panta izpratnē.

200. Pirmām kārtām, nav strīda, ka bērni, kurus pakļāva testēšanai, tika testēti pēc vienota testa neatkarīgi no viņu etniskās piederības. Čehijas varas institūcijas pašas 1999. gadā atzina, ka 'romu bērni ar vidējām vai intelektuālajām spējām virs vidējā bieži tiek ievietoti šādās skolās, balstoties uz psiholoģiskiem testiem, un ka šie testi ir paredzēti iedzīvotāju vairākuma bērniem, neņemot vērā romu īpatnības (skat.66. punktu). Rezultātā testi tika pārstrādāti tā, lai tos nevarētu izmantot pretēji romu bērnu interesēm (skat.72. punktu).

Bez tam vairākas neatkarīgas institūcijas ir apšaubījušas testu ticamību. Tā, piemēram, Vispārējās nacionālo minoritāšu aizsardzības konvencijas Konsultatīvā komiteja norādīja, ka bērni, kuriem nav garīgās attīstības defektu, tiek nereti ievietoti šajās skolās '(sakarā ar) reālām vai šķietamām valodas un kultūras atšķirībām starp romiem un iedzīvotāju vairākumu'. Tā arī uzsvēra, ka testiem jābūt 'konsekventiem, objektīviem un visaptverošiem'(skat. 68. punktu). ECRI norādīja, ka romu bērnu novirzīšana uz speciālām skolām, kas paredzētas bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, pēc ienākošās informācijas notiek gandrīz automātiski un ir nepieciešams rūpīgi sekot, lai jebkura testēšana būtu 'taisnīga' un tajā tiktu izvērtētas katra bērna patiesās spējas (skat. 63.-65. punktu). Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs atzīmēja, ka romu bērni tiek bieži ievietoti klasēs, kas domātas bērniem ar īpašām vajadzībām 'bez pienācīgas psiholoģiskas un pedagoģiskas izvērtēšanas, bet faktiskie kritēriji ir viņu etniskā piederība' (skat. 77. punktu).

Līdzīgi dažu trešās puses pārstāvju argumentos uzsvērts, ka ievietošana skolā uz psiholoģiskas testēšanas pamata atspoguļo sabiedrības rasu aizspriedumus.

201. Tiesa saskata varbūtību, ka testi labākajā gadījumā nebija objektīvi un ka rezultāti netika analizēti testējamo bērnu īpatnību un īpašās situācijas kontekstā. Šādos apstākļos minētos testus nevar uzskatīt par apstrīdētās atšķirīgās attieksmes attaisnojumu.

202. Kas attiecas uz vecāku piekrišanu, Tiesa norāda uz Valdības argumentiem, ka tas bija izšķirošais faktors, bez kura iesniedzēji nebūtu ievietoti speciālajās skolās. Ņemot vērā, ka izskatāmajā lietā ir konstatēta atšķirīga attieksme, var izdarīt secinājumu, ka jebkura šāda piekrišana nozīmē, ka atšķirīga attieksme tiek akceptēta, pat ja tā ir diskriminējoša, citiem vārdiem, tā ir atteikšanās no tiesībām uz aizsardzību pret diskrimināciju. Tomēr saskaņā ar Tiesas praksi atteikšanās no Konvencijā garantētām tiesībām – tiktāl, ciktāl šāda atteikšanās ir pieļaujama – ir nosakāma nepārprotamā veidā ar nosacījumu, ka ir nodrošināta pilnīga informētība par faktiem, respektīvi, tai jābūt informētai piekrišanai (*Pfeifer un Plankl pret Austriju*, 1992. gada 25. februāra spriedums, sērija A Nr. 227, 37.-38. punkts) un tai jābūt bez jebkādas piespiešanas (*Deweer pret Beļģiju*, 1980. gada 27. februāra spriedums, sērija A Nr.35, 51. punkts).

203. Izskatāmās lietas apstākļos Tiesu nepārlicina arguments, ka romu bērnu vecāki, kuri bija nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošas kopienas locekļi un bieži mazizglītoti, būtu spējuši izvērtēt visus situācijas aspektus un savas piekrišanas sekas. Valdības pārstāvji paši atzina, ka piekrišana šajā gadījumā tika apliecināta ar parakstu uz iepriekš izpildītas veidlapas, kura nesaturēja informāciju par pieejamajām alternatīvām vai atšķirībām starp speciālo skolu mācību programmu un citu skolu programmu. Nekas arī neliecina par to, ka nacionālās varas institūcijas būtu veikušas kādus papildu pasākumus, lai romu bērnu vecāki saņemtu visu nepieciešamo informāciju un viņi varētu sniegt informētu piekrišanu un viņiem būtu skaidras šādas piekrišanas sekas attiecībā uz bērnu nākotni. Romu bērnu vecāki nenoliedzami bija nostādīti dilemmas priekšā: izvēlēties starp parasto skolu, kurā nebija padomāts par bērnu sociālo un kultūras atšķirību problēmas risināšanu un kur bērniem draudēja izolācija un izstumtība, un speciālajām skolām, kur skolēnu vairākums bija romi.

204. Ņemot vērā rasu diskriminācijas aizlieguma fundamentālo nozīmi (skat. *Nachova un citi*, 145. punkts; un *Timishev*, 56. punkts), Lielā palāta uzskata, ka, pat ja pieņemtu, ka 202.punktā minētie nosacījumi bija izpildīti, atteikšanos no tiesībām netikt diskriminētam nevar pieņemt, jo tas ir pretrunā būtiskām sabiedrības interesēm (skat., *mutatis mutandis*, *Hermi pret Itāliju* [GC], Nr.18114/02, 73. punkts, ECHR 2006 -...).

(c) *Slēdziens*

205. Kā izriet no ECHR dokumentācijas un Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra ziņojuma, Čehijas Republika nav vienīgā valsts, kas saskārusies ar grūtībām romu bērnu izglītības nodrošināšanā: citās Eiropas valstīs ir līdzīgas

problēmas. Tiesa ar gandarījumu konstatē, ka atšķirībā no citām valstīm Čehijas Republika ir mēģinājusi risināt problēmu, un atzīst, ka savos centienos sociālā un izglītības ziņā integrēt nelabvēlīgā situācija esošos romus, tai ir nācies saskarties ar daudzām grūtībām, kas skaidrojamas cita starpā ar šīs minoritātes kultūras specifisko raksturu un zināmu naidīgumu no pārējo tautību vecāku puses. Kā Palāta norādīja lēmumā par iesnieguma pieņemamību, izvēle starp vienu skolu visiem, specializētām struktūrām vai integrētām struktūrām ar specializētām nodaļām nav viegla. Rodas nepieciešamība veikt sarežģītu balansēšanu starp konkurējošām interesēm. Kas attiecas uz mācību programmas noteikšanu un plānošanu, tā galvenokārt saistīta ar lietderības apsvērumiem, tātad jautājumu, kura izlemšana nav Tiesas uzdevums (*Valsamis pret Grieķiju*, 1996. gada 18. decembra spriedums, *Reports* 1996-VI, 28. punkts).

206. Taču gadījumos, kad valsts iestādēm ir piešķirta izvēles brīvība, ar kuru var aizskart Konvencijā noteikto tiesību izmantošanu, indivīdam pieejamās procesuālās garantijas ir īpaši nozīmīgas, nosakot, vai atbildētāja valsts, izveidodama tiesisko ietvaru, nav pārkāpusi savas rīcības brīvības robežas (sk. *Buckley pret Apvienoto Karalisti*, 1996. gada 25. septembra spriedums, *Reports* 1996 IV, 76. punkts, un iepriekš minēto spriedumu lietā *Connors pret Apvienoto Karalisti*, 83. punkts).

207. Izskatāmās lietas apstākļi norāda, ka romu bērnu izglītības shēmā nebija garantiju (skat.28.punktu iepriekš), ka, izmantojot savu rīcības brīvību izglītības jomā, valsts ņems vērā romu specifiskās vajadzības, kas viņiem rodas kā nelabvēlīgā situācijā esošas sabiedrības grupas locekļiem (skat., *mutatis mutandis*, *Buckley*, minēts iepriekš, 76.punkts; un *Connors*, minēts iepriekš, 84.punkts). Šīs shēmas rezultātā iesniedzēji tika ievietoti skolās bērniem ar garīgās veselības traucējumiem, kur mācību programma bija vienkāršota, salīdzinot ar parastajām skolām, un kur viņi bija nošķirti no pārējās sabiedrības bērniem. Rezultātā viņi ieguva izglītību, kas padziļināja viņu grūtības un liedza viņiem turpmāku attīstību, nerisīnot viņu patiesās problēmas un nepalīdzot viņiem integrēties parastajās skolās un attīstīt prasmes, kas atvieglotu viņu dzīvi sabiedrībā kopumā. Valdība ir netieši atzinusi, ka nodarbinātības problēmas speciālo skolu audzēkņiem ir vairāk ierobežotas.

208. Šajos apstākļos, atzīstot, ka Čehijas valdība ir veikusi pasākumus, lai romu bērni iegūtu izglītību, Tiesa neuzskata, ka atšķirības attieksmē pret romu bērniem un pārējo tautību bērniem ir objektīvi un saprātīgi pamatotas un ka pastāv saprātīga attiecība starp izmantotajiem līdzekļiem un sasniedzamo mērķi. Šajā sakarā Tiesa pieņem zināšanai, ka jaunā likumdošana ir likvidējusi speciālās skolas un paredz, ka bērni ar īpašām mācību vajadzībām, tai skaitā bērni no sociāli nelabvēlīgas vides, tiks skoloti parastajās skolās.

209. Tā kā ir atzīts, ka attiecīgā konkrētajā laikā spēkā esošā likumdošana nesamērīgi un negatīvi ietekmēja romu kopienas, Tiesa uzskata, ka iesniedzēji kā kopienas locekļi noteikti cieta no šādas diskriminējošas attieksmes. Tādēļ Tiesai nav nepieciešamības izskatīt atsevišķi katru individuālo gadījumu.

210. Tādējādi izskatāmajā lietā ir ticis pārkāpts Konvencijas 14. pants saistībā ar 1. protokola 2. pantu attiecībā uz katru iesniedzēju.

IV. KONVENCIJAS 41.PANTA PIEMĒROŠANA

211. Konvencijas 41.pants nosaka:

‘Ja Tiesa konstatē, ka ir noticis Konvencijas un tās protokolu pārkāpums, un ja attiecīgās Augstās Līgumslēdzējas puses iekšējie tiesību akti paredz tikai daļēju šā pārkāpuma seku atlīdzināšanu, Tiesa, ja nepieciešams, cietušajai pusei piešķir taisnīgu atlīdzību.’

A. Zaudējumi

212. Iesniedzējiem nebija prasību par materiālo zaudējumu piedziņu.

213. Viņi pieprasīja 22.000 EUR katram (kopsummā 396.000 EUR) par viņiem nodarīto nemantiska rakstura kaitējumu, tai skaitā par kaitējumu mācību, psiholoģiskā un emocionālā ziņā, kā arī kompensāciju par uztraukumu, frustrāciju un pazemojumu sakarā ar ievietošanu speciālajās skolās. Viņi uzsvēra, ka šī pārkāpuma sekas ir nopietnas un turpinās un tās iespaido visu viņu dzīvi.

214. Atsaucoties uz spriedumiem *Broniowsky pret Poliju* ([GC], Nr. 31443/96, 189. punkts, ECHR, 2004 – V) un *Hutten-Czapka pret Poliju* ([GC], Nr. 35014/97, 235.-237.p., ECHR 2006-...), iesniedzēji uzskata, ka viņu tiesību pārkāpums ‘nav atsevišķa incidenta izraisīts, ne arī skaidrojams ar īpašu notikumu pavērsienu viņu lietā; tā cēlonis ir valsts varas institūciju administratīvā un regulējošā rīcība, kas vērsta pret identificējamu pilsoņu slāni’. Šo apsvērumu dēļ viņu lietā ir nepieciešami pasākumi valsts līmenī, kas likvidētu jebkurus šķēršļus, kas traucē īstenot savas tiesības lielai cilvēku grupai, kam šī situācija nodarījusi kaitējumu, un garantētu atbilstīgu zaudējumu atlīdzinājumu.

215. Valdība paskaidroja, ka, īpaši saistībā ar psiholoģisko un morālo kaitējumu, tas ir saistīts ar atsevišķām individuālām sūdzībām saskaņā ar Konvencijas 3. pantu un 1. protokola 2. pantu, kuras Tiesa bija atzinusi par nepieņemamām ar tās 2005. gada 1. marta lēmumu. Tādēļ pēc Valdības domām nav saskatāma cēloniska saikne starp jebkādu Konvencijas pārkāpumu un pieprasīto atlīdzinājumu par nemateriālo kaitējumu. Valdība arī norādīja, ka iesniedzēju pieprasītā summa ir pārmērīgi liela un ka pati pārkāpuma atzīšana būtu pietiekoši taisnīga atlīdzība.

216. Tiesa atgādina, pirmkārt, ka saskaņā ar Konvencijas 46. pantu Augstās Līgumslēdzējas puses ir apņēmušās ievērot Tiesas galīgos spriedumus jebkurā

lietā, kurā tās ir strīda puse, bet izpildi uzrauga Ministru Komiteja. No tā cita starpā izriet, ka spriedums, kurā Tiesā konstatē pārkāpumu, uzliek atbildētājam valstij juridisku pienākumu nevis vienkārši samaksāt attiecīgajām personām summu, kas piešķirta taisnīgas kompensācijas veidā, bet arī Ministru Komitejas uzraudzībā izvēlēties vispārējus un/vai individuālus pasākumus, kas būtu veicami nacionālās likumdošanas jomā, lai novērstu konstatēto Konvencijas pārkāpumu un pēc iespējas efektīvāk labotu tā sekas. Tomēr atbildētājam valstij ir zināma rīcības brīvība izvēlēties līdzekļus, ar kādiem tā pildīs savu juridisko pienākumu saskaņā ar Konvencijas 46. pantu ar nosacījumu, ka šie līdzekļi ir savienojami ar Tiesas slēdzieniem lietā (*Broniowsky*, minēts iepriekš, 192. punkts; un *Čonka pret Beļģiju*, Nr. 51564/99, 89. punkts, ECHR 2002-I). Tiesa šajā sakarā norāda, ka izskatāmajā lietā apstrīdētie likumdošanas akti ir atcelti un ka Ministru Komiteja pirms neilga laika nosūtīja dalībvalstīm rekomendācijas par romu/čigānu bērnu izglītību (skat. iepriekš 54. un 55. punktu). Tādēļ tā neuzskata par pareizu atlikt šī jautājuma izskatīšanu.

217. Tiesa nevar izdarīt spekulācijas par tēmu, kā būtu risinājusies situācija, par kuru iesniegta sūdzība, ja iesniedzēji nebūtu tikuši ievietoti speciālajās skolās. Tomēr ir skaidrs, ka viņi ir cietuši morālu kaitējumu – īpaši sakarā ar frustrāciju un pazemojumu, kam viņi pakļauti netiešas diskriminācijas rezultātā – un šajā gadījumā ir par maz ar atzinumu, ka noticis Konvencijas pārkāpums. Taču summas, kuras pieprasījuši iesniedzēji, ir pārmērīgi lielas. Spriežot pēc taisnības, Tiesa novērtē nodarīto morālo kaitējumu 4.000 EUR apmērā katram iesniedzējam.

B. Tiesāšanās izdevumi

218. Iesniedzēji nav grozījuši savu sākotnējo prasību Palātai. Tādējādi tiesāšanās izdevumi neietver izdevumus, kas radušies saistībā ar tiesvedību Lielajā palātā.

Tiesa atzīmē, ka kopējā summa, kas tiek prasīta lūgumā, ko parakstījuši visu iesniedzēju pārstāvji, ir 10 737 EUR, kas ietver 2550 EUR (1750 GBP) *Lord Lester of Herne Hill, Q.C.*, honorāru un 8187 EUR par izdevumiem, kas radušies D. Strupekam saistībā ar tiesvedībām valstī un lietas izskatīšanu Palātā. Tomēr Lorda Lestera izrakstītais rēķins, kas pieņemts prasībai par taisnīgas atlīdzības noteikšanu, uzrāda viņa honorāru 11 750 GBP (jeb aptuveni 17 000 EUR) apmērā, kas ietver 1750 GBP pievienotās vērtības nodokli, par 45 stundām juridiska darba. Pārējie iesniedzēju pārstāvji *J. Goldston* un *European Centre for Roma Rights* nav lūguši atlīdzināt viņu izdevumus.

219. Valdība atzīmē, ka papildus sīkam viņa sniegto juridisko pakalpojumu sarakstam *Strupek* nav iesniedzis nekādus rēķinus, kas pierādītu, kas iesniedzēji patiešām viņam samaksājuši viņa apgalvotos izdevumus. Valdība nekomentēja nesakritību starp iesniedzēju formulēto prasību par taisnīgu atlīdzinājumu un Lorda Lestera iesniegto honorāra aprēķinu. Valdība arī atzīmēja, ka tikai daļa iesnieguma

bija tikusi atzīta par pieņemamu un turpināja tikt izskatīta Tiesā. Tādējādi valdība uzskata, ka iesniedzējiem ir piešķirama tikai saprātīga daļa (ne vairāk par 3000 EUR) no prasītajiem tiesāšanās izdevumiem.

220. Tiesa atgādina, ka tiesāšanās izdevumi ir atlīdzināmi vienīgi tiktāl, ciktāl tiem ir saistībā ar konstatēto pārkāpumu (*Beyeler pret Itāliju* (taisnīga atlīdzība) [GC], Nr. 33202/96, 27. punkts, 2002. gada 28. maijs). Šajā lietā tas ir tikai Konvencijas 14. panta saistībā ar 1. protokola 2. pantu pārkāpums. Tiesa atzīmē, ka Lords Lesters ir iesniedzis sīkus datus par viņa sniegtās palīdzības izmaksām, par kurām rēķini tika nosūtīti *European Centre for Roma Rights*, un ka Strupeks ir atšifrējis 172 stundas juridiska darba ar stundas likmi 40 EUR, kam jāpieskaita PVN ar 19% likmi.

Ņemot vērā visus būtiskos faktorus un Tiesas Reglamenta 60. panta 2. punktu, Tiesa visiem iesniedzējiem kopā piešķir 10 000 EUR par tiesāšanās izdevumiem.

C. Nokavējuma procenti

221. Tiesa nolemj, ka likumiskie procenti ir aprēķināmi pēc procentu likmes, kas atbilst Eiropas Centrālās bankas noteiktajai aizdevuma likmei, tai pieskaitot trīs procentu punktus

ŅEMOT VĒRĀ ŠOS MOTĪVUS, TIESA

1. *Noraida* vienbalsīgi Valdības sākotnējo iebildumu;
2. *Nolemj* ar trīspadsmit balsīm pret četrām, ka ir noticis Konvencijas 14. panta saistībā ar 1. protokola 2. pantu pārkāpums;
3. *Nolemj* ar trīspadsmit balsīm pret četrām, ka
 - (a) ka triju mēnešu laikā atbildētājai valstij ir jāsamaksā iesniedzējiem šāda atlīdzība, kā arī papildus jāsamaksā summa, kas varētu būt nepieciešama nodokļu segšanai:
 - (i) katram no astoņpadsmit iesniedzējiem 4000 EUR (četri tūkstoši EUR), kas konvertējami atbildētājas valsts valūtā pēc maiņas kursa samaksas dienā;
 - (ii) visiem iesniedzējiem kopā – 10 000 EUR (desmit tūkstoši EUR) par tiesāšanās izdevumiem, kas konvertējami atbildētājas valsts valūtā pēc maiņas kursa samaksas dienā;
 - (b) par laika posmu no iepriekšminētā triju mēnešu termiņa beigām līdz samaksas veikšanai šī summa tiks paaugstināta par vienkāršo procentu likmi, kas vienāda ar

Eiropas Centrālās bankas noteikto aizdevuma procentu likmi šajā laika periodā, tai pieskaitot trīs procentu punktus

4. *Noraida* vienbalsīgi iesniedzēju prasību par taisnīgas atlīdzības noteikšanu pārējā daļā.

Taisīts angļu un franču valodā un pasludināts atklātā tiesas sēdē Cilvēktiesību ēkā Strasūrā 2007. gada 13. novembrī.

Michael O'BOYLE
Sekretāra palīgs

Nicolas Bratza
Priekšsēdētājs

Šim spriedumam saskaņā ar Konvencijas 45. panta 2. punktu un reglamenta 74. panta 2. punktu pievienoti tiesnešu Zupančiča, Jungvirta, Borrego Borrego un Šikutas atšķirīgie viedokļi.

TIESNEŠA ZUPANČIČA ATŠĶIRĪGAIS VIEDOKLIS

Es pilnībā pievienojos tiesneša Karela Jungvirta (*Karel Jungwiert*) visaptverošajam atšķirīgajam viedoklim, un vēlos tikai piebilst sekojošo.

Kā tieši norādīja vairākums 198. un 205. punktā, un netieši norādīts daudzviet spriedumā, Čehijas Republika ir vienīgā līgumslēdzēja valsts, kas ir reāli risinājusi romu bērnu speciālās izglītības problēmas. Tādēļ uz absurda robežas ir konstatējums, ka Čehijas Republika ir pārkāpusi nediskriminācijas principus. Citiem vārdiem, šis 'pārkāpums' nebūtu noticis, ja atbildētāja valsts būtu mierīgi ignorējusi šo problēmu.

Nekāda politiski motivēta argumentācija nevar noslēpt acīmredzamo faktu, ka Tiesu šajā gadījumā ir vadījuši slēpti motīvi, kuriem ir maz sakara ar romu bērnu izglītību Čehijas Republikā.

Nākotne rādīs, kādiem nolūkiem kalpos šis precedents.

TIESNEŠA JUNGVRTA (*JUNGWIERT*) ATŠĶIRĪGAIS VIEDOKLIS (*Tulkojums*)

1. Es kategoriski nepiekrītu vairākuma atzinumam šajā lietā, ka ir pārkāpts Konvencijas 14. pants saistībā ar 1. protokola 2. pantu.

Ja es zināmā mērā varētu piekrist attiecīgo 14. panta principu formulējumam spriedumā, tad man nav pieņemams veids, kādā vairākums tiesnešu ir piemērojuši šos principus izskatāmajā lietā.

2. Pirms es konkrēti nosaucu visus punktus, kuriem es nepiekrītu, es vēlētos paskatīties uz šo spriedumu plašākā perspektīvā.

Tas ir jauns pavērsiens Tiesas praksē, jo tajā mēģināts kritiski izvērtēt visu vienas valsts izglītības sistēmu.

Lai cik autoritatīvi būtu precedenti, kas minēti sprieduma 175.-181. punktā, praksē tiem ir maz kopīga ar izskatāmo lietu, varbūt izņemot faktu, ka lielākajā daļā lietu iesniedzēji ir romi (piemēram, *Nachova* un *Buckley* citu starpā).

3. Manuprāt, lai korekti piemērotu principus, ir jābūt pamatīgām zināšanām par faktiem un lietas apstākļiem, pirmām kārtām, par vēsturisko kontekstu un situāciju citās Eiropas valstīs.

Kas attiecas uz vēsturisko kontekstu, spriedumā minētie dati (14.-16. punkts) sniedz neprecīzu, neadekvātu un ļoti vispārīgu informāciju.

Spriedumā minētie fakti neļauj salīdzināt romu kopienas Eiropā attiecībā uz cita starpā tādiem jautājumiem kā demogrāfiskā attīstība vai skolas apmeklētības līmenis.

4. Es mēģināšu kaut kādā mērā aizpildīt šo informācijas trūkumu.

Man laikam jāsāk ar to briesmīgo patiesību, ka, ciktāl runa ir par tagadējās Čehijas teritoriju, mēs šeit nerunājam par nacistu 'mēģinājumu' iznīcināt romus (skat. 13. punktu), bet par viņu gandrīz totālu likvidāciju. No gandrīz 7000 romu, kas³ valstī dzīvoja kara sākumā, izdzīvoja nepilni 600.

Situācija ir tādēļ stipri atšķirīga no citu valstu situācijas: Čehijas romus, lielāko daļu no kuriem iznīcināja, sākot ar 1945. gadu nomainīja vairāki jaunpienācēju viļņi, kas nāca desmitiem tūkstošos, galvenokārt no Slovākijas, Ungārijas un Rumānijas. Vairākums šo jauno iedzīvotāju bija ne tikai analfabēti, bet arī izrauti ar visām saknēm un nerunāja čehiski. Šāda situācija nav attiecināma uz citām valstīm, kuru teritorijā romi ir principā dzīvojuši gadu desmitiem un pat gadsimtiem un ir zināmā mērā iejutušies vidē un valodā.

Nobeidzot šo ieskatu vēsturiskajā un demogrāfiskajā kontekstā, vēlos sniegt sekojošu salīdzinājumu, kas palīdzēs izskaidrot problēmas mērogu un sarežģītību.

Aplēses par romu iedzīvotāju skaitu noteiktās Eiropas valstīs ir uzrādījušas sekojošus minimālus un maksimālus skaitļus (protams, aptuvenus):

Vācija 11.000-140.000 uz 80.000.000 iedzīvotāju

Francija 300.000-400.000 uz 60.000.000 iedz.

Itālija 90.000-120.000 uz 60.000.000 iedz.

³ A. Frazer (*M. Miklušáková*), *The Gypsies (Cikáni)*, Prague 2002, p. 275

Apvienotā
 Karaliste 100.000-150.000 uz 60.000.000 iedz.
 Polija 35.000-45.000 uz 38.000.000 iedz.
 Portugāle 40.000-50.000 uz 10.000.000 iedz.
 Beļģija 25.000-35.000 uz 10.000.000 iedz.
 Čehijas
 Republika 200.000-250.000 uz 10.000.000 iedz.⁴⁵

Šie skaitļi pārlicinoši parāda, kāda mēroga problēma ir jārisina Čehijas Republikai izglītības jomā.

5. Ir jāuzdod vēl viens svarīgs jautājums – kāda ir situācija Eiropā un kādi minimālie standarti ir jāievēro?

Jautājums par romu bērnu skološanu un izglītību ir jau gandrīz 30 gadus bijis analīzes objekts, un pēc Eiropas Padomes iniciatīvas tapuši Eiropas Komisijas un citu institūciju priekšlikumi.

Spridumā vairāk nekā 25 lappušu (54.-107. punkts) garumā citēti Eiropas Padomes teksti, Kopienas tiesības un prakse, ANO materiāli un citi avoti.

Tomēr lielākā daļa rekomendāciju, ziņojumu un citu citēto dokumentu ir diezgan izplūduši, lielā mērā teorētiski un, galvenais, tie visi publicēti **pēc** laikposma (1996.-1999. gads), par kuru ir runa izskatāmajā sūdzībā.

Tādēļ es vēlētos citēt augstāk minēto autoru, kura viedoklim es piekrītu. Savā grāmatā *Romi Eiropā* J.-P.Liégeois uzsver:

‘Mums jāizvairās pārāk bieži lietot nenoteiktus jēdzienus (‘emancipācija’, ‘autonomija’, ‘integrācija’, ‘iekļaušana’, u.t.t.), kuri maskē realitāti, kuri izsaka lietas abstraktos terminos un kuriem nav funkcionālas vērtības...

...amatpersonas nereti formulē sarežģītus jautājumus un pieprasa tūlītējas atbildes, taču šāda pieeja noved vienīgi pie tukšiem solījumiem vai paredzamām atbildēm, kas uz kādu laiku nomierina elektorātu vai liberālo sirdsapziņu.’⁶

Šajā sakarībā vienīgā rezolūcija par šo tēmu, kas ir konkrēta un precīza –nopietns teksts ar vēsturisku vērtību – ir **Padomes un Izglītības ministru sanāksmes Padomes ietvaros 1989.gada 22.maijā pieņemtā Rezolūcija par skolām romu un klejotāju bērniem**⁷.

6.Diemžēl man par lielu pārsteigumu šis būtiskais dokuments nav atrodams Lielās palātas spriedumā citēto dokumentu sarakstā.

Tādēļ es gribētu citēt dažas rindkopas no šīs rezolūcijas:

⁴ P. Liégeois ; *Roms en Europe ; Éditions du Conseil de l'Europe 2007, p. 31.*

⁵ Tomēr 1991. gada 3. marta tautas skaitīšanā Čehijas Republikā tikai 32 903 cilvēki apgalvoja, ka ir romi (*Statistical Yearbook of the Czech Republic 1993, Prague 1993, p. 142*)

⁶ J.-P. Liégeois ; *Roms en Europe ; Éditions du Conseil de l'Europe 2007, pp.274.-275.*

⁷ *Official Journal of the European Communities C 153* , 21.06.1989., pp. 3 – 4.

‘Padomes un izglītības ministru sanāksme Padomes ietvaros,

...

Uzskatot, ka pašreizējā situācija ir kopumā satraucoša, īpaši izglītības jomā, **ka tikai 30 līdz 40% čigānu vai klejotāju bērnu kaut cik regulāri apmeklē skolu, ka puse no viņiem nekad nav gājuši skolā** [izcēlums mans], ka tikai neliela daļa apmeklē vidusskolu vai mācās tālāk, ka mācību prasmju līmenis, jo īpaši lasīšana un rakstīšana, neatbilst paredzētajam mācību ilgumam, un ka analfabētisma īpatsvars pieaugušo vidū nereti pārsniedz 50% un dažās vietās 80% un vairāk,

Ņemot vērā, ka runa ir par vairāk nekā 500.000 bērnu un ka šis skaitlis nemitīgi mainās uz augšu, jo čigānu un klejotāju kopienās ir liels jauniešu skaits un puse no viņiem ir jaunāki par 16 gadiem,

Ņemot vērā, ka skološana, īpaši nodrošinot iespējas pielāgoties mainīgajai videi un iegūt personīgu un profesionālu autonomiju, ir galvenais faktors čigānu un klejotāju kopienu kultūras, sociālajā un ekonomiskajā nākotnē, ka vecāki apzinās šo faktu un viņu vēlme skolot savus bērnus kļūst lielāka,

...

7. Apbrīnojami! Tajās divpadsmit valstīs, kas veidoja Eiropas Savienību 1989. gadā, ir atzīts, ka 250.000 līdz 300.000 bērnu nekad nav gājuši skolā.

Kopš tā laika nenoliedzami šī tendence apstiprina diagnozi. Romu kopiena skaitliskā izteiksmē (pēc tā paša avota) ir 400.000 Slovēnijā, 600.000 Ungārijā, 750.000 Bulgārijā un 2.100.000 Rumānijā. Kopumā Eiropā ir vairāk nekā 4.000.000 romu bērnu, **un vairāk nekā 2.000.000, visticamāk, nekad savas dzīves laikā neapmeklē skolu.**

8. Es esmu stingri nolēmis paziņot šo briesmīgo un lielā mērā slēpto patiesību atklātībai, jo uzskatu, ka tas ir kaunpilns fakts, ka 21. gadsimtā Eiropā iespējama šāda situācija. Kādēļ visu šo laiku ir bijis šis satraucošais klusums?

9. Statistikas dati par bijušo Čehoslovāciju norāda, ka 1960. gadā aptuveni 30% romu neapmeklēja skolu. Šis rādītājs ir kļuvis zemāks un 1970. gadā tas sastādīja tikai 10%.

Ja salīdzina Čehijas Republikas datus par jaundzimušajiem un tiem, kas apmeklē skolu, redzams, ka skolu apmeklētība 20 gadus vēlāk ir gandrīz 100%.⁸

10. Tomēr šajā nožēlojamajā situācijā atrodas cilvēki, kuri uzskata par pareizu vērst kritiku pret Čehijas Republiku, vienu no nedaudzajām Eiropas valstīm, kur praktiski visi bērni, ieskaitot romus, apmeklē skolu.

1989./1990. mācību gadā uz 58 889 skolēniem bija 7957 skolotāji, bet 1992./1993. gadā uz 48 394 skolēniem bija 8325 skolotāji⁹, **tātad viens skolotājs uz katriem septiņiem skolēniem.**

⁸ Statistical Yearbook of the Czech Republic 1993, Prague 1993, pp. 88 un 302.

⁹ Statistical Yearbook of the Czech Republic 1993, Prague 1993, p. 307.

11. Gadiem ilgi Eiropas valstīm bija raksturīgs divains sasniegumu un projektu kokteilis, kurā panākumi mijās ar neveiksmēm. Problēma skar daudzu valstu izglītības sistēmu, ne tikai speciālās skolas.¹⁰

Čehijas Republika izvēlējās attīstīt sistēmu, kas pirmo reizi tika izveidota 1925. gadā (sk. sprieduma 15. punktu), un to uzlabot, attiecībā uz ieviešanu speciālajās skolās paredzot šādas procesuālas garantijas(20. un 21. punkts):

- vecāku piekrišana,
- mācību psiholoģijas centru rekomendācijas,
- pārsūdzības iespējas,
- iespēja pāriet atpakaļ uz parasto pamatskolu no speciālās skolas.

Savā veidā Čehijas Republika ir šādi iedibinājusi izglītības sistēmu, kas nav egalitāra. Tomēr šim neegalitārisma ir pozitīvs mērķis: panākt, ka bērni apmeklē skolu, lai viņi dzīvī gūtu panākumus, panākt to ar pozitīvu diskrimināciju par labu iedzīvotājiem, kas atrodas nelabvēlīgā situācijā.

Neskatoties uz to, vairākums uzskata par pareizu nepiekrīst, ka atšķirīga attieksme pret romu un pārējo tautību bērniem kalpo leģitīmam mērķim pielāgot izglītības sistēmu minētās iedzīvotāju grupas vajadzībām un ka pastāv saprātīga korelācija starp izmantoto līdzekli un plānoto mērķi (skat.sprieduma 208. punktu).

Neviens nav formulējis sekojošu viedokli labāk par Šopenhaueru, kurš pirmais to izteica:

‘ Šī divainā nosliece apmierināties ar vārdiem vairāk nekā jebkas cits sekmē kļūdu turpināšanos, jo, paļaudamies uz vārdiem un frāzēm, kas saņemti no iepriekšējām paaudzēm, katrs pārliecināti palaiž garām neskaidrības un problēmas’¹¹.

12. Es piekrītu, ka, lai gan daudz kas ir darīts, lai palīdzētu noteiktām skolēnu kategorijām apgūt pamatzināšanas, situācija ar romu bērnu skološanu Čehijas Republikā nebūt nav ideāla un tur ir daudz kas uzlabojams.

Un tomēr rūpīgāka iepazīšanās ar situāciju vedina uzdot vienu jautājumu: kura no Eiropas valstīm ir izdarījusi vairāk vai vismaz tikpat daudz šajā jomā? Manuprāt, prasīt vairāk, prasīt tūlītēju un nekļūdīgu risinājumu nozīmē prasīt pārāk daudz vai pat prasīt neiespējamo, katrā ziņā attiecībā uz izskatāmo laikposmu, kurš sākās tikai dažus gadus pēc komunistu režīma krišanas.

13. Es uzskatu, ka ir svarīgi gan analīzēs, gan visos izvērtējumos un slēdzienos nošķirt vēlamo no reāli iespējamā.

¹⁰ Publiskās debatēs, kas pašlaik notiek Francijā, atzīmēts, ka „40% skolēnu, kas iestājas pirmajā klasē, nav pamatzināšanu. Ceturtās klases beigās 150.000 jauniešu izkrīt no sistēmas, neapguvuši nevienu priekšmetu (Redakcijas sleja, ‘Figaro’, 2007. gada 4. septembris. Šis pats laikraksts ziņo 2007. gada 7. septembra rakstā, ka „saskaņā ar Izglītības departamenta datiem 40% pamatskolas skolēnu – kopā 300.000 skolēnu - aiziet katru gadu nesekmības vai lielu grūtību dēļ.

¹¹ A. Schopenhauer ; *Le monde comme volonté et comme représentation, Quadrige, Paris 2004, p. 833.*

Šis noteikums būtu piemērojams gan tiesību jomā kopumā, gan konkrēti izskatāmajā lietā. Pēc iesniedzēju teiktā netika veikti nekādi pasākumi, kas dotu iespēju romu bērniem pārvarēt viņu kultūras un lingvistiskās grūtības testos (skat. 40. punktu).

Tomēr tas tikai lieku reizi parāda reālisma trūkumu. Manuprāt, tā būtu ilūzija domāt, ka situācija, kas turpinājusies gadu desmitiem vai pat gadsimtiem ilgi, var izmainīties nākošajā dienā, ar dažu likuma normu ieviešanu. Protams, ja mērķis nav pilnīgi atteikties no testiem vai laupīt tiem jebkādu jēgu.

14. Tāpat nebūtu jāaizmirst, ka katra skolu sistēma ir saistīta ne tikai ar mācīšanu, bet arī ar vērtēšanas, diferenciacijas, konkurences un atlasēšanas procesu. Šis dzīves fakts tiek bieži diskutēts saistībā ar franču izglītības sistēmu. Francijas Republikas Prezidents 2007. gada 4. septembrā vēstulē skolu darbiniekiem ieviesa atlasēšanas procesa jēdzienu zemākās un augstākās pakāpes vidējā izglītībā:

‘Nevienam nebūtu jāuzsāk mācības pirmajā [augstākās pakāpes vidusskolas] klasē, ja viņš nav parādījis, ka spēj sekot mācībām zemākās pakāpes vidusskolā. Nevienam nebūtu jāamcās piektajā klasē, ja viņš nav parādījis, ka spēj sekot mācībām augstākās pakāpes vidusskolā.’

15. Es uzskatu, ka tiesnešu vairākuma slēdzieni (skat. 205.-210. punktu) ir visai pretrunīgi. Viņi atzīst, ka grūtības romu bērnu skološanā pastāv ne tikai Čehijas Republikā, bet arī citās Eiropas valstīs.

Kvalificēt **pilnīgu skolas izglītības trūkumu pusei romu bērnu** (skat. 6. un 7. punktu augstāk) vairākās valstīs kā ‘grūtības’ ir lielisks eifēmisms. Lai varētu izskaidrot šo neloģisko pieeju, vairākums ar gandarījumu konstatē, ka atšķirībā no dažām valstīm Čehijas Republika ir izvēlējusies problēmas risināšanas ceļu (skat. sprieduma 205. punktu).

Atliek secināt, ka labāk un mazāk riskanti ir nedarīt neko un atstāt visu kā citur, citiem vārdiem, nemēģināt aktīvi risināt problēmas, ar kurām saskaras romu kopienas liela daļa.

16. Uzskatu, ka šāda abstrakta, teorētiska prātošana padara vairākuma izdarītos secinājumus pilnīgi nepieņemamus.

TIESNEŠA BORREGO BORREGO ATŠĶIRĪGAIS VIEDOKLIS

1. Esmu visai sarūgtināts par spriedumu šajā lietā.

2. 2002. gadā tiesnesis *Bonello* izteicās, ka ‘viņu īpaši satrauc fakts, ka piecdesmit gadu neatlaidīgas tiesvedības rezultātā Tiesa līdz šim laikam nav konstatējusi nevienu ... 2. vai 3. panta [garantēto] tiesību pārkāpumu, kas būtu izdarīts...cietušā

rases piederības dēļ.’ (*Anguelova pret Bulgāriju*, 2002. gada 13. jūnija spriedums, Nr. 38361/97, atšķirīgais viedoklis). Piekrītot tiesneša *Bonello* kritikai, ka pirms pieciem gadiem fakts, ka netika konstatēts neviens rasu diskriminācijas gadījums attiecībā uz Konvencijas pamattiesībām, bija satraucošs, spriedums izskatāmajā lietā ir licis Tiesai uzņemt kosmisku ātrumu. Lielā palāta savā spriedumā ir uzvedusies kā Pirmās formulas automašīna, milzīgā ātrumā ielidojot jaunajā un sarežģītajā izglītības lauciņā un šādā veidā neizbēgami novirzoties no Tiesas tradicionālā kursa.

3. Es uzskatu, ka Otrā departamenta 2006. gada 17. februāra spriedums šajā lietā bija pārliecinošs un gudrs, kā arī labs Tiesas prakses paraugs. Diemžēl nevaru to pašu teikt par Lielās palātas spriedumu. (Palātas spriedums izklāstīts uz 17 lappusēm, bet Lielajai palātai vajadzēja 78 lappuses, ar ko tā tikai parādīja, ka sprieduma garums nav tieši proporcionāls tā kvalitātei).

Es pievērsīšos tikai diviem punktiem.

4. Pieeja:

Atzīmējot vairāku organizāciju bažas par romu situācijas realitātēm, Palāta sprieda: *‘Tiesa tomēr norāda, ka tās loma atšķiras no iepriekšminēto organizāciju lomām un ka, tāpat kā Čehijas Republikas Konstitucionālajai tiesai, tās uzdevums nav izvērtēt vispārējo sociālo kontekstu. Tās vienīgais uzdevums izskatāmajā lietā ir izskatīt individuālus iesniegumus...’* (45. punkts).

5. Taču Lielā palāta rīkojas diametrāli pretēji. Atšķirībā no citu tiesu prakses viss Lielās palātas spriedums veltīts kopējā sociālā konteksta izvērtēšanai – no pirmās lappuses (‘vēsturisks ieskats’) līdz pēdējam punktam, ieskaitot pārskatu ‘Eiropas Padomes avoti’ (14 lappuses), ‘Kopienas tiesības un prakse’ (5 lappuses), ANO materiāli (7 lappuses) un ‘Citi avoti’ (3 lappuses, kuras dīvainā kārtā, izņemot atsauci uz Eiropas Uzraudzības centru, ir ņemti vienīgi no angļu-amerikāņu sistēmas, proti, Lordu Palātas un ASV Augstākās tiesas). Tādējādi, citējot vienu vienīgu piemēru, Tiesa apgalvo 182. punkta sākumā: *‘Tiesa uzskata, ka savas vētrainās pagātnes un nemitīgas dzīvesvietas maiņas dēļ romi ir kļuvuši par īpašu nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošu un neaizsargātu minoritāti.’* Vai tas ir Tiesas uzdevums?

6. Sekojot nospraustajam kursam, kas, manuprāt, nepiedien tiesai, Lielā palāta 209. punktā, konstatējusi diskriminējošu atšķirīgu attieksmi pret romu un pārējo iedzīvotāju bērniem, saka sekojošo: *‘... tā kā ir atzīts, ka attiecīgā konkrētajā laikā spēkā esošā likumdošana nesamērīgi un negatīvi ietekmēja romu kopienu, Tiesa uzskata, ka iesniedzēji kā kopienas locekļi noteikti cieta no šādas diskriminējošas attieksmes. Tādēļ Tiesai nav nepieciešamības izskatīt atsevišķi katru individuālo gadījumu.’*

7. Tātad tā ir Tiesas jaunā loma: kļūt par otru ECRI (Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību) un atteikties no individuālu sūdzību, piemēram, iesniedzēju Nr. 9,

10, 11, 16 un 17 sūdzību izskatīšanas, kas ir pilnīgā pretrunā ar procedūru, kuru izmantoja Palāta sava sprieduma 49. un 50. punktā.

8. 2007. gada 17. janvāra sēdē bērnu iesniedzēju (no Ostravas) pārstāvji (no Londonas un Ņujorkas) savos mutiskajos paskaidrojumos aprobežojās ar izklāstu par diskrimināciju, kurai, pēc viņu teiktā, tiekot pakļauti romi Eiropā.

9. Neviens no bērniem iesniedzējiem vai nepilngadīgo iesniedzēju vecākiem nepiedalījās sēdē. Par iesniedzēju un viņu vecāku individuālajiem apstākļiem nebija runas. Tā kā Tiesas reglamenta 36. panta 4. punkts paredz, ka pārstāvji darbojas iesniedzēju vārdā, es uzdevu vienkāršu jautājumu abiem britu un amerikāņu pārstāvjiem – vai viņi ir tikušies ar nepilngadīgajiem iesniedzējiem un/vai viņu vecākiem? Atbildi es tā arī nesaņēmu.

10. Man joprojām rodas iespaids, ka Lielās palātas sēžu zāle ir pārvērtusies par zilonkaula torni, kas ir atrauts no nepilngadīgo iesniedzēju un viņu vecāku dzīves un problēmām, par vietu, kur klātesošie var demonstrēt savu pārkumu pār tiem, kuru nav klāt.

11. Romu vecāki un viņu bērnu izglītība:

Par bērnu izglītību Palātas spriedumā teikts: *‘Tiesa norāda, ka tā ir dabiska vecāku atbildība rūpēties par to, ka viņu bērni iegūst izglītību...’* (51. punkts). Izanalizējusi faktus, Palāta nosprieda, ka Konvencijas 14.pants saistībā ar 1. protokola 2. pantu nav pārkāpts.

12. Uzskatu, ka nostāja, kādu ieņēma Lielā palāta attiecībā uz nepilngadīgo iesniedzēju vecākiem, ir ārkārtīgi satraucoša, un, tā kā tā skar visus romu vecākus, tā ir, godīgi sakot, nepieņemama. Tā ir nopietna novirze no normas un atspoguļo pārkuma apziņu, kurai nebūtu vieta cilvēktiesību tiesā un kura iedragā romu vecāku pašcieņu.

13. Lielā palāta sāk ar to, ka apšaubā romu vecāku spēju veikt savus vecāku pienākumus. Spriedumā teikts: *‘Tiesu nepārlicina arguments, ka romu bērnu vecāki, kuri bija nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošas kopienas locekļi un bieži mazizglītoti, būtu spējuši izvērtēt visus situācijas aspektus un savas piekrišanas sekas.’* (203. punkts) Šādi apgalvojumi ir pārmērīgi skarbi, nevajadzīgi un, galvenais, nepamatoti.

14. Tālāk Lielā palāta turpina izvērst savu negatīvo vērtējumu par romu vecākiem: *‘Lielā palāta uzskata, ka, pat ja pieņemtu, ka 202. punktā minētie nosacījumi bija izpildīti, atteikšanos no tiesībām netikt diskriminētam nevar pieņemt, jo tas ir pretrunā būtiskām sabiedrības interesēm ...’* (204. punkts).

Tas manī izraisa sevišķas bažas. Lielā palāta apgalvo, ka **visi** romu bērnu vecāki, ‘pat ja pieņemtu’, ka viņi ir spējīgi sniegt informētu piekrišanu, nav spējīgi izvēlēties saviem bērniem skolu. Šāda nostāja var novest pie šausminošām sekām, ar kurām mēs esam labi pazīstami, kad bērni tiek ‘atņemti’ vecākiem, ja tie pieder

pie īpašas sociālās grupas tāpēc, ka cilvēki, 'labu nodomu vadīti', uzskata par nepieciešamu uzspiest savu dzīves redzējumu visiem. Tas ir piemērs bēdīgajai cilvēces tradīcijai apkarot rasismu ar rasismu.

16. Kāds cinisms: nepilngadīgo iesniedzēju vecāki nav kvalificēti audzināt savus bērnus, taču viņi ir pietiekoši kvalificēti, lai pilnvarotu britu un ziemeļamerikāņu pārstāvjus, kurus viņi pat nepazīst!

17. Es pilnībā piekrītu savu kolēģu atšķirīgajiem viedokļiem, zem kuriem es varu droši parakstīties.

18. Jebkura Eiropas Cilvēktiesību tiesas novirze no tas tiesu institūcijas lomas ved pie haosa un var radīt Eiropai tikai negatīvas sekas. Novirzīšanās no normas šajā spriedumā ir būtiska, un tas fakts, ka visi romu vecāki tiek uzskatīti par nespējīgiem audzināt savus bērnus, ir manā izpratnē aizvainojošs. Tādēļ es nostājos blakus aizvainotajiem un paziņoju: '*Jsem český Rom*' (Es esmu čehu roms).

TIESNEŠA ŠIKUTAS (ŠIKUTA) ATŠĶIRĪGAIS VIEDOKLIS

Man ļoti žēl, bet es nevaru piekrist vairākuma viedoklim, saskaņā ar kuru izskatāmajā lietā ir konstatēts Konvencijas 14. panta saistībā ar 1. protokola 2. pantu pārkāpums. Vēlos īsi paskaidrot mana lēmuma galvenos iemeslus.

Vispārīgi runājot, es piekrītu, ka romu situācija Centrālajā un Austrumeiropā ir ļoti sarežģīta, tā nav viegla vai vienkārša, un tā prasa visu galveno dalībnieku, īpaši valdību, darbu. Tomēr šī situācija ir attīstījusies gadu simtos un to ietekmējuši dažādi vēsturiski, politiski, ekonomiski, kultūras un citi faktori. Valdībām ir jāuzņemas vadošā, aktīvā loma šajā procesā, tādēļ tām ir jāpieņem attiecīgu pasākumu un projektu komplekss, lai labotu situāciju. No šīs perspektīvas uz romu jautājumu jāraugās kā uz pastāvīgi aktuālu un mainīgu problēmu.

Tiesas prakse¹² skaidri nosaka, ka atšķirīga attieksme pret personām, kuras atrodas 'citādi līdzīgā situācijā', neveido diskrimināciju, kas ir pretrunā ar 14. pantu, ja tai ir objektīvs un saprātīgs pamatojums; respektīvi, gadījumos, kad var pierādīt, ka tā kalpo 'leģitīmam mērķim' un ka izmantojamie līdzekļi ir saprātīgi samērojami ar paredzēto mērķi. Pamatojuma patiesums ir pārbaudāms, izvērtējot īstenošanas līdzekļus un izskatāmo pasākumu ietekmi, ņemot vērā principus, kas ir piemērojami demokrātiskā sabiedrībā.

Izvērtējot, vai un cik lielā mērā atšķirības 'citādi līdzīgās situācijās' attaisno atšķirīgo attieksmi, Tiesa ir atzinusi līgumslēdzējām valstīm zināmu rīcības

¹² Piemēram, *Willis* pret Apvienoto Karalisti, Nr. 36042/97, 48. punkts, CEDH 2002-IV

brīvību¹³. Tas, ka valdība nolēma īstenot uzdevumu nodrošināt visiem bērniem obligāto pamatizglītību, pilnīgi iekļaujas viņu rīcības brīvības robežās.

Speciālās skolas tika izveidotas bērniem ar īpašām mācību grūtībām un īpašām mācību vajadzībām, pildot valdības uzdevumu nodrošināt visiem bērniem pamatizglītību, kas bija pilnīgi obligāta. Speciālo skolu izveidošana ir jāuztver kā vēl viens solis augšminētajā procesā, kura gala mērķis ir panākt normālu, vai vismaz labāku situāciju izglītībā. Speciālās izglītības ieviešana, lai arī nav ideāls risinājums, ir vērtējama kā pozitīva valdības rīcība, kas vērsta uz to, lai palīdzētu bērniem ar speciālām mācību vajadzībām pārvarēt viņu atšķirīgo gatavības un zināšanu līmeni, dodot viņiem iespēju sekmīgi izpildīt prasības, ko uzliek esošā skolu sistēma parastajās skolās.

Tādējādi redzams ka visumā pastāvēja objektīvs un saprātīgs pamatojums atšķirīgi izturēties pret parastajās un speciālajās skolās ievietotajiem bērniem, kas tur ievietoti, pamatojoties uz objektīvu psiholoģisko testu rezultātiem, kas notikuši kvalificētu profesionāļu vadībā, kuri varēja izvēlēties piemērotas metodes. Es piekrītu, ka attieksme pret bērniem, kas apmeklēja parastās skolas, un bērniem, kas apmeklēja speciālās skolas, bija atšķirīga. Taču tajā pat laikā abu veidu skolas – kā parastās, tā speciālās – attiecīgajā laikā bija pieejamas – un tās arī reāli apmeklēja – abu kategoriju bērniem – romu bērniem un citiem bērniem.

Tādējādi vienīgais izšķirošais kritērijs, izlemjot, kuriem bērniem rekomendēt kura veida skolu, bija psiholoģiskā testa rezultāts, un šo testu bija izstrādājuši eksperti, kas ir kvalificēti profesionāļi un kuru profesionālismu neviena no pusēm neapstrīdēja. Atšķirību attieksmē pret bērniem, kuri apmeklēja viena vai otra veida skolu (parasto vai speciālo), noteica vienkārši dažāda veida attiecīgo bērnu intelektuālo spēju līmenis un viņu atšķirīgā sagatavotība un gatavība izpildīt visas parastajās skolās pastāvošās skolu sistēmas prasības.

Tādēļ izolēti statistikas dati, īpaši no atsevišķi ņemta valsts reģiona, paši par sevi neļauj izdarīt secinājumu, ka iesniedzēju ievietošana speciālajās skolās ir rasu aizspriedumu sekas tāpēc, ka, piemēram, speciālās skolas vienlaicīgi apmeklēja gan romi, gan pārējo tautību bērni. Ar statistikas datiem nepietiek, lai atzītu, ka kāda prakse ir diskriminējoša (*Hugh Jordan pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 24746, 154. punkts). Tas, ka romi apmeklēja parastās skolas, pierāda, ka bija citi atlases kritēriji, nevis rase vai etniskā izcelsme. Arī fakts, ka daži no iesniedzējiem tika pārcelti uz parastajām skolām, pierāda, ka situācija nebija neatgriezeniska.

Jāatzīmē arī tas, ka speciālajās skolās ievietoto bērnu vecāki piekrita bērnu ievietošanai skolā, bet daži no viņiem faktiski bija lūguši atbildīgās iestādes ievietot tajās viņu bērnus. Šāda bērnu vecāku pozitīva rīcība liecina, ka viņi bija pietiekoši labi informēti par šādu skolu esamību un par to lomu izglītības

¹³ *Gaygusuz* pret Austriju, 1996. gada 16. septembra spriedums, *Recueil des arrêts et décisions* 1996 IV, 42. punkts.

sistēmā. Man nav šaubu, ka visumā profesionālis spēj pieņemt kompetentāku lēmumu par nepilngadīga bērna izglītību nekā viņa vecāki. Jebkurā gadījumā, ja būtu bijušas šaubas par to, ka vecāku lēmums ievietot viņu bērnu speciālā skolā ir ‘bērna labākajās interesēs’, Ostravas Labklājības departamenta Bērnu lietu nodaļa, kurai ir gan pilnvaras, gan pienākums vērsties bāriņtiesā, lai tā izvērtētu bērna labākās intereses, būtu iejaukusies. Taču tas nenotika, jo ne Labklājības departaments, ne nepilngadīgo vecāki nevērsās bāriņtiesā, kuras kompetencē bija risināt šo lietu.

Pēc visa teiktā es esmu nonācis pie secinājuma, ka *atšķirīgā attieksme bija*, no vienas puses, starp bērniem, kuri apmeklēja parastās skolas, un bērniem, kuri apmeklēja speciālās skolas, no otras puses, neatkarīgi no tā, vai tie bija vai nebija romi. Šādai atšķirīgai attieksmei bija objektīvs un saprātīgs pamatojums, kā arī leģitīms mērķis – garantēt visiem bērniem obligāto izglītību.

Bet man ir vēl viens secinājums: *nebija atšķirīgas attieksmes* pret bērniem, kas apmeklēja vienu un to pašu skolu, kurā bērni (romi un citi bērni) tiek uzskatīti par ‘*personām, kas atrodas citādi līdzīgās situācijās.*’ Es nevarēju atrast nekādu juridisku vai faktisku pamatojumu, lai izdarītu secinājumu, ka romu bērni, kuri apmeklē speciālās skolas, tiek pakļauti mazāk labvēlīgai attieksmei, nekā šīs pašas skolas citu tautību bērni. Nav pieņemams secinājums, ka tikai romi, kuri apmeklē speciālās skolas, tiek diskriminēti salīdzinājumā ar pārējo iedzīvotāju bērniem (vai visiem bērniem), kuri apmeklē parastās skolas, jo šīs divas bērnu grupas nav personas, ‘kas citādi atrodas līdzīgās situācijās’. Šāds secinājums nav pieņemams tāpēc, ka abām ‘grupām’ bija vienādi piekļuves nosacījumi un viņi apmeklēja abu tipu skolas: bērni, kuri nebija romi, apmeklēja speciālās skolas, savukārt romu bērni apmeklēja parastās skolas, balstoties vienīgi uz psiholoģisko testu rezultātiem, bet tests bija visiem vienāds neatkarīgi no rases.

Pamatojoties uz augstāk teikto, es nepiekrītu viedoklim, ka iesniedzēji ar ievietošanu speciālajās skolās tika pakļauti diskriminējošai attieksmei savas piederības romu kopienai dēļ.

PIELIKUMS

IESNIEDZĒJU SARAKSTS

1. D.H. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1989. gadā, dzīvo Ostrava-Přívoz;
2. S.H. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1991. gadā, dzīvo Ostrava-Přívoz;
3. L.B. ir romu izcelsmes čehu pilsonis, dzimis 1985. gadā, dzīvo Ostrava-Fifejdy;

4. M.P. ir romu izcelsmes čehu pilsonis, dzimis 1991. gadā, dzīvo Ostrava-Přívoz;
5. J.M. ir romu izcelsmes čehu pilsonis, dzimis 1988. gadā, dzīvo Ostrava-Radvanice;
6. N.P. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1989. gadā, dzīvo Ostravā;
7. D.B. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1988. gadā, dzīvo Ostrava-Heřmanice;
8. A.B. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1989. gadā, dzīvo Ostrava-Heřmanice;
9. R.S. ir romu izcelsmes čehu pilsonis, dzimis 1985. gadā, dzīvo Ostrava-Kunčičky;
10. K.R. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1989. gadā, dzīvo Ostrava-Mariánské Hory;
11. Z.V. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1990. gadā, dzīvo Ostrava-Hrušov;
12. H.K. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1990. gadā, dzīvo Ostrava-Vítkovice;
13. P.D. ir romu izcelsmes čehu pilsonis, dzimis 1991.gadā, dzīvo Ostravā;
14. M.P. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1990. gadā, dzīvo Ostrava-Hrušov;
15. D.M. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1991. gadā, dzīvo Ostrava-Hrušov;
16. M.B. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1991. gadā, dzīvo Ostravā 1;
17. K.D. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1991. gadā, dzīvo Ostrava-Hrušov;
18. V.Š. ir romu izcelsmes čehu pilsonē, dzimusi 1990. gadā, dzīvo Ostrava-Vítkovice.

